

ОДБРАНА

Мајор Миодраг Ристић

ЖИВОТ СА ОРЛОМ

Тема

ОДБРАМБЕНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ

2007

Специјални прилог **ВОЈНИ МЕМОРИЈАЛИ
БАЛКАНСКИХ РАТОВА И ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА**

Они се буде са Србијом

Јована и Срђан

ЈУТАРЊИ ПРОГРАМ

ПРВИ ПРОГРАМ РТС, СВАКОГ ДАНА У 06.05

ВАШЕ ПРАВО ДА ЗНАТЕ СВЕ

www.rts.co.yu

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

БУДИТЕ У СТРОЈУ ОДАБРАНИХ

Ако сте држављанин Републике Србије, рођени 1977. године и касније, желите да радите оно зашта сте оспособљени за време служења војног рока или да се додатно оспособите за друге дужности, ако желите да се усавршавате и напредујете, ако сте спремни да се суочите са изазовима војног позива и да станете у строј одабраних, јавите се у команду Војног одсека или команду војне јединице у вашем граду.

САМО ЗА ХРАБРЕ И ОДЛУЧНЕ

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране Србије

"Одбрана" наставља традиције "Ратника",
чији је први број изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Новински центар "ОДБРАНА"
Београд, Браће Југовића 19

Директор и главни и одговорни уредник

Славољуб М. Марковић, потпуковник

Заменик главног уредника

Раденко Мутавић

Уредници

Драгана Марковић (специјални прилози)
Мира Шведић (арсенал)

РЕДАКЦИЈА:

Александар Антић, поручник фрегате,
Душан Глишић, мр Снежана Ђокић (свет),
Бранко Копуновић (друштво),
мр Зоран Миладиновић, потпуковник (дописник из Ниша),
Александар Петровић, потпоручник,
Владимир Почуч, капетан I класе (одбрана),
Сања Савић (интернет)

Стални сарадници

Бошко Антић, Станислав Арсић, Себастијан Балаш,
Игор Васиљевић, Југослав Влаховић, мр Славиша Влацић,
Милосав Ђорђевић, Александар Лијаковић,
др Милан Мијаљковић, Предраг Милићевић,
Миљан Милић, Кршман Милошевић,
др Милан Милошевић, др Александар Мутавић,
Благоје Ничић, Никола Остојић, Никола Оташ,
Иштван Пољанац, Будимир М. Поподић,
Влада Ристић, др Драган Симеуновић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),
Станислава Струњаш, Бранко Сиљевски
(технички уредници), Весна Јовановић

Фотографија

Горан Станковић (уредник)
Звонко Перге, Даримир Банда (фоторепортери)

Језички редактори

Мира Поподић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Вера Денковски

Документација

Радован Поповић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор и главни и одговорни уредник
3241-104; 3241-258; 23-809
Заменик главног уредника 3241-257; 23-808
Секретар редакције 3241-363; 23-078
Редакција 2682-937; 23-810; 3201-576; 23-576
Прелом 3240-019; 23-583
Дописништво Ниш 018/509-481; 21-481
Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765
Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995
ТЕЛЕФАКС 3241-363

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19

e-mail

odbrana@beotel.yu
redakcija@odbrana.mod.gov.yu

Internet

www.odbrana.mod.gov.yu

Жиро-рачун

840-49849-58 за НЦ "Одбрана"

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РСЦ
месечно 160 динара.
За претплатнике преко Поштанске штедионице
месечно 180 динара.

Штампа "ПОЛИТИКА" АД, Београд, Македонска 39

ЦИП – Каталогизација у публикацији

Народне библиотеке Србије

ОДБРАНА ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

"Одбрана" је члан
Европског удружења војних новинара

Снимко Горан СТАНКОВИЋ

22

29

САДРЖАЈ

ТЕМА

Други стручно-научни скуп
о одбрамбеним технологијама – ОТЕХ 2007

ЈАСАН ЈЕ ПУТ ВОЈНЕ НАУКЕ 8

Седми економски самит Србије

**ЗНАЧАЈ РЕГИОНАЛНЕ
САРАДЊЕ** 14

Per aspera

БАЛАДА О ЕМИРУ 15

Две године магазина *Одбрана*

УСПЕХ КОЈИ ОБАВЕЗУЈЕ 18

ОДБРАНА

Центар АБХО у Крушевцу

РЕГИОНАЛНО ОКУПЉАЊЕ 22

Здружена тактичка вежба Прве бригаде КоВ „Јесен 2007“

**ПРИОРИТЕТ ЈЕ УВЕЖБАВАЊЕ
ЈЕДИНИЦА** 26

Селективна обука за батаљон војне полиције „Кобре“

**ЖЕЛИТЕ ЛИ ДА ПОСТАНЕТЕ
СПЕЦИЈАЛАЦ** 29

Цивилно-војна сарадња на југу Србије

**ВОЈНИ ЛЕКАРИ
У МАЛОМ ТРНОВЦУ И ТРСТЕНОЈ** 32

ПРИЛОГ

Војни меморијали балканских ратова и Првог светског рата

У СЛАВУ ЈУНАКА 33

ЧИТАЊЕ

66

ДРУШТВО

Мајор пилот Миодраг Ристић

ЖИВОТ СА ОРЛОМ

53

СВЕТ

Војно образовање у Краљевини Норвешкој

**ВИСОК РЕЈТИНГ
ВОЈНИХ ДИПЛОМАТА**

60

Посета делегације Управе за односе с јавношћу
МО Руске Федерације**НОВИ ПРИНЦИПИ САРАДЊЕ**

62

Паралеле

Нова искушења за Европску унију

ИЗБЕГЛИЧКИ ТАЛАС ИЗ АФРИКЕ

65

КУЛТУРА

Ангелина Атлагић, костимограф

СВЕТ ИНТУИТИВНОГ

66

52. међународни сајам књига у Београду

ЛИНИЈОМ СРЦА

69

ФЕЉТОН

Српске заставе

**ОБЕЛЕЖЈА МОЋИ
И ДОСТОЈАНСТВА**

70

СПОРТ

Четврте војне светске игре у индијском граду Хајдерабаду

ПРИЈАТЕЉСТВО КРОЗ СПОРТ

75

Војне установе на такмичењу угоститељских и туристичких
радника Србије**БРЕНД СРПСКОГ ТУРИЗМА**

78

По читању можете препознати и одредити човека. Јер свако од нас је оно што чита; и сваки је човек оно како чита; и сви ми неприметно постајемо оно што ишчитавамо из прочитаног – као букет цветова који смо набрали читањем, написао је познати руски мислилац Иван Иљин у „Појућем срцу“, књизи тихих сазрцања.

И овог октобра, више од 120.000 људи похрлило је на београдски сајам књига да у свој букет прочитаног, који читав живот допуњујемо, удене још један цвет или бар латицу. Тај чудесан сусрет читалаца са књигом и писцима десио се поново у српској престоници и потврдио високи рејтинг главног културног догађаја у нашој земљи.

Читати значи тражити и налазити; јер читалац као да проналази духовно стање које је скрио писац: он жели да га пронађе у читавој његовој пуности и да га присвоји за себе. То је стваралачки процес, јер обнављати значи – стварати. То је борба за духовни сусрет; то је слободно сједињење са оним који је први стекао и закопао тражено благо. Ономе ко никада тако нешто није покушао и проживео, увек ће се чинити да се од њега захтева „немогуће“.

Поражавајућа је чињеница да и најревностнији читаоци са просечно педесет-шездесет година дугим читалачким стажом, наравно, ако вид толико послужи, могу у животу да прочитају једва неколико хиљада књига, што је тек мрвица у мору наслова које се из године у годину увећава малтене геометријском прогресијом.

Наивни и неискусни упуштају се у ту трку несвесни да су је још на старту изгубили. Ни овладавање модерним техникама брзог или летимичног читања није довољна утеха. Површно их доводи до очајања, а малодушни и разочарани чак престају да читају.

Мудрији и искуснији, који су имали среће да се раније исказу на читалачком фронту, осетиће радост коју доноси књига. Та својеврсна уметност огледа се у пажљивом одабиру литературе. Свесни тога да нема много прилика за грешку, разрађују посебну стратегију и упорно трагају за самим бисерима јер су спознали шта треба, а шта не треба читати. Читање тек тада обогаћује душу човека и изграђује његов карактер. Духовна драгоценост тог сусрета открива им се у потпуности. Читају срцем, јер разум и празна уобразиља нису довољни за читање.

Духовни подвижници пак, кажу да су најсретнији они људи који читају само једну књигу. Њој поклањају сву своју пажњу. У тој књизи је, тврде, све записано. Сваким новим читањем откривају се њене све дубље тајне и лепоте, а та вештина учи се целог живота. ■

НОВИ ГЕНЕРАЛИ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

Указима председника Републике Србије Бориса Тадића у чин генерал-мајора ванредно су унапређени пуковници Александар Живковић, заменик команданта Копнене војске, Љубомир Самарцић, начелник Управе за логистику (Ј-4) Генералштаба ВС, др Божидар Форца, начелник Управе за планирање и развој (Ј-5), Радојко Вукобродовић, начелник Управе за телекомуникације и информатику (Ј-6) и Петар Ђорнаков, начелник Управе за обуку и доктрину (Ј-7).

На дужност команданта Команде за обуку ВС постављен је генерал-мајор Љубиша Диковић, до сада заменик команданта Здружене оперативне команде Генералштаба ВС. Професионална војна служба престала је генерал-мајору Владимиру Стојиљковићу, досадашњем команданту Команде за обуку ГШ ВС.

На место заменика команданта Здружене оперативне команде ГШ ВС постављен је пуковник Милан Мојсиловић, до сада помоћник за операције Здружене оперативне команде ГШ ВС.

На пријему који је тим поводом приредио, министар одбране Драган Шутановац је уз честитке истакао да ће заједничким снагама креирати систем одбране какав држава Србија заслужује.

Пријему су присуствовали државни секретари др Зоран Јефтић, Игор Јовичић и Александар Мишчевић, начелник Генералштаба ВС генерал-потпуковник Здравко Понош, секретар Министарства одбране Драган Радловић и помоћник министра за људске ресурсе др Бојан Димитријевић. ■

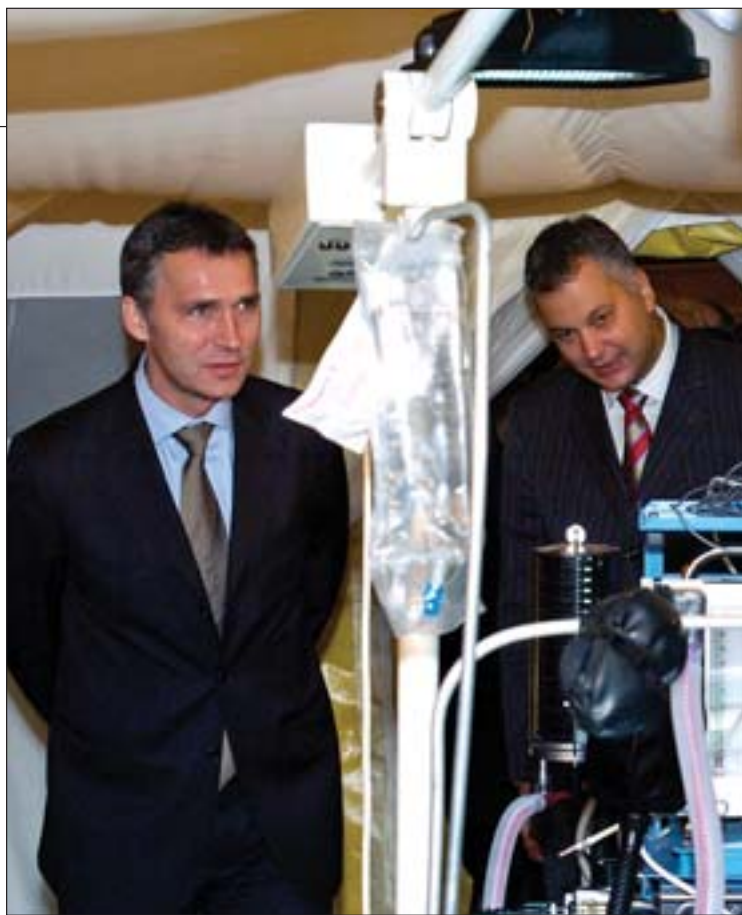
ДРЖАВНИ СЕКРЕТАР ЈОВИЧИЋ НА САСТАНКУ АМЕРИЧКО-ЈАДРАНСКЕ ПОВЕЉЕ

Државни секретар у Министарству одбране Игор Јовичић учествовао је на састанку министара одбране и спољних послова земаља Америчко-јадранске повеље и три балтичке државе, који је 16. октобра одржан у Сплиту. Учешћем на састанку дат је допринос јачању регионалне сарадње у области одбране.

Тема састанка била је виђење улоге оружаних снага у савременом безбедносном окружењу. Учесници су се сложили да савремено безбедносно окружење захтева заједничке одговоре на изазове који се појављују. Такође, закључено је да је сарадња кроз регионалне иницијативе и програме Европске уније и Партнерства за мир најбољи начин за јачање стабилности и поверења у региону.

На састанку су такође размењена искуства у вези са активностима у Програму Партнерство за мир.

Америчко-јадранска повеља је регионална иницијатива чији је основни циљ заједничко деловање земаља западног Балкана у правцу успешног приступања евроатлантским интеграцијама. ■

ПОСЕТА НОРВЕШКОГ ПРЕМ ЗАЈЕДНО У М

Министар одбране Србије и премијер Норвешке изразили очекивање да ће војни санитарски тим Србије у наредном периоду учествовати у саставу норвешког контингента у мировној операцији у Авганистану. На почетку своје посете Србији, премијер Краљевине Норвешке Јенс Столтенберг посетио је 21. октобра Министарство одбране и са министром Драганом Шутановцем на Војномедицинској академији обишао војну пољску болницу, коју је Краљевина Норвешка као донацију предала на коришћење српском војном санитету и ВМА.

Том приликом министар Шутановац је истакао да болница вреди око 800.000 евра и да је она само део донације коју је Министарство одбране Србије добило од Краљевине Норвешке. У овој години Министарство је добило око 1.600.000 евра донације, а Србија од 2000. године до данас близу 150 милиона евра. Министар одбране је истакао да у Европи не постоји ниједна географски даља, а пријатељски ближа земља Србији од Норвешке.

Министар одбране Србије и премијер Норвешке изразили су очекивање да ће војни санитарски тим Србије у наредном периоду учествовати у саставу норвешког контингента у мировној операцији у Авганистану што би допринело још бољим односима две државе. Лекар ВМА добровољно су се пријавили, у већем броју него што је потребно, за учешће у тој мисији. Да би војни санитарски тим отишао у Авганистан, у саставу норвешког контингента, потребно је одобрење Скупштине Србије, које за сада немамо, рекао је Шутановац изражавајући очекивање да ће се то у наредном периоду променити.

Подсетивши да је недавно шесточлани војни санитарски тим Србије отишао, у оквиру редовне ротације, у међународну санитарску мисију у Конго, он је указао и на значај великог поверења које Норвешка, „стављајући животе својих војника у руке лекара из Србије“, исказује према нашој земљи.

Премијер Норвешке је истакао да би учешће српских лекара у мировним операцијама норвешког контингента унапредило односе две држа-

Снимак Горан СТАНКОВИЋ

САСТАНАК НАЧЕЛНИКА ГЕНЕРАЛШТАБОВА ВОЈСКИ СРБИЈЕ И МАЂАРСКЕ

У Првом центру за обуку Војске Србије у Сомбору, 25. октобра одржан је редовни годишњи састанак начелника Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковника Здравка Поноша и начелника Генералштаба Оружаних снага Мађарске генерала Андраша Хаврила.

И ЈЕРА ЈЕНСА СТОЛТЕНБЕРГА МИСИЈИ МИРА

ве. Норвешка је такође спремна да помогне Србији да уђе у евроатлантске интеграције, рекао је Столтенберг, подсетивши да је Норвешка на прошлогодишњем самиту Алијансе у Риги снажно подржала пријем Србије у Програм Партнерство за мир.

Премијер Столтенберг је изјавио и да та држава подржава изналажење мирног и компромисног решења између делегација Београда и Приштине за будући статус Косова и Метохије и да обе стране морају да покажу одређени степен флексибилности у томе. Премијер Норвешке је навео да циљ преговора треба да буде остваривање стабилности у региону тиме што ће оживети мултиетничка заједница на Косову. ■

М. ШВЕДИЋ

САСТАНАК ГРУПЕ ЗА РЕФОРМУ ОДБРАНЕ

У Дому Народне скупштине 18. октобра одржан је једанаести по реду састанак Групе за реформу одбране – DRG. Састанку су присуствовали помоћник министра одбране за људске ресурсе др Бојан Димитријевић, заменик начелника Генералштаба ВС генерал-потпуковник Милоје Милетић, директор Директората за планирање снага НАТОа Франк Боланд, представници Министарства одбране, Генералштаба ВС, инострани војни изасланици и представници НАТОа.

Састанак су уводним излагањима отворили начелник Управе за стратегијско планирање пуковник Митар Ковач, у својству извршног координатора, и Франк Боланд. Током рода представљен је извештај о раду *радних столова* Сектора за политику одбране, људске и материјалне ресурсе Министарства одбране и Генералштаба Војске Србије.

Група Србија–Нато за реформу одбране формирана је у фебруару 2006. године, на иницијативу Краљевине Норвешке, са намером да се усмери и убрза процес реформе система одбране Србије. ■

А. П.

У касарни „Аеродром“ генерали Понош и Хаврил разговарали су о билатералној војној сарадњи и о заједничким безбедносним изазовима. Истичући да сарадња оружаних снага те две земље показује узлазни ток, генерал Понош је рекао да Србија и Мађарска имају много разлога да сарађују у области одбране, због тога што су суседне земље и што деле многе проблеме, попут заштите стањности од природних катастрофа.

– Значајно је и то што је Мађарска чланица НАТОа и ЕУ, што даје додатне могућности сарадње, пре свега у заједничкој обуци и на вежбама – нагласио је генерал Понош, истакавши да је са мађарским колегом разговарао и о извођењу трилатералне вежбе оружаних снага Мађарске, Србије и још једне суседне земље, која треба да буде одржана наредне године, а увежбавало би се и ангажовање у случају поплава.

Војска Србије и Оружане снаге Мађарске су током ове године имале више од десет заједничких активности, од којих су неке још у току. Међу њима је и предстојећа заједничка вежба команди, од 5. до 8. новембра, која ће бити одржана у Србији. Након тога следи обука припадника рода АБХО Војске Србије у симулационом центру у Варпалоти, у Мађарској, крајем новембра. ■

Б. М. П.

ГЕНЕРАЛ ПОНОШ НА КОНФЕРЕНЦИЈИ ВОЈНОГ ПАРТНЕРСТВА У НОРВЕШКОЈ

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош учествовао је, 23. октобра, на Конференцији војног партнерства у Тромзу, у Норвешкој, у организацији Савезничке команде за трансформацију.

То је прво учешће начелника Генералштаба наше војске на тој међународној годишњој конференцији, на којој учествује више од 20 начелника и заменика начелника генералштабова земаља чланица Партнерства за мир, Медитеранског дијалога и НАТОа, те високи војни званичници тих земаља.

Учесници Конференције разговарали су о планирању, ресурсима и капацитетима партнерства, обуци, образовању и енергетској безбедности. ■

ДРУГИ СТРУЧНО-НАУЧНИ СКУП О ОДБРАМБЕНИМ ТЕХНОЛОГИЈАМА

ЈАСАН ЈЕ ПУТ ВОЈНЕ

Сто шездесет осам радова, колико је представљено на том скупу, рудник је идеја и сазнања до којих су дошли истраживачи у протеклом периоду. Саопштавајући их колегама и заинтересованим посматрачима, аутори су скренули пажњу на своја истраживања. А да ли су их чули и они који би требало да чују, знаће се када се буде одлучивало о судбини њихових пројеката. У овом осврту подсећамо на неке од тих радова.

Данас постоји превише доказа који потврђују тезу да ништа тако делотворно, дубоко и снажно не доприноси јачању државне самосталности, односно конкурентске позиционiranости, као што то чини савремена технологија у свим њеним видовима – производна, информатичка, комуникациона, војна, итд. На те речи подсетио је пуковник др Данко Јовановић, заступник начелника Управе за одбрамбене технологије МО, у уводном предавању на отварању Другог стручно-научног скупа о одбрамбеним технологијама, ОТЕХ. Био је то највећи стручно-научни скуп у Министарству одбране и Војсци ове године, а одржан је од 3. до 5. октобра у Војнотехничком институту.

Знање је увек било цењено, посебно данас, а земље које негују и окупљају своје научне таленте, сматрају се напредним и срећним. На нашој држави је да око значајних пројеката концентрише оно војних научних посленика колико имамо и да финансијски подржи значајне пројекте.

На ОТЕХУ-у је, срећом, представљен велики број квалитетних и оригиналних радова, који су потекли из актуелних пројеката на којима истраживачи раде. А било је и општих и поучних излагања, али и радова који већ имају практичну примену. Укупно 168 радова, подељених у 10 секција, изложено је током три дана у четири сале.

■ НАОРУЖАЊЕ И БАЛИСТИКА

Ко је ма и само летимично завирио у сале Војнотехничког института, сложиће се да је најпосећенија била Секција наоружања и балистике. А и најватренија. По природи свог посла, балистичари су првога дана „пуцали из свих калибара“, изазивајући једни

ИЈАМА – ОТЕХ 2007

НАУКЕ

друге, али и слушаоце на дискусију.

Најпре је било речи о урађеном балистичком моделу, као елементу система за управљање ватром оруђа ватрене подршке, неопходном за одређивање прецизности, брзине и ефикасности артиљеријске ватре. Аутори рада Бранка Луковић и Вера Милошевић из ВТИ, упутиле су изазов артиљерцима:

– Ми свој посао урадимемо за две и по секунде. Стигните балистику!

А један од основних проблема који мучи артиљерце јесте тачно одређивање координата елемената борбеног распореда сопствених снага и снага противника. Решење делимично доносе уређаји за ГПС и досадашња домаћа искуства показују да се њиховом применом знатно скраћује време и повећава тачност одређивања координата. Горан Глишић истиче да се ти уређаји могу повезивати са дигиталним, што их чини незаобилазним делом сваког будућег система за управљање ватром артиљеријских јединица. Проблем је што их нема довољно, а поставља се и питање како одређивати координате ако нема ГПС сигнала. Зато ниједна армија света не избацује из употребе топографску карту и средстава потребна за рад на њој.

Да би студентима олакшао рад на планшети, Тугомир Ко-

кељ са Војне академије осмислио је Универзални координатомер. Неколико примерака је до сада опитовано на полигону и резултати су били очекивани (по критеријумима функционалности и тачности). Али аутор још није задовољан, јер није успео да заштити своје техничко унапређење.

У пракси спољне балистике за поправку елемената гађања користи се метеоролошки билтен који важи један час, али је проблем што не постоји могућност изналажења средње вредности ветра, који је основ за налажење стварних турбуленција. Зато су у ВТИ предложили за практичну употребу увођење *еквивалента турбулентног ветра* (ЕКВТ), који је репрезентант утицаја турбулентне компоненте. Проверили су га на ракетном пројектилу, домета до 20 километара.

Александра Карија са Војне академије занимало је како се по наша колевка вишецевног лансера ракета под оптерећењем иницираним напритиском излазног млаза у току лансирања, па је направио симулацију у софтверском пакету ProEngineer Wildfire, са упрошћеним почетним условима.

Миодраг Лисов из ВТИ је у свом раду приказао истраживање механизма трошења водећег прстена артиљеријских пројектила применом променљивих параметара унутрашњег балистичког процеса. Резултати истраживања су коришћени како би се дефинисале кључне одлике материјала у току проласка пројектила кроз ожељбену цев артиљеријског оруђа. За испитивања је коришћен пројектил 155 мм, а експериментални резултати добијени су провером функције – гађањем.

Било је речи и о новим тенденцијама у конструкцији артиљеријских оруђа у свету. Зоран Ристић са Војне академије указао је на

тенденцију пројектовања оруђа веће ефикасности и ватрене моћи, а мање масе. Британска армија је, на основу развоја лаке 39 калибра вучне хаубице 155 мм, укупне масе од 4.100 кг, започела развој суперлаке хаубице истог калибра, чија би реална маса од 3.200 до 3.500 кг требало да се смањи на 2.400! Решење се тражи у композитним материјалима и тзв. меком трзају.

У ситуацији када је у систему одбране тешко обезбедити финансијска средства за реализацију великих пројеката, али и за редовно квалитетно одржавање средстава ратне технике, веома је важно да се потпуно искључе сви потенцијални узроци који могу довести до оштећења борбене технике. Један од таквих узрока јесу грешке у руковању аутоматским пуњачем тенковског топа на тенку М84, у режиму пражења обртног транспортера. Дејан Петковић из Управе за систем логистике предложио је једноставно, а деловно решење.

Тешка времена доносе изазовне захтеве. Од балистичара др Зорице Суботић и њених сарадника тражило се да упореде и испитају две варијанте аутомата 9 мм М97 и М97К (развијених у

ГЕОТОПОГРАФСКЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ

Геодете су у својој секцији на ОТЕХ-у представиле оно што тренутно раде. Нагласак је био на основној топографској карти у размери 1:25.000, јединој која се, како је рекао др Милан Филиповић, израђује и одржава на најтежи начин – непосредним теренским геодетским мерењима или применом фотограметријске методе.

На дигиталној варијанти те карте (ДТК25), коју жељно очекују сви у Војсци, увелико се ради у ВГИ, а значај њене израде и одржавања превазилази војне потребе. Младе геодете Лука Чворовић, Славиша Татомировић и Радоје Банковић представиле су које технологије примењују у процесу израде те карте, на који начин је решено питање симболијске, те који садржаји су досад урађени. Александар Илић је указао на предности јединственог координатног система за одређивање просторних појава, неопходног у изградњи командно-информационих система (КИС) за војне потребе. Приказана је и прва карта по стандарду НАТОа урађена у Војсци – топографска карта 1:250.000.

ВТИ за потребе J-5 и Управе безбедности) како би се, због економских разлога, објединила оба решења у једном (а да се очувају остварене техничке карактеристике). Они су, на основу теоријске методе, експериментално проверене, предложили следеће решење: да се у аутомат 9 мм М97 К угради цев дужине 184 мм, односно за 21 мм краћа него што је код аутомата М97. То значи да ће укупна дужина предложеног решења модификованог аутомата 9 мм М97К бити 321 мм.

БОРБЕНЕ ПЛАТФОРМЕ

Највише радова на ОТЕХ-у пријављено је у Секцији борбене платформе. На *Партнеру* већ виђена примена технологије rapid prototyping у пројектовању возила побудила је пажњу и на ОТЕХ-у, а модел возила „вук“ могли су да виде и они који нису посетили сајам НВО. Том технологијом је омогућено да се још у процесу пројектовања, пре израде конструкционе документације и прототипа, сагледају и исправе евентуалне грешке.

На тој секцији је др Радомир Јанковић објаснио зашто би за Србију једна од најбољих инвестиција могла да буде адаптација делова оружаних снага, посебно ОиМЈ, за примену тактике swarming. Иако та реч дословно значи ројење, она представља тактику у којој војне снаге нападају противника из више различитих правца, а затим се прегрупишу.

А како се у ТОЦ-у испитује поузданост возила, објаснио је др Новак Вукчевић. Он је подсетио да су досадашње анализе показале како је економски неоправдана устаљена пракса средњих и две генералне оправке за цео век трајања возила. Да би се троструко

продужио број пређених километара (до прве генералне оправке) цена одржавања је четири пута већа од цене производње возила. Очито је да проблем трајања возила ни у ком случају није једноставан, иако је, са техничког гледишта, у просеку јасан.

Да је пнеуматик фактор техничке исправности возила, то је свима знано, али се том проблему, пре свега због економских разлога, не придаје довољна пажња. На скупу је представљен рад о томе колики је утицај квалитета пнеуматика на безбедност саобраћаја. Подаци су прикупљени у Првом логистичком батаљону и батаљону саобраћајне службе у Краљеву.

Магистар Славиша Влачић је својим излагањем отворио део секције о летелицама. Говорио је о суштинским одликама вишенамених борбених авиона четврте генерације, којој припада већина данас актуелних типова вишенамених борбених авиона (од укупно пет генерација борбених летелица). Он је истакао да добијени ранг није у сразмери са искуствима стеченим током њихове употребе у локалним ратовима. Анализом локалних сукоба, а и праваца у развоју ваздухопловних технологија, пре свега у области информационих технологија, уочено је да је информацијска супериорност кључни момент који током последњих сукоба превазилази значај летних својстава тих авиона. Она се остварује применом мрежних система.

Приказан је и рад о развоју савремених борбених авиона и авиона за обуку и њиховој међусобној условљености. Анализирани су утицаји нових система и авионике на радно оптерећење пилота и потребан ниво обучености за њихово ефикасно коришћење. С тим у вези разматрани су нови садржаји и принципи обуке пилота за савремене борбене авионе, те правци развоја школских авиона за више нивое обуке.

Професор др Драгољуб Вујић из ВТИ излагао је о концепту савременог менаџмента стања ваздухопловних мотора високих перформанси. Развој нове генерације ваздухопловних мотора високих перформанси захтева нове дијагностичке алате и нове алгоритме за антиципацију будућег стања мотора. Предложено је да традиционалне технике мониторинга, коришћене последњих двадесетак и више година на војним и комерцијалним ваздухопловима, прерасту у нову генерацију система за управљање стањем. То су тзв. менаџмент системи. Нове флексибилне технологије управљања у реалном времену знатно ће смањити трошкове одржавања мотора и повећати сигурност и безбедност лета.

Када је на ванредном прегледу 17 авиона „утва-75“ које се налазе у јединицама нашег РВ, установљено оштећење носача носне ноге, стручњаци из Сектора за ваздухоплове ВТИ су, на основу детаљно снимљеног стања на осам носача носне ноге, осмислили конструктивно решење модификације тог носача – једноставно је за реализацију, а задовољава услове чврстоће носача. Модификацију је на свим авионима урадила фабрика „Утва“.

На том скупу је било радова и о испитивањима модела авиона „ласта-95“. Тако су, на пример, саопштени резултати опитовања модела на великим нападним угловима у аеротунелу Т-35, потом испитивања на два типа држача у истом аеротунелу, затим примена нумеричке динамике флуида за одређивање коефицијента минималног отпора крила, и други.

Било је речи и о проблемима виброизолације беспилотних летелица, анализи губитка еластичне стабилности структуре код летелица под дејством температуре, о композитним материјалима.

■ ЕЛЕКТРОНСКО РАТОВАЊЕ

По бројности радова друго место на скупу заузели су системи електронског ратовања, вођења и управљања и сензори, скраћено СЕРВУС. Чиме су се то научни посленици и стручњаци посебно представили?

У хали испред амфитеатра у ВТИ, током ОТЕХ-а, била су изложена средства НВО која се развијају у тој установи

Данас се стално говори о развоју телекомуникација и бежичног преноса информација. Познато је да је први корисник таквог начина преноса била војска, јер је она прва увидела значај мобилног корисника у комуникационој систему. Али се поредом са потребама бежичног преноса информација јавила и потреба за мониторингом или ометањем таквог облика комуникација. У тим условима настаје рат у електромагнетском спектру. Доктор Миљко Ерић и Милан Мишковић из ВТИ у свом су раду представили концепт дистрибуираног ометања и процену ефеката ометања, доказујући да је тај концепт могућ и укључио предности које има у односу на класично ометање.

Снимко Звонко ПЕРГЕ

ТОЦ-у се, како је рекао Александар Ковачевић, годинама испитује електромагнетска компатибилност средстава и система НВО према светским стандардима.

Слободан Јолкић из Југоимпорта – СДПР своје излагање посветио је модификацији моностатичког радара П-12/18 и доградњи радарског система ОВРЛУК-1А. Модернизациони комплет који радарима П-12/18 обезбеђује режим полупасивног ометања оправдава критеријум цена – ефикасност и тактичком носиоцу пружа могућност да започне увежбавање, а јединицама ВОЈ стицање искуства у раду са пасивним системом ометања.

ВТИ је са кооперантима успешно завршио развој прототипа усавршене станице за вођење ракета ракетног система ПВО „нева“. Та станица сада омогућава борбена дејства и повећава вероватноћу „преживљавања“ у савременим условима ратовања, када се масовно користе противрадарске самонавођене ракете и примењује интензивно електронско ометање.

Милош Павић из ВТИ је излагао о успешној примени новог закона вођења авионске бомбе. Приказао је упоредну анализу различитих закона вођења и указао на поједине мане неких од њих. За анализу је написан сложен рачунарски програм, заснован на потпуно математичком моделу бомбе као нелинеарном, нестационарном објекту са „шест степени слободе кретања“. Резултати су статистички обрађени применом симулације Монте Карло. На крају је показана употребна вредност авионске бомбе са новим алгоритмом вођења.

Станко Курјачки представио је метод одређивања даљине до покретног објекта у ваздуху помоћу једног стационарног термовизијског сензора на основу познате почетне даљине.

ТЕЛЕКОМУНИКАЦИОНИ СИСТЕМИ

Права „звезда“ Секције телекомуникациони, информациони и командно-информациони системи јесте комплет стрелишне опреме са радио-управљањем – КОРС, који у потпуности урађен у ВТИ. Део тог пројекта награђен је златном медаљом Никола Тесла на овогодишњем сајму проналазача у Београду. Код овог система примењена су нова решења механичких конструкција и аутоматског управљања, надзора и обраде резултата гађања. А применом радио-управљања и децентрализованог напајања свих уређаја постигнута је знатна мобилност тог система.

КОРС је у потпуности аутоматизован. На њему се могу успешно обучавати војници који ће се борити у екстремним борбеним условима. Помоћу тог система може се симулирати: непријатељев војник који се изненада појављује иза дрвета, непријатељев војник који се изненада појављује иза заклона и трчи у одређеном смеру и камион натоварен експлозивом док се приближава објекту који треба дићи у ваздух, итд.

Постигнуто решење се по основним перформансама (тежина, мобилност, универзалност, брзина преласка мете из стања непоказивања у стање

показивања – или обрнуто, потрошња енергије, погодност за употребу, поузданост, одржавање), може упоредити са најсавременијим стрелишним системима у свету.

Најмлађи учесник ОТЕХ-а, студент старији водник Маринко Смиљанић из Војне академије, у свом раду анализирао је својства виртуелних приватних мрежа (VPN). Објаснио је реализацију IP (Internet Protocol) VPN мреже и VPN мреже у MPLS окружењу. Посебну

СА ОКРУГЛОГ СТОЛА

Одбрамбене технологије не подразумевају само истраживање и развој, већ и производњу. Како је војноиндустријски комплекс у Србији ослабљен, то се пред организаторе тог скупа, као идеална тема за округли сто поставило питање даље судбине и перспективе одбрамбене индустрије. Очекивало се да се на округлом столу појаве и угледни политичари, али се то није догодило због њихове спречености другим пословима. Тако су на питање *куда даље* покушали да одговоре они који одговор наслућују, али не одлучују.

Свима је јасно да постоје три пута – један је да се задржи садашње стање преживљавања војних фирми, а то би по мишљењу многих компетентних стручњака негативно утицало на економију. Други пут – очување постојећих капацитета донацијама, такође није толико перспективан, а трећи – подстицање војних организација да један део производње комерцијализују за потребе других ван система одбране очито је најповољнији.

Очито је да се предузећа морају усмерити на послове који су првенствено оријентисани ка извозу, јер ће они доносити добит, а војнонаучне установе на перспективне пројекте. И свима који су укључени у рад тог војноиндустријског комплекса мора бити на уму само једна девиза – ревитализација српске одбрамбене индустрије. Јер њене технологије имају корене, референце и, како се на ОТЕХ-у видело, подмладак. Треба само побољшати и интензивирати сарадњу свих субјеката у области одбрамбене индустрије Србије. А одговорни у држави морају да донесу стратешки план развоја те веома важне гране привреде, јер се без њега не може.

У савременим војним средствима концентрисани су разни електрични, електромеханички, електронски и комуникациони уређаји, па се електронска опрема данас сматра критичним елементом средстава НВО. У таквим условима укупни ниво електромагнетних сметњи обично се повећа толико да техничка решења, усмерена ка усавршавању метода пријема, уколико постоје сметње, не могу да обезбеде потребан квалитет без ограничења, тј. нормирања нивоа електромагнетских сметњи одговарајућим стандардима. У

пажњу посветио је сигурности MPLS VPN мреже, а нарочито са становишта употребе у функционалним системима веза, као што је у то војсци.

МУНИЦИЈА И ЕКСПЛОЗИВНИ МАТЕРИЈАЛИ

Савремене тежње у производњи експлозива налажу смањење експлозивног пуњења, а то је могуће постићи синтезом нових енергетских материјала повећане густине и брзине детонације, уз задовољавајући ниво осетљивости на механичке утицаје. Мирјана Анђелковић-Лукић из ТОЦ-а говорила је о синтези нових експлозива. CL-2 има највећу густину и брзину детонације међу експлозивима, али ће бити скуп док се не унапреди хемијски процес.

Актуелна тема јесу и термобаричне бојне главе. О њима је на ОТЕХ-у говорила Љупка Ненадовић из ВТИ. Она је представила резултате полигонских испитивања модела калибра 90 и 120 мм, која су извршена у оквиру текућих развојних задатака Института, а односе се на осавремењивање постојећих ракета и ракетних система. Испитиване термобаричне бојне главе економичне су за производњу, једноставне за руковање и одржавање, високопоуздане, мале масе и задовољавајућих димензија, а испитана конструкциона решења бојних глава омогућиће развој низа термобаричних бојних глава различите намене.

С тим у вези био је и рад групе аутора из ВТИ о развоју термобаричног ЛКЕ пуњења. Да би се добио експлозив са ударним таласом већег импулса, додају му се енергетски корисне компоненте. За израду експлозива рушилачког дејства често се користи алуминијум. Мерењем натпритиска у фронту ударног таласа методом са Смирновим сондама испитиване су бојне главе са две врсте ЛКЕ. Оне су задовољиле полазне захтева, будући да су после иницирања остварене просечне вредности натпритиска у ударном таласу веће од пројектованих – око 0,3 бара.

Радослав Јовић је на ОТЕХ-у приказао како се системом за *Праћење и управљање аквизицијом паљбеног система применом програмског пакета LabVIEW* детектују и лоцирају пловни објекти у реалном времену и начин обраде референтних сигнала.

Занимљив је био и рад др Милорада Савковића и др Данила Сердаревића о испитивању пиропатрона ТБУ-1-ЗД-05, које се налазе у пиротехничком механизму за отварање брава поклопца кабине авиона Миг-29. Активирањем пиропатроне генеришу се продукти сагоревања који изазивају притисак довољног интензитета за отварање браве. Кров кабине авиона Миг-29 одбацује се аутоматски приликом катапултирања пилота. Међутим, извођиво је и одбацивање крова кабине без катапултирања. Обе могућности се реализују помоћу пиромеханичког система који је додатно обезбеђен постојањем механизма за дублирање.

КВАЛИТЕТ, СТАНДАРДИЗАЦИЈА, МЕТРОЛОГИЈА

Почетком педесетих година прошлог века у Воздухопловном техничком институту у Жаркову је за потребе развоја и рада на актуелним пројектима изграђен водено-кавитациони тунел – ВКТ Т-33. У последњој деценији прошлог века указала се потреба да се тај тунел реконструише и модернизује како би се проширила област ис-

МЕДИЦИНА У ФУНКЦИЈИ ОДБРАНЕ

На ОТЕХ-у је први пут уведена секција о медицини у функцији одбране. Лекари са ВМА представили су 11 радова. Говорили су о значају војномедицинске доктрине у планирању и организовању збрињавања у случају масовних несрећа и катастрофа, потом представили модел организованог збрињавања приликом хемијских удеса примењен на основу искустава које има Национални центар за контролу тровања на ВМА.

Аутори су такође излагали и о неким правцима у терапији акутних тровања ортофосфорним инсектицидима и нервним бојним отровима, о програму тестирања припадника Војске Србије на супстанце злоупотребе, о савременом патолофизиолошком и терапијском приступу синдрому мултипле органске дисфункције код рањеника, те о заштити од биолошког оружја. Занимљив је било рад о утицају аклиматизације у вештачким условима на термотолеранцију војника при физичком напору у топлој средини. А тема која је успешно повезала технику и медицину била је телемедицина.

питивања. То је још увек жеља стручњака из ВТИ.

Аеротунел Т-38 у ВТИ место је коме су посвећена и наредна два рада – о посебним решењима при баждарењу аеровага и о мерењу пригушења у ваљану на изабраним моделима.

Шта је то QFD метода? У буквалном преводу значи распоређивање функције квалитета, а у стручним круговима под тим појмом подразумева се „планирање квалитета усмереног према захтевима купца – корисника“. Дакле, основни циљ те методе јесте пројектовање или унапређење производа или услуга у складу са потребама, захтевима и очекивањима корисника. Доктор Витомир Т. Миладиновић из ВТИ показао је у свом раду како се QFD метода може применити у процесу развоја средства НВО.

Инжењер др Милорад Савковић говорио је о испитивању пиропатрона које се налазе у пиротехничком механизму за отварање брава поклопца кабине авиона МиГ-29

На овој секцији било је речи и о бојама. У свим армијама света најшире се примењује маскирна техника и бојење средстава ратне технике бојама које имају камуфлажно својство. Зато је важно правилно одређивање маскирне нијансе, а и каснија контрола квалитета у производњи и примени.

Избор транспортног средства у војсци је сложен проблем. Додносиоци одлука имају много ограничења када је реч о таквим средствима, њиховој локацији, расположивости и намени. Зато је у решавању тог проблема користан алат *Вишекритеријумски просторни систем за подршку у одлучивању*.

И исхрана је у Војсци веома важна. Актуелни план исхране, који је ступио на снагу 2004. године, настао је након жалби војника на недовољну количину хране и глад пре ручка. О томе шта он подразумева и како уклопити лоше навике и здраву исхрану, такође је било речи на ОТЕХ-у.

ПЛАКЕТЕ

Плакете *Архимед* додељене су на ОТЕХ-у 2007 Војној академији, Војномедицинској академији, Управи за одбрамбене технологије и Сектору за материјалне ресурсе МО. А плакете са знаком ВТИ уручене су Скупштини општине Чукарица, Војногеографском институту, *Југоимпорту – СДПР* и студенту Војне академије старијем воднику Маринку Смиљанићу (на слици), као најмлађем аутору објављеног рада на том скупу. Добитницима је награде уручио директор ВТИ пуковник проф. др Младен Пантић.

Али највећи проблем који мучи све стручне и научне установе данас јесте заштита интелектуалне својине. Наиме, не постоји изграђен систем иновационе делатности и недовољна је повезаност на релацији финансијска улагања–наука–знање–иновације–новостворена вредност.

Драгана Одовић из ВТИ предочила је да та институција располаже различитим знањима садашњих и прошлих генерација својих радника. Она су оригинална, али нису обрађена и заштићена по законским прописима, па се не могу третирати као интелектуална својина те установе. Једна од практичних последица тог стања јесте да Институт и МО свакодневно губе знатна финансијска средства јер их други неометано користе незаштићена интелектуална добра ВТИ. Слично је и у осталим предузећима и установама одбрамбене индустрије Србије. Зато су у Институту предложили савремени модел који третира ту област.

Да би ВТИ и друге установе могле да заштите своје иновације, како је рекао Обрад Чабаркапа, неопходно је извести низ захвата – прилагодити методологије испитивања пријава новим условима, променити нормативну регулативу, боље стимулисати иноваторе, правовремено планирати неопходна средства за инвентивну делатност и, на крају, интензивно радити на примени методологије ТРИЗ у инвентивном стваралаштву.

УТИСЦИ

Посматрајући изблиза тај стручно-научни скуп, посматрач не може а да се не осети вишеструко немоћан. Немоћан јер не може да сагледа сва изложена сазнања. Немоћан јер не може да помогне војним научним ентузијастима који и у отежаним финансијским приликама роде са неугасивим жаром. Немоћан пред правно-финансијским зачкољицама и разним контима који не дозвољавају да се и оно мало добијених буџетских пара утроши на опрему потребну за наставак истраживања. Немоћан јер се опет поновило старо правило да се обраћа струка струци, а наука науци. Мало је било оних са стране, а још мање оних који утичу с врха на положај научне делатности у МО и Војсци Србије.

Председавајући секција слажу се да је око 60 посто изложених радова део истраживачких задатака који су у завршној фази и да само мало недостаје па да се заврше. Уосталом, и Илија Пилиповић, помоћник МО за материјалне ресурсе, а истовремено и председник Организационог одбора тог скупа, рекао је како је ОТЕХ и основан с циљем да се оживи и побољша научноистраживачки рад, те да је његова жеља да се на трећем скупу о одбрамбеним технологијама, за две године, на округлом столу представи који су то радови примењени у пракси.

Овај ОТЕХ ћемо запамтити још по нечему. Сем добре организације и услужних домаћина у Војнотехничком институту, било је доста младих излагача, али и припадница лепшег пола. То ОТЕХ-у обезбеђује свежину и трајање. А нову снагу даће му испуњење још једног циља – да се на наредном скупу појаве излагачи из иностранства. ■

Мира ШВЕДИЋ

Компјутерске симулације Александра Карија

МЕНАЏМЕНТ, ЛОГИСТИКА, ИНОВАТИВНОСТ

У данашње време постоји потреба логистичког образовања менаџера у области одбране, јер логистика постаје све утицајнија у припреми и остварењу одбране земље – обезбеђује снагама супстанцу да постоје, функционишу, развијају се и извршавају наменске задатке у оквиру додељених мисија. На значај те теме указали су Марко Андрејић и Марјан Миленков са Војне академије.

СЕДМИ ЕКОНОМСКИ САМИТ СРБИЈЕ

ЗНАЧАЈ РЕГИОНАЛНЕ САРАДЊЕ

– Једно од основних стратешких опредељења Министарства одбране јесте развијање и унапређење сарадње у сфери политике одбране, која се реализује активним и ефикасним учешћем у међународним напорима за изградњу повољног безбедносног окружења – истакао је на Самиту министар одбране Драган Шутановац.

Министар одбране Србије Драган Шутановац учествовао је на Седмом економском самиту Србије, 16. октобра у Београду, коме је присуствовало више стотина домаћих и страних привредника. Трајно опредељење Републике Србије, према његовим речима, јесте да снажно допринеси јачању безбедности, стабилности, демократизације у Југоисточној Европи, пре свега доследним залагањем за трајни мир, добросуседске односе, унапређење људских права и толеранције, те отвореношћу за свеобухватну и активну сарадњу са свим државама у региону.

– Релативна предвидивост безбедносног окружења, као и резултат успостављених међународних односа у прошлости, последњих година је у извесној мери нарушена. Иако суверене државе чине окосницу безбедносног система, очигледно је да у последње време на сцену ступају појединци и организоване групе, недржавни, транснационални и други актери који својим деловањем условљавају да безбедносно окружење данас постаје све мање предвидиво, како у региону тако и на ширем простору. Управо због тога је све наглашенија потреба и неопходност изналагања заједничких решења и ефикасних начина за супротстављање неконвенционалним врстама претњи, пре свега на регионалном, али и глобалном нивоу. Једини могући стратешки одговор лежи у успостављању, развијању и координацији сарадње међу државама у региону које препознају заједничке вредности и које активно и транспарентно сарађују у области политике, безбедности, одбране и економије.

Министар Шутановац је навео да су у већини држава региона препознатљиви пре свега транзициони проблеми, недовољна изграђеност државних институција, спорост економског развоја, незапосленост, раширеност корупције и привредног криминала и непоузданост правног система, проблем тероризма, организованог криминала, етнички и верски екстремизам, сепаратизам, илегалне миграције, трговина наркотицима и људима, те низ сличних проблема који су у савременим условима доминантни и представљају узрок сукоба у многим државама света, па и у Југоисточној Европи.

У наставку излагања министар одбране је оценио да економска питања знатно утичу и директно се одражавају на стање безбедности у нашем региону, али треба нагласити да је та веза узајамна јер стање безбедности дефинитивно утиче на економска питања и на стране инвестиције. Иако су земље Југоисточне Европе направиле велики корак напред када је реч о економским реформама, што их је приближило европским стандардима, видљиво је, међутим, да се реформе политичког система и државне управе не спроводе истом динамиком.

– Република Србија је у протеклом периоду направила значајан помак у развоју односа са Европском унијом и међународном заједницом. Очекујемо да ће се ускоро потписати Споразум о стабилизацији и

асоцијацији са ЕУ, а у догледно време добити и статус кандидата за чланство у Европској унији. Ефикасна сарадња са Хашким трибуналом остаје један од наших приоритета – навео је Шутановац и нагласио да Република Србија поклања велики значај чланству у Програму Партнерство за мир и у њему види значајан инструмент и степену интеграције земље у евроатлантске одбрамбене структуре. – Ту интеграцију сматрамо битном за достизање највиших стандарда у домену организације војске и наоружања. Такође, и у економском смислу, процена је да су те предности очигледне, не само у сфери одбране и безбедности, већ и у домену економије, а нарочито у области иностраних улагања и отварања нових радних места. Са аспекта безбедности, достизањем економске стабилности стварају се услови да се обезбеди адекватна подршка реформи система одбране.

На крају свог излагања министар одбране је рекао да не треба посебно истицати значај који реформа система одбране Републике Србије има, како на националном, тако и на регионалном и међународном плану.

– При томе, желим да кажем да реформа и професионализација Војске Србије могу бити успешни једино ако се промени укупни статус војне професије у друштву и ако надлежне државне институције схвате неминовност и потребу финансирања тог процеса. Наредне промене у систему одбране захтевају интегрисан напор свих у Министарству одбране и Војсци, али и свеобухватну подршку Републике Србије и међународне заједнице. При томе, веома је значајна подршка коју добијамо од великог броја држава које су прошле кроз процес демократске транзиције друштва, као и оних развијених држава света које желе да са нама поделе искуства из реформе својих система одбране – истакао је министар Драган Шутановац у излагању на Економском самиту Србије. ■
Р. М.

ВОЈСКА ЋЕ ПОСТУПАТИ У СКЛАДУ СА ДРЖАВНОМ ПОЛИТИКОМ

– Један од актуелних проблема са којим је суочена Република Србија, а посредно и остале државе региона, јесте решавање коначног статуса Аутономне Покрајине Косово и Метохија у контексту очувања суверености и територијалне целовитости Републике Србије. Став Србије о томе је јасан и недвосмислен! С тим у вези, желим да истакнем велики значај подршке коју један број држава у региону пружа Србији у вези са преговорима о будућем статусу Косова и Метохије, што представља добар сигнал за цео овај простор и води јачању укупне регионалне стабилности. Без обзира на коначан исход тих преговора, Војска неће учинити ништа што није у складу са државном политиком – истакао је Шутановац.

Пише
Љубодраг
СТОЈАДИНОВИЋ

БАЛАДА О ЕМИРУ

Бојим се
да са случајем
пилота Емира
Шишића
мисију
борбених
пилота
сводимо
на бесмисао.
Ако некада
буду имали
са чиме
и на чему,
ако полете
и опале, ако
погоде – чему
да се надају?

Пуних шест година и који месец више, траје драма Емира Шишића. Нема поузданих назнака да ће се она окончати тако брзо, па бивши мајор ЈНА и Војске Југославије остаје у затвору. Можда режим под кључем за њега и није тако строг, Емир може да се виђа повремено са својима, али нико се још није хвалио тамницом. Да је добра, сви би тамо летовали!

Уосталом, зашто да се не вратимо спасоносном патосу: мајор Шишић је због разумевања слободe и односа према професији и допао затвора. Никада се не зна шта може бити и шта ће се догодити у следећој секунди. А посебно кад си у авиону.

Романтична прича о летењу заиста постоји, небески бескрај и све то. Лепо каже она незаборавна дечија песмица са „Радости Европе“: *Све што лети, хтело би да лети!* То је неопозиво тачно, мада све што лети, мора и да слети. Није човеку дато да буде Икар и да се претерано примиче сунцу. Могла би да му букну и изгоре крила.

Пилоти добро знају да је лет само поетични или драматични интермецо, како за кога, између дугих боравака на мајичици земљи. Кад си горе, одвојен од хоризонта, па још у магли или облацима, онда си најусамљенији на свету. Тако су ми говорили моји познаници који лете. А имам их много, и са њима радо размењујем своје прашинарске идеје о сигурном пробијању звучног зида и елегантном вађењу из ковита.

Једно време, они нису имали чиме да лете (гориво). А сада неће имати на чему (авиони). Ресурси истичу, а оно што не сме да узлети не може ни да лети. Радост Европе за српску авијацију. Куд ћеш, браће, кад је бескрај свуда око тебе и нема се, а само један пут води ка циљу. Па ти буди соко и потрефи!

Седмог јануара '91. (крај прошлога века) Емир Шишић службовао је у Бихаћу. Био је задужен „мигом-21“, летилицом која још у то време беше у позним средњим годинама. СФРЈ је још постојала, али се спремао за своју дугу агонију и сурови погреб. Пилоти су, наравно, бранили своју домовину. Како који, како коју. Тога дана почиње лично страдање авијатичара који је само урадио свој посао. И то сасвим сигурно и поуздано.

Те године у пуном замаху била је афера Шпегел и кампања увоза наоружања из Мађарске у Хрватску. Спремао се етнички рат за коначну поделу већ обамрле државе. Јесте та држава била клинички мртва, али је имала своју армију. Тада су се и појавиле врло веселе и досад ненадмашене идеје о томе да би војска, само ако мало запне, могла да надживи своју државу. То јест, да буде живља него што јесте, али после своје смрти. Таква утопија је само убрзавала разорне поделе, ЈНА је постала кадровски и технолошки генератор сукоба међу бившом браћом!

Но, какве то везе има са Емиром Шишићем? Има, и те какве! У јануару '91. он је, као део дежурне „паре“ узлетао како би спречио један фантастички

лет на правцу Капошвар–Загреб, у зони забрањеног летења. То је и био „пут кријумчарења оружја“, који је тако добро снимлио генерал Александар Васиљевић у трилеру о Шпегелу. Филму који је последњи пут емотивно потресао СФРЈ као целовиту државу.

Шишић је имао задатак да упозори летелице (хеликоптере), да их врати, или да их обори ако се они оглуше о сигнале који би морали да буду познати свакоме пилоту, па макар он летео на моделима воздухоплова браће Рајт.

Мајор је све урадио како ваља и по процедури. Није вредело, два „зракомлата“ су тврдоглаво наставила своје. Тек онда је пилот добио наређење да те летеће ствари обори, па је он испалио две ракете. Једна је промашила (прошла између летилица због два снажна топлотно извора), а друга је оборила хеликоптер посматрачке мисије. Како је пилот могао да зна да су то посматрачи? Наравно, никако, јер је и њихов пилот летео илегално. Тако су погинула четири Италијана и један Холанђанин. Све остало је познато.

Шта је познато? Да је Шишић, као бубрежни болесник, релативно нормално живео све док 9. маја 2001. није ухапшен у Сегедину. Тамо је желео да купи лекове. Изручен је Италији и осуђен на доживотну робију. А затим му је казна смањена на петнаест и на коначних дванаест година. Пребачен је у Србију да одлежи остатак казне, по споразуму о трансферу осуђеника.

За Шишићеву судбину тесно је повезан извесни Хрват Данијел Боровић, пилот ЈНА, који је у јануару '91 побегао у Хрватску, све са авионом и туђим чизмама, које је позајмио од некога. Боровић је „откуцао“ колегу хрватским властима, и отуда Емир на потерници. Али, савест је дошла по своје. Пред италијанским судијама Боровић је сведочио у корист Шишића. Дакле, пилот је само радио свој посао, најбоље што је умео и морао, он у том случају није могао да донесе другу одлуку осим оне коју су донели његови надређени.

У српском затвору Емир Шишић се нада слободи, верује у њу, да не верује не би било ни 7. јануара! Писао је молбу, јер је истекао више од пола изречене казне, али су га ови наши одбили. Образложење је чудно, да не кажемо несувисло. Али, правнички заврнуто и уплетено. Ако га преведемо на обичан језик, оно гласи: *Не смемо да те пустимо, обећали смо Италијанима, наљутиће се!*

То по споразуму о трансферу.

Некако сам убеђен да има начина да Шишић још ових дана, рецимо до Нове године изађе на слободу, и прослави је са својима. Бојим се да са Емировим случајем мисију борбених пилота сводимо на бесмисао. Ако некада буду имали са чиме и на чему, ако полете и опале, ако погоде – чему да се надају? ■

Аутор је коментатор листа „Политика“

СЛАВНИ СВЕТСКИ ХИРУРГ НА ВМА

На свечаној седници Наставно-научног већа ВМА, одржаној 12. октобра, проф. др Норман Рич из Универзитетског медицинског центра Бетезда (Мериленд, САД), одржао је приступно предавање поводом промоције у гостујућег професора ВМА. Професор Рич је, по мишљењу многих, жива легенда војне хирургије, човек који је обогатио сазнања из ратне трауме и ургентне медицине.

Норман Рич, који је познат као велики пријатељ српских лекара, аутор је 350 стручних радова, а предавања је држао у више од 500 болница широм света.

Славном војном хирургу начелник ВМА генерал-мајор проф. др Миодраг Јевтић уручио је плакету гостујућег професора и плакету ВМА, пожелевши да његове посете буду чешће. ■

М. Ш.

СЕСИЛОВА „ИНТЕРНА МЕДИЦИНА“ ПОНОВО КОД НАС

На Војномедицинској академији 19. октобра промовисано је капитално дело из медицине – Сесилова „Уибеник интерне медицине“. Тај својеврстан буквар интерне медицине излази од 1916. године, у нашој је земљи први пут објављен 1956. године, и сваке четири године се обнавља актуелним садржајима.

Књига промовисана на ВМА представља превод најновијег, 21. издања, и обухвата све области медицине, осим хирургије.

За излазак најновијег издања „Уибеника интерне медицине“ у нашој земљи најзаслужнији је потпуковник др Бранко Радојичић са ВМА, који је уједно био и главни уредник књиге.

Издавач је Војноиздавачки завод, а књигу је штампала Војна штампарија. Очекује се да ускоро буде објављен и други том. ■

М. Ш.

ПРИЈЕМ ЗА САНИТЕТСКИ ТИМ КОЈИ ПУТУЈЕ У КОНГО

Министар одбране Драган Шутановац примио је 12. октобра шесточлани санитарски тим Министарства одбране и Војске Србије (АМЕТ 10), који ће у оквиру редовне, десете смене, учествовати у мировној мисији MONUC у Демократској Републици Конго. Вођа тима је потпуковник др Марко Ковинић.

Мировна операција УН MONUC у ДР Конгу успостављена је у новембру 1999. године на основу Резолуције Савета безбедности УН број 1279. То је једна од три мировне мисије УН у којој учествују представници Министарства одбране и Војске Србије и једина мисија у којој наша земља учествује са јединицом. Јединицу чини санитарски тим, састављен од два лекара и четири медицинска техничара, који у мисији образују тим за медицинску евакуацију ваздушним путем (АМЕТ).

Санитарски тим МО и ВС, који је лоциран у Киншаси, у Конгу је присутан од марта 2003. године. Основни задатак тима јесте пратња тешко повређених или болесних пацијената који се пребацију ваздухопловима унутар ДР Конго и у болнице у окружењу (Кенија и Јужноафричка Република).

Пријему је присуствовао и начелник Центра за мировне операције Здружене оперативне команде ГШ ВС пуковник Јелесије Радивојевић. ■

МИНИСТАР ОДБРАНЕ И НАЧЕЛНИК ГЕНЕРАЛШТАБА

ИЗАЗОВИ И

Успешни реформски процеси одбрамбеног система Србије приближавају нас системима колективне безбедности, оцењено на семинару Парламентарне скупштине НАТО у Београду

Министар одбране Драган Шутановац и начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош учествовали су 27. октобра у Дому Народне скупштине, на 67. Роуз-Рот семинару, који организује Парламентарна скупштина НАТО у сарадњи са Скупштином Србије. Министар Шутановац и генерал Понош говорили су о реформним системима одбране и Војске Србије.

Министар одбране Драган Шутановац у свом обраћању говорио је о реформским процесима у одбрамбеном систему Србије и процесу приближавања системима колективне безбедности у контексту актуелне политичке ситуације. Он је посебно истакао резултате Министарства одбране у погледу реорганизације и поновног успостављања његовог места у Влади Србије. Министар је говорио и о актуелним питањима доношења нормативних аката, закона о Војсци и одбрани и стратегијских докумената неопходних за несметано функционисање система и рекао да се већ ради на нацрту *Стратегије националне безбедности*. То иначе није искључиво задужење Министарства одбране, а нацрт ће пре усвајања, према његовим речима, сачекати мишљења, сугестије и евентуалне исправке у осталим министарствима.

Министар се осврнуо и на економске и социјалне аспекте у систему одбране. Он је са новим законима највише реформе у пензионем сектору и побољшање стандарда запослених у ВС и МО. Према његовом мишљењу добро решење расподеле војног буџета би било као у Норвешкој – 30 посто за плате, 30 за одржавање, а 40 процената за развој оружаних снага.

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош у својој презентацији објаснио је кораке које је Војска предузела у досадашњем току реформи и планове и визије развоја до 2015. године. Кључно питање, према мишљењу генерала Поноша је повећање ефикасности Војске на рачун уштеда у ресурсима. Он је говорио и о новим пројектима обуке и опремања, како би српска војска достигла захтевани ниво

Слика: Д. БАНДА

РАЛШТАБА ВС НА РОУЗ-РОТ СЕМИНАРУ ИНТЕГРАЦИЈЕ

интероперабилности са НАТОом. Учесници семинара имали су прилику да виде и упоредну анализу како су поједини сегменти организације и формације изгледали пре и после реформи.

На семинару је говорио и директор дирекције НАТО за планирање Франк Боланд и истакао да нису тачне тврдње појединаца да та војна алијанса утиче на Србију да смањи број припадника својих оружаних снага. „Апсолутно је нетачно да НАТО утиче на Србију да смањи број војника... Србија може да има онолико војника колико може да плати“, рекао је Боланд и навео да је НАТО веома укључен у реформу одбрамбених снага Србије, објашњавајући да алијанса то чини како би добила партнерске ефикасне снаге с којима сарађује. Боланд је навео да је НАТО пружао подршку реформама система одбране Србије и пре него што је наша земља приступила Програму Партнерство за мир.

У изјави за новинаре министар одбране Драган Шутановац је рекао да непотписивање Безбедносног споразума са НАТОом не угрожава безбедност земље, али нас спутава да радимо неке послове, пре свега у области образовања и размене података. „Нема ту неких великих тајни које треба да забрињавају грађане Србије, али постоје битне информације за наш систем одбране које можемо да добијемо од НАТОа“, рекао је министар Шутановац и подсетио да је прошле године Влада имала јасне смернице по питању сарадње са НАТОом, али да сада по питању било које активности у којој се помињу евроатлантске интеграције у Влади постоје спорења.

„За Министарство одбране то је велика препрека са једне стране, а са друге стране ми наилазимо на велико разумевање земаља са којима сарађујемо. Њима је јасно да је тренутна политичка ситуација турбулентна пре свега због Косова и Метохије и они са нама сарађују на билатералној основи, што је за сада у неким сегментима довољно. Међутим, та би сарадња могла да буде много боља и квалитетнија, што је важно за будућност ове земље, али то зависи од консензуса у Влади“, рекао је Шутановац.

Главна тема тродневног семинара била је „Србија и Европа: изазови интеграције“. На семинару је учествовало око 140 представника из 20 земаља чланица и придружених чланица Парламентарне скупштине НАТО, представници великог броја међународних организација и институција, министарства, института, невладиних организација и амбасада. ■

А. ПЕТРОВИЋ

ИЗ АКТИВНОСТИ МИНИСТРА ОДБРАНЕ

►►► СУСРЕТ СА ПОМОЋНИКОМ ГЕНЕРАЛНОГ СЕКРЕТАРА УН

– Министар одбране Драган Шутановац састао се 24. октобра са помоћником генералног секретара Уједињених нација за мировне операције Едмондом Малетом и његовим сарадницима – директором Канцеларије УН у Београду Јенсом Модвигом, помоћником Питером Дјуом и политичким саветником УН Кристином Кох Аван.

Представници УН изразили су велико занимање за будуће учешће Србије у мировним операцијама под њиховим окриљем. Они су нагласили да се тренутно у свету одвија око 20 таквих мисија и да је свака од њих велики изазов за ту организацију, али и да је помоћ добродошла, нарочито када је реч о хуманитарном аспекту мировних операција.

Помоћник генералног секретара УН Едмонд Малет рекао је да та организација врло озбиљно прилази проблему Косова и Метохије и да се нада да ће учесници преговарачког процеса дати свој максимум и начинити корак напред, који би довео до изналажења прихватљивог решења.

Министар Шутановац је рекао да је учешће Србије у мировним мисијама под окриљем УН један од приоритета министарства на чијем је челу, али да тренутна ситуација, која у фокус ставља будући статус Косова и Метохије, захтева стрпљење када је реч о том аспекту сарадње са међународном заједницом.

Тренутно се у мировним операцијама под окриљем УН налази 15 припадника Министарства одбране и Војске Србије, и то у Либерии, Конгу и Обали Слоноваче.

►►► САСТАНАК СА ДЕЛЕГАЦИЈОМ ЕВРОПСКЕ ПОСМАТРАЧКЕ МИСИЈЕ

– Министар одбране Драган Шутановац разговарао је 24. октобра са делегацијом Европске посматрачке мисије, коју је предводила шеф канцеларије Александра Вагнер. На састанку је било речи о безбедности у региону и стању на Косову и Метохији.

►►► ПРИЈЕМ ЗА АМБАСАДОРА НЕМАЧКЕ

– Министар одбране Драган Шутановац разговарао је 19. октобра са новоименованим амбасадором СР Немачке у Србији Волфрамом Масом. Министар Шутановац обавестио је немачког амбасадора о активностима и реформским процесима у Министарству одбране и истакао квалитетну сарадњу Војске Србије и Кфора, што представља добру гаранцију за предупређење евентуалних инцидената на Косову и Метохији и дуж административне линије.

Амбасадор Мас је истакао да ће Немачка пружити пуну подршку либерализацији визног режима за грађане Србије.

►►► ПОСЕТА ДЕЛЕГАЦИЈЕ АЛЖИРА

– Министар одбране Драган Шутановац разговарао је 16. октобра са делегацијом Министарства одбране Алжира, коју је предводио генерални контролор алжирске армије генерал Бенату Бумедијен.

На састанку се разговарало о унапређењу билатералне сарадње у области одбране. Представници Министарства одбране Алжира нагласили су потребу за унапређење сарадње у области школовања и обуке припадника алжирске армије на Војној академији.

Алжирска делегација упутила је званичан позив министру одбране Драгану Шутановцу за посету Алжиру, у циљу потписивања Споразума о сарадњи у области одбране и договора о школовању и обуци.

►►► СА СТРУЧЊАЦИМА ЗА НАЦИОНАЛНУ БЕЗБЕДНОСТ САД

– Министар одбране Драган Шутановац састао се 17. октобра са делегацијом менаџера за националну безбедност Сједињених Америчких Држава, организацијом која окупља стручњаке из области безбедности и сигурности.

Тема разговора била је процена безбедносних изазова и претњи са којима Србија може да се суочи у будућности. ■

ДВЕ ГОДИНЕ МАГАЗИНА *ОДБРАНА*

УСПЕХ КОЈИ ОБА

Одбрана је медиј коме се верује и који објективно и тачно извештава о свему важном у систему одбране – порука је уредништва нашег јединог војног листа

Новински центар *Одбрана*, 15. октобра у Централном дому Војске Србије, представио је 50. број истоименог магазина и обележио две године његовог излагања. Настављајући 130 година дугу традицију војне штампе у Србији, *Одбрана* је успела да постане референтни медиј у области војних и безбедносних питања. Чињеница да су написи из магазина, током десет месеци ове године, у осталим медијима преносени неколико стотина пута, сведочи о поверењу које овај лист ужива у стручној, али и широј јавности.

Интернет странице *Одбране* бележе десетине хиљада посета, чему су допринели актуелност, квалитетан садржај и поуздане

информације, не само из војне тематике него и културе, науке, спорта и друштвено-социјалних питања. Специјални прилог *Арсенал*, који је на двогодишњицу магазина доживео десето издање и који је тим поводом објављен у виду специјалног издања, представља популарно штиво у области савремених достигнућа на пољу наоружања и војне опреме, а умногоме је допринео и укупној популарности самог листа.

Неколико стотина званица, међу којима су били министар одбране Драган Шутановац, државни секретар др Зоран Јефтић, помоћник министра одбране др Бојан Димитријевић, представници организационих целина Министарства одбране и Војске Срби-

МАГАЗИН ЗА МЛАДЕ

– Изузетно ми је задовољство да сам данас са вама и као министар и као човек који је први пут претплаћен на неку новину. Та новина се зове *Одбрана* и морам рећи да то чиним са пуним срцем, јер сматрам да свако ко се бави питањима војске и безбедности треба да је чита и даје сугестије.

Систем одбране се у последње време реформише и тек смо започели озбиљан посао. *Одбрана* ту реформу већ увелико спроводи. Убеђен сам да сви могу да примете промене. Данас је тај магазин постао бренд, не само међу људима који се баве безбедношћу, него и извор кога дневне новине и недељници редовно преносе. Чека се понекад и данима да се чује шта ће неко од политичара рећи за нашу *Одбрану*.

Сматрам да овај магазин може и мора да има ширу читалачку публику. Заслужује важнију позицију и у друштву и у медијима.

Један од првих састанака које сам имао по преузимању дужности био је са уредничким колегијумом *Одбране* и мислим да се напредак већ примећује.

Верујем и да постоје предузећа које желе да се у једном модерном и озбиљном часопису рекламирају, а *Одбрана* се већ појавила у авионима ЈАТ-а, чији ће путници имати прилику да сазнају нешто више о нашој војсци.

Уверен сам да ће уређивачки колегијум, уз помоћ нас читалаца, учинити да *Одбрана* постане још препознатљивија. Потрудићемо се и да буде доступнија и онима који нису претплатници. Желимо часопис који ће занимати младе људе, који ће убудуће у све већем броју бити професионално везани за војску – рекао је министар одбране Драган Шутановац.

ВЕЗУЈЕ

је, сарадници и пословни партнери, пензионисани чланови редакције, представници медија и гости из културног и јавног живота, показали су да две године рада и педесет бројева *Одбране* нису остали без одјека.

Потпуковник Славољуб Марковић, директор Новинског центра и главни и одговорни уредник магазина захвалио је гостима, али и свим читаоцима на указаном поверењу.

– То што сте се окупили у оволиком броју схватамо као снажну подршку у настојањима да испунимо нашу мисију и задатке које смо зацртали пре две година када је изашао први број магазина *Одбрана*. Трудили смо се да задатак испунимо до краја, и да пером и камером, као ревносни хроничари, забележимо најзначајније догађаје у Министарству одбране и Војсци Србије. Из прве руке преносили смо информације о свему што је било предмет нашег интересовања и пажње – о реформским процесима у систему одбране, богатој међународној војној сарадњи, учешћу наше земље у безбедносним интеграцијама, достигнућима у развоју наоружања и војне опреме. Извештавали смо са полигона и вежбалишта, спортских такмичења, храмова науке и културе. У жижи нашег интересовања увек су били проблеми са којима смо се заједно суочавали – истакао је потпуковник Марковић.

Главни и одговорни уредник подсетио је да саговорници нашег магазина нису били само најодговорнији и најкомпетентнији људи из система одбране него и угледни научници, академици, привредници, цењени уметници, спортисти, политичари, али и „људи из строја“. Он је истакао да је *Одбрана* тематским садржајем настојала да одговори сугестијама и предлозима својих читалаца, што ће и убудуће чинити, јер велики број питања важних за функционисање система још није решен.

НАГРАДА „ИВАН МАРКОВИЋ“

Главни и одговорни уредник магазина *Одбрана* потпуковник Славољуб Марковић најавио је да ће на Дан Новинског центра – 24. јануара, први пут бити додељена награда „Иван Марковић“, која носи име једног од најдаровитијих војних новинара чије се перо 2003. године прерано зауставило, у 43. години живота.

Намера редакције је да традиционално, сваке године, проглашава лауреата новинарске награде „Иван Марковић“ за прилог о Војсци Србије и одбрани земље у штампаним и електронским медијима.

СПОЈ МЛАДОСТИ И ИСКУСТВА

Начелник Управе за односе са јавношћу Министарства одбране капетан бојног брода Петар Бошковић рекао је поводом две године *Одбране*:

– Педесети број магазина је пристојно округла бројка која потврђује оправданост, валидност, али и квалитет. Иза ње је време успостављања нових стандарда и престојовања, време трагања за што бољом формом и што стабилнијом суштином. *Одбрана* данас међу колегама који прате систем одбране важи за поуздан извор информација. Томе сведоче све бројнија цитирања, али и теме које се после објављивања у *Одбрани* врло брзо могу наћи и у другим медијима.

Педесет бројева јесте разлог за славље, али и за преиспитивање, поготово у информативном и новинарском смислу, где су брзина, избор саговорника и тема, одлуке које се морају доносити из тренутка у тренутак, увек одређивали уређивачку политику.

Данас када поменемо 50 бројева *Одбране*, то за војно новинарство није довољно добро одређење, у крајњој линији није потпуно. Ту раде људи са по 20 година стажа у војном новинарству. Најискуснија генерација магазина почела је деведесетих година у *Народној армији* и *Фронту*. Тадашњи главни уредник пуковник Иван Матовић показао је изузетну храброст да у стални радни однос прими десетак младих новинара, скоро без искуства. Та млада снага је 1992. изродила *Војску*, а 2005. та, сад већ искусна генерација, уз помоћ неке нове, младе енергије, ствара *Одбрану*.

Кажу да спој младости и искуства може да гарантује квалитет. Нови број *Одбране* је пред вама, па просудите сами.

– Постали смо референтан извор информација о Министарству одбране, Војсци Србије и систему одбране у целини. То је велика обавеза. Назад се не сме, а напред је све теже. Простора за напредак ипак има и надам се да ће га невелика чета наших уредника, новинара и фоторепортера, подржаних осталим деловима редакције, у потпуности искористити. Охрабрење за овако смелу тврдњу јесте да се наш тим стално увећава и проширује квалитетним спољним сарадницима који несегично уграђују себе, своја знања и искуства у заједничку новинарску причу чије је оваплоћење *Арсенал*, наше специјално издање посвећено савременом наоружању и војној опреми – рекао је потпуковник Марковић.

Уредник специјалног издања *Мира* Шведић, пуковник проф. др Младен Пантић, начелник Војнотехничког института и војни аналитичар Александар Радић представили су зборник *Арсенал*, који је обухватио десет прилога објављених једном месечно током ове године. ■

Александар ПЕТРОВИЋ

Због незаконитих исплата ратних дневница ЗАХТЕВИ ЗА РАЗРЕШЕЊЕ СУДИЈА И ТУЖБЕ ПРОТИВ РЕЗЕРВИСТА

Министарство одбране одбацивало је захтеве резервиста са образложењем да су сва дуговања војске измирена и општинским судовима у Прокупљу, Куршумлији и Блацу поднело тужбе против оних војних резервиста који су наплатили дупле ратне дневнице

Против петорице војних резервиста покренути су поступци пред Општинским судом у Прокупљу због исплате ратних дневница, изјавила је портпаролка тог суда Ивана Никетић. Она је агенцији *Бета* рекла да су спорови покренути по тужбама Министарства одбране Србије и да су у два случаја рочишта заказана за новембар, док су три тужбе у процедури. Портпаролка суда није прецизирала колико је таквих тужби најављено, нити колико је извршних пресуда донео суд у Прокупљу по тужбама резервиста.

Против двојице судија Општинског суда у Куршумлији покренут је поступак за разрешење јер су наплатили ратне дневнице из 1999. у много већем износу и тиме поступали супротно достојанству и угледу судије. Судија Радомир Јовановић наплатио је, као војни резервиста, око 532.000 динара на име неисплаћених дневница, а судија Славко Маљевић око 527.000 динара.

Поступак за њихово разрешење покренуто је председник Окружног суда у Прокупљу Драган Тошић, који је агенцији *Бета* рекао да су њих двојица, као војни резервисти, тужили Министарство одбране Србије. Додао је да су Јовановић и Маљевић искористили одсуство државног тужиоца на суђењу како би наплатили високу суму која им не припада као накнада за неисплаћене ратне дневнице. У предлогу за разрешење судија наводи се да је Јовановић у тужби поднетој августа 2006. тражио да му буде исплаћено 42.000 динара са затезном каматом од јуна 1999, а Маљевић је тражио 41.000 динара са затезном каматом.

Више стотине резервиста успело је да наплати ратне дневнице за време проведено на Косову и Метохији у време бомбардовања 1999. године и то без икаквог увида у стварно стање и без провера о периоду ангажовања у рату. Позитивно је решено преко 450 захтева, по којима је просечно исплаћено 600.000 динара.

Војни резервисти из Топличког округа ступили су у штрајк пре више од месец и по дана због неисплаћених ратних дневница, а општинским судовима поднето је око 6.000 таквих захтева.

Министарство одбране одбацивало је захтеве резервиста са образложењем да су сва дуговања војске измирена, а на сајту Министарства објављена су документа и спискови која то доказују. Министарство је недавно поднело општинским судовима у Прокупљу, Куршумлији и Блацу тужбе против војних резервиста који су на такав начин наплатили ратне дневнице. У њима се наводи да су се резервисти незаконито обогатили и да су наплатили дупле дневнице, захтевајући да се донесу нове пресуде по којима би они морали тај новац да врате.

Мајор Војске Србије Жарко Шурбатовић ухапшен је 2. октобра због сумње да је већем броју резервиста омогућио да наплате дневнице које им по закону нису припадале. Саветник премијера Србије Слободан Лаловић рекао је раније да је питање ратних дневница решено и да договор подразумева помоћ топличком крају. Лаловић је тада најавио да ће бити формирана међуресорна група састављена од представника министарства финансија, одбране, економије и економског развоја, правде и рада и социјалне политике, која ће са резервистима реализовати постигнути начелан договор.

У међувремену, резервисти су наставили протест, а председник штрајкачког одбора Дејан Милошевић је истакао да ће протести бити настављени све до позитивног решења. ■

УЧВРШЋИВАЊЕ РЕГИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Министар одбране Драган Шутановац на састанку затражио да Србија постане пуноправна чланица SEDM-а

Министар одбране Драган Шутановац учествовао је 21. и 22. октобра на састанку министара одбране земаља чланица иницијативе SEDM (Southeastern Europe Defense Ministerial) у Кијеву, који је отворио украјински председник Виктор Јушченко. У свом обраћању на састанку, који је организован ради учвршћивања регионалне сарадње у области одбране и безбедности у региону југоисточне Европе, српски министар одбране затражио је да Србија постане пуноправна чланица SEDM-а.

Првог дана министар Шутановац је разговарао са командантом јужног крила НАТОа Харијем Урликом. Након тога српски министар одбране изјавио је да је од саговорника тражио гаранције да Кфор може да обезбеди сигурност за све грађане у Покрајини.

Члан српске делегације у Кијеву, државни секретар Министарства одбране др Зоран Јефтић сусрео се са замеником министра одбране Италије Лоренцом Форђијеријем.

Другог дана рада министар Шутановац разговарао је са државним секретаром САД за одбрану Робертом Гејтсом и са министром одбране Украјине Анатолијем Гришенком, а састао се и са министрима одбране Албаније, Турске и Босне и Херцеговине, Фатмиром Мејдијумом, Веидијем Гонулом и Селмом Цикотићем.

Министар Шутановац је изјавио да су сви његови саговорници на састанку министара одбране земаља чланица иницијативе SEDM у Кијеву изразили наду да ће питање будућег статуса Косова и Метохије бити решено

ВОЈСКА НА „КИДС ФЕСТУ“

Министарство одбране и Војска Србије одазвали су се позиву организатора Дечјег филмског фестивала „Кидс фест“ и прикључили се креативним радионицама које су биле постављене у холу Дома синдиката од 21. до 28. октобра

У паузама између филмских пројекција, девојчице и дечаци могли су да се друже са припадницима Специјалне бригаде Војске Србије и пилотима из састава 204. авио-базе и од њих чују о занимљивостима војног позива. Такође, од ученика Војне гимназије, малишани су могли чути шта се све учи у „школи за јунаке“ и шта је потребно да би се уписала та школа.

Осим што су „у стварности“ видели како изгледа опрема специјалаца, посетиоци „Кидс феста“ су пробаили и праву пилотску кацигу и видели какво одеело пилоти облаче за лет на великим висинама. ■

Н. Ш.

на миран начин. Својим саговорницима он је пренео да је Србија искрено опредељена за очување мира у процесу одлучивања о статусу Косова и Метохије, али је одлучна да учини све како би спречила дестабилизацију у општинама Бујановац, Прешево и Медвеђа.

– Србија ће учинити апсолутно све кораке да спречи евентуалне sukobe који би могли да буду на југу Србије и добио сам уверавања да у том делу посла нећемо имати никакве потешкоће, нити ће било ко да нас санкционише или оптужује – рекао је Шутановац.

Према речима министра, амерички секретар одбране Роберт Гејтс је током разговора оценио да Србија има највећи одбрамбени капацитет на простору бивше Југославије и изразио интересовање за ангажовање Србије у Програму Партнерство за мир.

Министар одбране Албаније Фатмир Мејдију пренео је током разговора став Тиране да мирно решење питања статуса Косова мора бити приоритет.

Са босанским колегом Селмом Цикотићем министар Шутановац је разговарао о школовању студената из те земље на Војној академији у Београду, а о истој теми било је речи и са турским министром одбране Ведијем Гонулумом.

Србија је у SEDM примљена као посматрач прошле године, а на министарском састанку у Кијеву најавила је подношење захтева за пријем у пуноправно чланство у тој иницијативи, које би могло бити формализовано наредне године на конференцији у Скопљу. ■

ЕМИР ШИШИЋ СЕ ЖАЛИО ВРХОВНОМ СУДУ

Пилот бивше ЈНА Емир Шишић поднео је жалбу, преко свог адвоката, Врховном суду Србије на одлуку Окружног суда у Новом Саду да му не дозволи условни отпуст, иако је издржао више од пола дванаестогодишње затворске казне.

Окружни суд у Новом Саду одбио је 18. октобра његову молбу за условни отпуст. Као разлог одбијања наведена је гаранција коју је Министарство правде дало 16. октобра прошле године Министарству правде Италије – да Шишић, после пребацивања у Србију, неће бити пуштен на слободу нити ће добити смањење казне затвора. Поводом Шишићеве молбе за условни отпуст, Окружни суд обавестио је Министарство правде Италије, које се позвало на наведену гаранцију и изразило негативан став о молби Емира Шишића.

Шишић је у Италији 20. маја 2003. био осуђен на доживотну робију, али је Апелациони суд из Рима то заменио казном од 15 година затвора. Пилот бивше ЈНА осуђен је због обарања хеликоптера Европске заједнице 1992. у Хрватској. Тада су погинула петорица дипломата. ■

КОНТРОЛА ВОЈНИХ ОБЈЕКТА

Према наређењу министра одбране Драгана Шутановца, војна полиција спроводи ненајављене контроле, прегледе и претресе војних објеката ради провере да ли се у војним објектима налазе лица која у њима нелегално бораве и да ли постоје трагови о њиховом боравку.

Од маја 2007. године, од када је за министра одбране постављен Драган Шутановац, до сада је прегледано више од сто војних објеката различитих типова и намење на целој територији Србије, а контроле ће бити настављене и у наредном периоду. ■

НОВИ НАЧИН РАДА ЦЕНТРАЛНОГ ДОМА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

У оквиру активности везаних за организацијско-мобилизацијске промене, Управа за односе са јавношћу доставила је 10. септембра обавештење свим корисницима просторија Централног дома Војске да због досадашњих уговора, који су истекли пре пет година, више нема законских и правних могућности за њихово даље коришћење.

У наведеном обавештењу децидирано је наведено да удружења, уколико желе да наставе сарадњу са Домом, могу приступити новом наменском коришћењу просторија у радно време. За изјашњавање и прихватање новог начина рада Централног дома Војске дат је рок од месец дана.

За нови концепт рада и коришћења просторија, који им омогућава несметану делатност уз додатно додељену салу за састанак, изјаснила су се четири од шест удружења која су била и досадашњи корисници. То су Савез резервних војних старешина, Савез потомака ратника Србије 1912–1920, Удружење војних пензионера Србије и Удружење породица палих бораца ратова 1990–1999. године.

Нове услове рада нису прихватили Савезни одбор СУБНОР-а, који поседује зграду на Савском тргу 9, и Удружење грађана „Клуб генерала и адмирала“. ■

ДЕЛЕГАЦИЈА САВЕЗА РЕЗЕРВНИХ ВОЈНИХ СТАРЕШИНА КОД МИНИСТРА ОДБРАНЕ

Министар одбране Драган Шутановац разговарао је 17. октобра са делегацијом Савеза резервних војних старешина Србије, коју је предводио председник др Милорад Дробић.

Представници те организације предочили су министру одбране какве су измене унете у нови статут Савеза, али и своје активности и проблеме са којима се сусрећу. Они су затражили подршку Министарства одбране ради побољшања међународне сарадње са сродним организацијама у Европи и решењима која ће у будућности законски регулисати рад тог удружења.

Састанку су присуствовали и државни секретар др Зоран Јефтић, начелник Управе за обавезе одбране пуковник Горан Зековић, генерални секретар СРВСС Зоран Стојановић и члан Главног одбора те организација Ђорђе Маленковић. ■

ОДБРАНА

ЦЕНТАР АБХО У КРУШЕВЦУ

РЕГИОНАЛНО ОКУПЉАЊЕ

Креатори пројекта желе да се на основу садашњих људских и инфраструктурних капацитета, традиције и искустава које Центар АБХО поседује, координирају заједничке активности земаља – потенцијалних донатора и надлежних министарстава Владе Републике Србије, у циљу формирања Регионалног центра АБХО већих могућности, оспособљеног да извршава едукативне, оперативне и доктринарне задатке на националном, регионалном и међународном плану

У Дубровнику је 10. и 11. септембра одржан регионални скуп Форума за помоћ земљама југоисточне Европе (SEEC), у циљу усаглашавања предлога за формирање регионалних центара између земаља партнера (Србије, Албаније, БиХ, Македоније, Хрватске и Црне Горе) и ефикаснијег усмеравања међународне донаторске помоћи.

У раду Форума, Србија је имала запажено учешће. После скупа помоћник министра одбране Душан Спасојевић је нагласио да су учесници препознали Центар АБХО у Крушевцу и Војномедицинску академију у Београду као наше најзначајније капацитете у регионалним оквирима.

После овакве оцене Форума за помоћ земљама југоисточне Европе сасвим је близу реализација пројекта о формирању Регионалног центра АБХО, у којем би се школовали стручњаци и реализовали оперативни и доктринарни задаци на националном, регионалном и међународном нивоу. Традиција едукације дуга 60 година, инфраструктура, опрема, искуство и стручност запослених представљају реалну основу да припадници рода АБХО из крушевачког гарнизона достигну циљ формирања Регионалног центра, на коме већ неколико година професионално, организовано и стрпљиво раде.

Заступник команданта ЦУК АБХО потпуковник мр Ванчо Филиповски

Регионалног центра АБХО у Крушевцу" у циљу препознавања и дефинисања улоге Центра у савременим евроатлантским интеграцијама и његовог дефинисања као цивилно-војног центра Србије и земаља у региону. Радом округлог стола, на коме су учествовали представници заинтересованих ресора и институција Републике Србије, Министарства одбране и Војске, руководио је председник националне комисије за спровођење конвенције о забрани хемијског оружја амбасадор Братислав Ђорђевић.

Пројекат је стандардизован по моделу Министарства одбране Краљевине Данске и кроз билатералне посете и контакте предочен представницима Немачке, Италије, Румуније, Швајцарске, Аустрије и Организације за забрану хемијског оружја, која је већ најавила конкретна улагања у модернизацију сме-

БАТАЉОН АБХО

Центар за усавршавање кадрова АБХО тешко би функционисао без сарадње и помоћи 246. батаљона АБХО којим командује пуковник Зоран Стојановић. Стотињак људи из те јединице често се укључује у реализацију семинара, курсева и других практичних облика усавршавања, кондицирања и обучавања. „Вежбалиште Равњак са својих 90 хектара – тврди заменик команданта батаљона потпуковник Раде Рњаковић – пружа оптималне услове за реализацију обуке и курсева. Наравно, припадници батаљона обављају и друге одговорне задатке попут деконтаминације простора на југу Србије, обезбеђења административне линије или ангажовања у јединици за обезбеђење од нуклеарних и хемијских удеса у миру.”

Има мишљења да би Регионални центар АБХО требао да обухвати све АБХО саставе у гарнизону Крушевац, па самим тим и 246. батаљон АБХО.

Потпуковник мр Ванчо Филиповски, заступник команданта крушевачког Центра за усавршавање кадрова истиче да су тежње припадника Центра да сачувају капацитете стваране деценијама, својевремено резултирале покретањем иницијативе за прерастање постојећег Центра у Регионални цивилно-војни центар АБХО.

■ КОНКРЕТИЗАЦИЈА ПРОЈЕКТА

„Ова иницијатива покренута је још 2004. године, формирана изразом пројекта 2006, а крунисана стављањем Центра у презентациони документ за сарадњу са земљама чланицама Партнерства за мир и подршком учесница Форума за помоћ земљама југоисточне Европе. Сматрамо да имамо људске и материјалне ресурсе за формирање једног таквог центра, што смо и доказали успешном реализацијом више интернационалних курсева и садржајном билатералном војном сарадњом” каже потпуковник Филиповски.

У причу око формирања Регионалног центра озбиљно се ушло крајем марта 2006. године, када је у Крушевцу одржана иницијална конференција на којој је обављена презентација страних искустава из ове области као и могућих путева за формирање центра за оспособљавање кадра АБХО за Балкан. Конференцији су присуствовали представници Владе Републике Србије, МО и ГШ ВС, а потпуковници Иван Лазаревић и Горан Десанчић већ тада су нагостили да постоје реалне основе да пројекат добије финансијска средства од Форума за помоћ земљама југоисточне Европе. Шест месеци касније одржан је и округли сто на тему „Формирање

штајних капацитета Центра. Марта 2007. године одржана је у Београду донаторска конференција за помоћ земљама југоисточне Европе, а на њој је Министарство одбране Аустрије званично поддржало пројекат Регионалног центра и понудило донирање у форми обучавања и курсирања припадника центра и имплементације Нато стандарда.

Шта даље? Предстоји конкретизација пројекта, у сагласности са основним опредељењима да се највећи део послова заврши ослоном на сопствене снаге, уз неопходну помоћ донатора. На нивоу Републике Србије већ су утврђене потребе и одређена будућа улога Центра у реализацији задатака, како за потребе цивилних структура на националном плану, тако и у ширим регионалним оквирима. Много тога зависи и од следеће донаторске конференције Форума за помоћ земљама југоисточне Европе, када се очекује конкретна понуда и финансијска подршка пројекту. То је предуслов да се имплементација целокупног пројекта заврши до 2010. године. До тада потребно је усвојити интероперабилну организацијско-формацијску и материјалну структуру Регионалног центра са сличним центрима у свету, оспособити стручни кадар у складу са Нато стандардима АБХО и модернизовати опрему и инфраструктуру.

Од Регионалног центра АБХО очекује се да организационо, кадровски и материјално буде оспособљен да може самостално да извршава задатке које намећу савремени безбедносни изазови, ризици и претње, актуелни и данас, и убудуће. Уосталом, проблемима потенцијалних нуклеарних, хемијских и биолошких удеса, контактно-нападних земљишта, ваздуха и воде и терористичких напада НХБ оруж-

јима највећи број држава и армија света придаје велику пажњу и формира адекватне снаге за одговор на ове опасности.

– Наш центар – тврди начелник Оперативног одсека потпуковник мр Иван Лазаревић – са великом традицијом, инфраструктуром и капацитетима може бити не само локалног карактера, за потребе војске и друштвене заједнице у целини, већ и Регионални центар за сарадњу са Организацијом за забрану хемијског оружја, земљама чланицама Партнерство за мир из југоисточне Европе, а ако уђемо у НАТО и са овим војно-политичким савезом.

■ ИНТЕРНАЦИОНАЛНИ КУРСЕВИ

Нема сумње да шест деценија рада и развоја Центра АБХО представљају поуздану гаранцију да ће ова установа и у другачијем окружењу реализовати све постављене задатке. То потврђује и најстарији припадник Центра за усавршавање кадрова заставник Драган Петровић:

– Ми смо поносни на наше претходнике који су стратешки и студиозно развијали наш центар и омогућили нам да имамо основу за даљи развој и просперитет. Захваљујући њима ми данас имамо инфраструктуру и капацитете попут објеката за смештај људи, РХ лабораторије или полигона „Равњак, али и знања и вештине које немају абехајци из западних земаља, поготово у роду са правим контаминантима и токсичним хемикалијама“. Потврду ових речи лако је пронаћи у активностима припадника Центра за усавршавање кадрова последњих година, када су они уверљиво доказали да у потпуности могу да одговоре изазовима оспособљавања представника страних армија и међународних организација.

У протекле четири године 82 полазника из 38 земаља света завршило је у крушевачком Центру курсеве из области помоћи и заштите од хемијског оружја. Ове године (11–22. јуна) по први пут је реализован и напредни курс за абехајце земаља северне Африке (Мароко, Алжир, Тунис и Либија), као и три тренинг курса за инспекторе стално запослене у Организацији за забрану хемијског оружја. Само од поменутих тренинг курсева за рад са реалним токсичним материјама Центар је остварио приход од 24.380 евра. У наредном периоду Центар очекује још интензивнија сарадња са Организацијом за забрану хемијског оружја и реализација више програма оспособљавања за њене потребе. Поред поменутих активности, припадници Центра су били успешни домаћини међународног симпозијума Српског хемијског друштва „Хемија и заштита животне средине“ (250 учесника од којих 70 из иностранства), као и професионални и стручни извођачи тренинг курса за потребе Противпожарне полиције „Превенција хемијских акцидената“ и курса за оспособљавање старешина специјалних јединица „Примена несмртоносних хемијских средстава у противтерористичким дејствима и мировним мисијама“.

У крушевачком Центру АБХО оспособљено је око 18 хиљада официра, подофицира, војника, цивилних лица и припадника страних оружаних снага и то по највишим дидактичко-методичким захтевима. У Центру за усавршавање кадрова АБХО, сада у саставу Команде за обуку, и данас се реализује стручно специјалистичко школовање и усавршавање кадра рода АБХО и усавршавање старешина других родова и служби из области ПНХБ обезбеђења. Недавно је почела и обука војника рода АБХО у другој фази првог периода стручно-специјалистичке обуке. Наравно, не треба заборавити ни на оспособљавање команди оперативног и стратегијског нивоа из проблематике АБХО, пружање помоћи у обуци студената ВА, оспособљавање лица из цивилног сектора за потребе цивилне заштите, учешће у опитно-експлоатационим испитивањима опреме и пружање експертске помоћи структурама изван МО. То су све задаци у којима припадници центра на делу показују висок степен професионализма, стручности и способности, мада школовање сопственог кадра све више почиње да поприма секундарни значај у односу на друге активности. Једноставно, Центар за усавршавање кадрова АБХО морао је постепено да мења фи-

Потпуковник мр Иван Лазаревић изводи наставу на тренинг курсу за потребе Организације за забрану хемијског оружја

зиномију сопствених задатака у складу са постојећим процесима трансформације Војске Србије и система одбране. У таквим околностима Регионални центар АБХО представља не само реализацију амбициозне визије даљег правца развоја, већ и најфункционалнији облик постојања центра АБХО у Крушевцу.

■ ИНТЕГРИСАНИ СИСТЕМ ЗАШТИТЕ

У поступку профилисања новог регионалног центра потребно је сагледати и искуства страних армија у организовању одбране и реоговања у случају нуклеарних и хемијских удеса. Опште карактеристике таквих центара у Европи говоре да и они имају нове функције и задатке у односу на класичне и да су уједно војни, цивилни и међународни. Према речима потпуковника Ивана Лазаревића, у европским земаљама приметна је јака повезаност цивилне заштите, АБХО службе и цивилних институција које на националном нивоу организују истраживање, развој и обуку. Интересантно је да центри, поред поменутих функција, припремају и снаге АБХО за учешће у међународним мировним и хуманитарним мисијама и развијају јединице за уклањање последица природних катастрофа. Европска тенденција да центри за АБХО управљају у кризама у случају катастрофа, представља веома важну чињеницу у покушајима да се формира један Регионални центар у средишту Балкана.

Иако слика око Регионалног центра АБХО још увек није саввим прецизна, многи показатељи говоре да се читав процес креће у добром правцу. Креатори пројекта желе да се на основу садашњих људских и инфраструктурних капацитета, традиције и искуства које Центар поседује, координирају заједничке активности земаља – потенцијалних донатора и надлежних министарстава Владе Републике Србије (МО, МУП, Министарство за науку и заштиту животне средине...) у циљу формирања Регионалног центра АБХО повећаних могућности и спремног да извршава едукативне, оперативне и доктринарне задатке на националном, регионалном и међународном плану. Такав центар укључио би се у мрежу сличних центара у Европи и бавио би се обуком и стручним усавршавањем експерата за АБХО у цивилном и војном сектору, увежбавањем тимова из стручних области АБХО, стручним експертима и пословима који третирају проблематику заштите животне средине у војсци и цивилном друштву. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

УНИШТАВАЊЕ НЕЕКСПЛОДИРАНИХ УБОЈНИХ СРЕДСТАВА У СКЛАДИШТУ „ПАРАЋИНСКЕ УТРИНЕ“

Поново је потврђено да у складишту није било ни хемијске ни радиоактивне муниције и да не постоји опасност од токсина који би нарушавали здравствену безбедност мештана овог краја

У Параћину је недавно одржан састанак представника Министарства одбране, Генералштаба Војске Србије и локалне самоуправе на коме су презентовани достигнути степен реализације радова на уништавању неексплодираних убојних средстава у складишту „Параћинске утрине“ и активности у наредном периоду. Састанку су присуствовали пуковник Лука Грбовић (Управа МО за одбрамбене технологије), потпуковник Расим Цириковић (ГШ ВС), потпуковник Срећко Гавриловић (Управа за одбрану РС), руководилац радова на уништавању неексплодираних убојних средстава потпуковник Милорад Кузмановић, заменик председника општине Параћин Бојан Вељковић, председник Скупштине општине Параћин Предраг Тонковић, начелник Општинског штаба цивилне заштите Момчило Вучковић и експерт за неексплодираних средстава UNDP Брет Данинг, те представници медија.

Специјализоване снаге МО и ВС формиране су пре годину дана да би санирале терен, односно претражиле, пронашле, обележиле и уништиле неексплодираних убојних средстава. Више од 400 инжењераца, пиротехничара, санитетских радника и војних полицајаца у протеклом периоду очистило је аутопут Параћин–Ђуприја, рашчистило прилазне путеве до центра експлозије, очистило трасу далековода, прегледало и очистило све локалне путеве, створило услове за изношење преосталих убојних средстава из складишта, дубински и површински претражило обрадиве површине, те обезбедило тај простор. Током извођења санационих радова, установљено је да је зона разлетања неексплодираних убојних средстава радијуса 1.600 метара од центра експлозије, те да површина зоне разлетања износи 800 хектара и да се на њој налази више од 97 посто неексплодираних убојних средстава.

Према речима потпуковника Расима Цириковића, до октобра је површински претражено око 500 хектара обрадивих и 290 хектара шумских површина, то јест 98,75 посто од укупне површине зоне претраге. Метал детекторима дубински је испитано 95,8 хектара обрадивих површина, које су већ претходно површински претражене, и том приликом пронађен је 141 комад неексплодираних убојних средстава. Укупно је пронађено 40.588 комада неексплодираних убојних средстава, уништено је на лицу места 28.643, а обележено је и припремљено за уништавање 11.945. Поред санационих радова, пописана су убојна средства из складишта, урађени су контролни технички прегледи на херметизованим и нехерметизованим узорцима убојних средстава, а 2.574 тона убојних средстава премештено је на друге локације.

У наредном промениће се концепција рада војних пиротехничара и то не по интензитету експлозија, већ пре свега, по времену уништавања неексплодираних убојних средстава. Према речима потпуковника Милорада Кузмановића, убојна средства уништavana су до сада једном дневно (сваког дана у 14 часова), а убудуће ће то радити детонацијама сваког радног дана од 8 до 16 часова. До промене је дошло зато што се упоредо са приближавањем пиротехничара епицентру експлозије (круг складишта), повећава и број неексплодираних убојних средстава.

ПРОФЕСИОНАЛИЗАМ ПИРОТЕХНИЧАРА

Састанку у Параћину присуствовао је и експерт за неексплодираних средстава UNDP Брет Данинг, представник организације која је санацију последица експлозије у Параћину помогла са опремом и потребним софтвером.

Обраћајући се представницима медија у Параћину Брет Данинг је нагласио: „Људи из Војске су у Параћину урадили велики и добар посао. Био сам са пиротехничарима широм света, али сам веома импресиониран показаним професионализмом пиротехничара Војске Србије и њиховим техничким знањем, које је боље него у многим западним земљама. Светска искуства говоре да се грешке најчешће дешавају у раној фази чишћења, а до тога у Параћину није дошло. Грађани морају да знају да су ови људи ризиковали своје животе, како би они били безбедни“.

Јавност је информисана да радним данима неће бити дозвољено приближавање становништва рејону Карађорђевог брда, испаша стоке или обрађивање земљишта. Безбедносне мере су неопходне, како би пиротехничари Војске Србије на миру завршили започети посао и како мештани Параћина и околних села не би били доведени у опасност.

И на овом састанку је потврђено да експлозија није изазвана намерно и да Војска не довози муницију са других места како би је уништвала у параћинском складишту. Такође, у складишту није било ни хемијске ни радиоактивне муниције, па не постоји опасност од токсина који би нарушавали здравствену безбедност мештана овог краја.

3. МИЛАДИНОВИЋ

ЗДРУЖЕНА ТАКТИЧКА ВЕЖБА ПРВЕ БРИГАДЕ КОВ „ЈЕСЕН 2007“

Водник прве класе Иван Филић са
посадом БВП М80 А

Посада самоходног ракетног оруђе „Стрела 10 М“
– командир Жељко Бојић, возач старији водник
Душко Борјан и оператер десетар Дарко Цокић

Припадници Прве бригаде показали су на вежби да су у стању да успешно изврше задатке у оквиру прве мисије војске, а то је одбрана земље. Ми смо у Војсци Србије направили нову организацију, попунили јединице техником и људима које имамо, а сада нам је приоритет да такве саставе максимално увежбамо, истакао је по завршетку вежбе начелник Генералштаба ВС генерал-потпуковник Здравко Понош.

ПРИОРИТЕТ ЈЕ

Припадници Прве бригаде Копнене војске ВС извели су на интервидовском полигону „Пасуљанске ливаде“ здружену тактичку вежбу „Јесен 2007“. Вежби су присуствовали начелник Генералштаба ВС генерал-потпуковник Здравко Понош, командант Копнене војске генерал-потпуковник Младен Ђирковић, командант ВиПВО генерал-мајор Драган Катанић и друге високе војне старешине.

Здружена вежба на тему „Дејство помоћних снага у против-нападу бригаде“ била је најважнија вежбовна активност Прве бригаде Ков у 2007. и прави начин да се провери оспособљеност команде бригаде и њених састава у планирању, припремању и извођењу борбених операција и командовању и садејству у најсложенијим борбеним условима. Посебно је важно што је на вежби до пуног изражаја дошла интеграција свих родова у оквиру бригаде, али и свих родова Копнене војске и ВиПВО.

Вежбу је пратио генерал-потпуковник Здравко Понош са сарадницима

Нишанџија старији водник Зоран Стојановић и његове колеге очекују наређење за наступ тенкова у противнападу

УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕДИНИЦА

У вежбовним активностима учествовало је више од 450 војника и старешина из Прве бригаде КоВ, 98. авијацијске базе и 246. батаљона АБХО.

Заједничкој тактичкој вежби претходила су интензивна тактичка увежбавања и бојна гађања јединица свих нивоа, почев од одељења па до чета-батерија и дивизиона.

Тактичка замисао саме вежбе подразумевала је деблокаду енклаве којој прети хуманитарна катастрофа и уништавање терористичких снага, због чега је неопходно било ангажовати пешадијску и тенковску чету у нападу и самоходни хаубички артиљеријски дивизион у подршци. У ватрену подршку јединица у нападу укључили су се и противоклопни хеликоптери, док су на самом бојном пољу разиграване различите тактичке варијанте. Посебна пажња посвећена је решавању могућих проблема у току извођења борбене операције попут дејстава противоклопним минама или хемијских удара.

На крају вежбе командант Прве бригаде КоВ пуковник Ђокица Петровић изразио је задовољство због остварених резултата и залагања војника, подофицира и официра који су успели да у сложеним условима успешно одговоре свим захтевима. „Вежба представља – рекао је пуковник Петровић – најсложенији облик оспособљавања јединица у Војсци Србије и путоказ за наше будуће активности“.

Врлодобру оцену вежбе на интервјуовском полигону „Пасуљанске ливаде“ потврдио је командант Копнене војске генерал-потпуковник Младен Ђирковић, истакавши позитивне ефекте ватре, добар тактички рад и одличну синхронизацију свих елемената. Он је подсетио да су на вежби завидан ниво увежбаности демонстрирали и војници на одслужењу војног рока, који су се након оспособљавања у Центрима за обуку укључили у процес обучавања у јединицама Копнене војске.

„Тежиште у наредном периоду – истиче генерал Ђирковић – биће управо на занатском делу нашег војничког посла, а то је оспособљавање тенкиста, артиљераца и припадника других родова и служби на полигону и замишљеном бојном пољу“.

НАЈБОЉИ

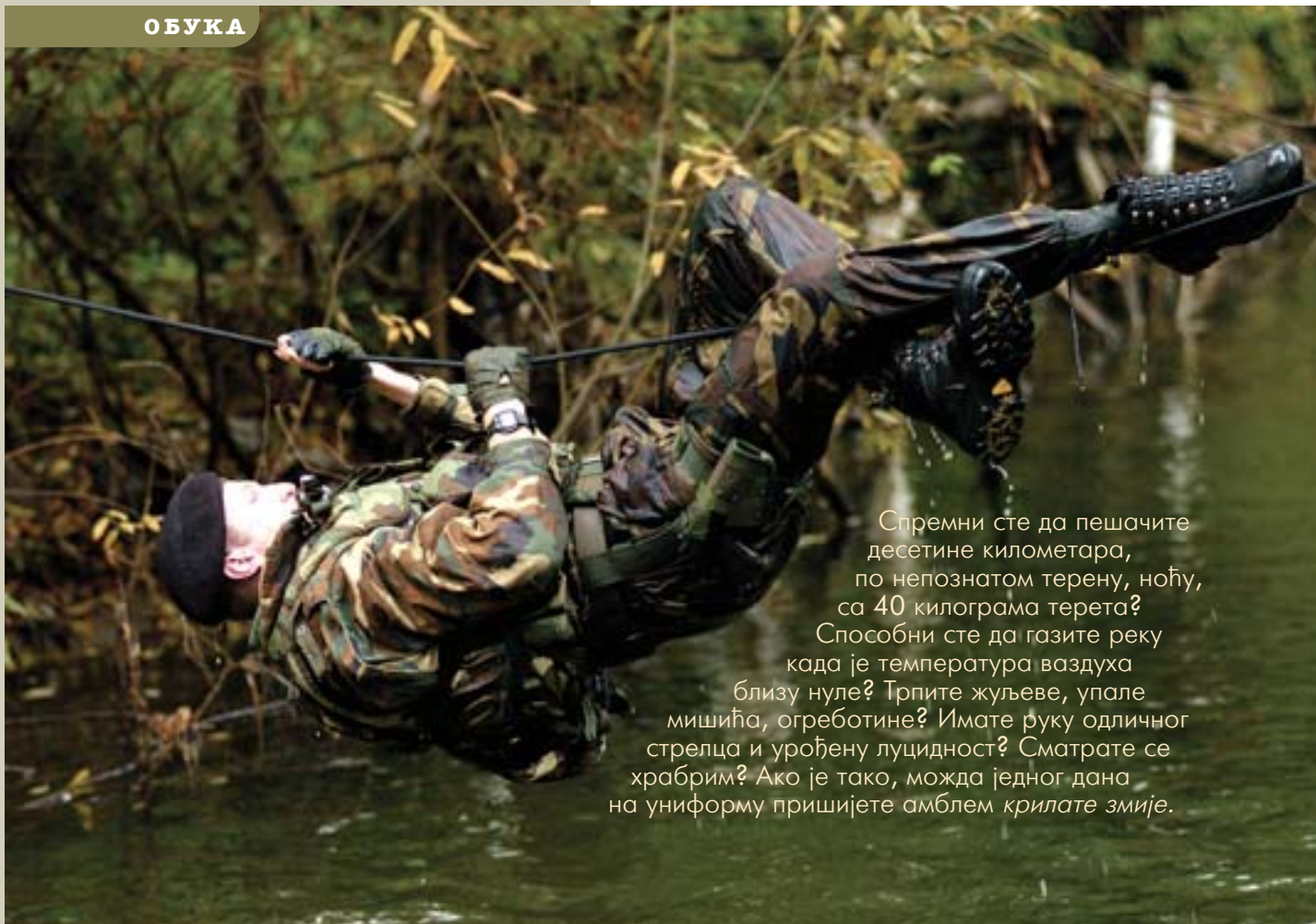
Начелник Генералштаба ВС генерал-потпуковник Здравко Понош честитао је учесницима вежбе и наградио најистакнутије појединце, мајора Александра Манџића, поручнике Ивицу Видановића и Ивана Пантића, старије воднике Бојана Милојковића, Ивана Крстића и Ивицу Елор, десетаре по уговору Сашу Буњевачког, Ђорђа Трумића и Александра Берта, војнике Стојча Стошића, Станимира Протића и Атилу Чонка и цивилно лице Зденка Арта.

После завршетка вежбе начелник Генералштаба ВС генерал-потпуковник Здравко Понош је оценио да је “ово најзначајнија, најзанимљивија и најкомплекснија вежба наше војске у последњих неколико година. Завршена је успешно и без икаквих повреда или нежељених последица. Припадници Прве бригаде показали су на вежби да су у стању да успешно изврше задатке у оквиру прве мисије војске, а то је одбрана земље. Ми смо у Војсци Србије направили нову организацију, попунили јединице техником и људима које имамо, а сада нам је приоритет да такве саставе максимално увежбамо. Поставили смо рекорд у постављању нове организације и верујем да ћемо сличан успех остварити и на пољу обуке. То је оно чему ми тежимо. У следећој фази инсистираћемо и на техничкој модернизацији и социјалној реформи, јер без њих тешко ћемо ићи даље”. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

Спремни сте да пешачите десетине километара, по непознатом терену, ноћу, са 40 килограма терета? Способни сте да газите реку када је температура ваздуха близу нуле? Трпите жуљеве, упале мишића, огреботине? Имате руку одличног стрелца и урођену луцидност? Сматрате се храбрим? Ако је тако, можда једног дана на униформу пришијете амблем крилате змије.

СЕЛЕКТИВНА ОБУКА ЗА БАТАЉОН ВОЈНЕ ПОЛИЦИЈЕ „КОБРЕ“

ЖЕЛИТЕ ЛИ ДА ПОСТАНЕТЕ СПЕЦИЈАЛАЦ

Да ли сте обратили пажњу на момке у елегантним оделима, који неупадљиво, увек на корак или два, ходају поред или иза председника Републике, министра одбране и начелника Генералштаба? Осим малог знака на реверу, ништа не казује ко су они и каква је природа њиховог посла. Исти такав амблем можете видети и на десном рукаву њихове униформе, када их сретнете у касарни „Дедиње“, на Војној академији или неком од полигона, где вежбају и усавршавају вештине, ретке и непознате „обичним“ људима.

Амблем који означава припадност њиховој јединици у облику је штита, неупадљиве маслинасто-беж боје. У његовом средишту налази се бодез око чије оштрице обмотана, са хералдичким приказом орлових крила, прети једна од најопаснијих животиња у природи – кобра.

Није случајно да је управо њима поверена брига о безбедности најодговорнијих личности у држави и Војсци. Са још неколико специјалних јединица у нашим оружаним снагама, батаљон војне

полиције посебне намене *Кобре* неприкосновена је вредност српске војске.

Данас су *Кобре* део Гарде, јединице са најдужом војничком традицијом у Срба. Готово три деценије искуства чини их експертима у припреми и извођењу војнополицијских и противдиверзионих акција.

■ ПРИВИЛЕГИЈА МАЛОБРОЈНИХ

Бити један од њих, част је и привилегија малобројних. Бити одличан војник не значи бити довољно добар за *Кобре*. Обично једном годишње јединица расписује конкурс за пријем нових припадника из редова официра и подофицира Војске Србије. Мали број довољно способних и упорних достигне тај циљ.

Ове године педесеторица подофицира изразила је жељу да испушта своје квалитете и током тронедељне селективне обуке за службу црну беретку. Међутим, прва рампа за двадесеторицу њих био је лекарски преглед на ВМА. Капетан прве класе Дејан Мили-

кић, у чијој је надлежности овогодишња селекција, каже да су лекарске провере више него ригорозне.

– Кандидати морају бити апсолутно физички здрави. Догађало се и да активни спортисти буду одбијени, јер су имали неку, у редовним околностима, баналну здравствену ману – благу хипертензију или нешто слично. Када су људи изложени таквим напорима и оптерећењима, као што се то дешава на селективној обуци, сваки недостатак може бити кобан – каже капетан Миликић.

Да је савршено здравље неопходан услов да би се уопште ступило на селективну обуку, уверили смо се 20. октобра на полигону „Пескови“ код Великог Градишта. Тог дана киша и хладноћа као да су удруженим снагама покушавале да слома вољу преостале двадесеторице, који су претходних недеља испитивали границе своје психофизичке издржљивости.

Екипа *Одбране* стигла је у логор непун сат пре но што су кандидати завршили напорни ноћни марш, дуг више од 30 километара. Получасовни предак, пресвлачење у суву униформу и – обука се наставља.

– Поред физичке снаге и издржљивости, кандидати морају да покажу и изванредну психичку стабилност, јер многи сегменти обуке управо тестирају вољу да се постане припадник наше јединице – уводи нас у причу капетан Миликић.

Према његовим речима, формални услови за долазак на селекцију такође су битно другачији него у осталим јединицама војске. После лекарских прегледа кандидати се упућују на проверу физичких способности. На основу постигнутих резултата, инструктор задужен за физичку обуку процењује тренутно стање кандидата и могућност за напредак.

Капетан прве класе
Дејан Миликић

■ РИГОРОЗНА ПРОВЕРЕ

Услови конкурса предвиђају и да кандидати прођу потребне безбедносне провере, да су у професионалној војној служби најмање две године, да су млађи од 30 година и да имају најмање врло добру службену оцену.

– Постоје утврђени планови обуке и она се реализује по принципу механичког усвајања знања и вештина, односно дрила. На основу резултата које постижу ми видимо ко је и колико спреман да поднесе напоре. Нисмо практиковали да их одстрањујемо током појединих етапа обуке. Они то углавном учине сами када схвате да не могу нешто да ураде или издрже. После 21 дан анализирамо резултате и процењујемо ко од њих испуњава услов да буде припадник нашег батаљона – објашњава командир вода за селекцију.

Прва недеља обуке одвијала се на Војној академији на Бањици и састојала се из комбинације физичког вежбања, основа војнополицијске тактике и гађања из ватреног оружја. Кандидати су морали да прођу један краћи марш од Бањице до Бубањ Потока и један дужи од Јагодине до Сугубина.

Преостале две недеље обуке одвијале су се на полигону „Пескови“ код Великог Градишта где је на ред дошао „тврђи“ део.

– Сваког дана по два сата практикујемо физичко вежбање са елементима борења. Гађања из различитих оружја су такође свакодневна. Понављамо и неке теме из тактике пешадије. Углавном сегменте појединачне обуке – наглашава Миликић.

Ипак, најзахтевнији сегмент свакако јесу дуги и напорни маршеви. Инструктори се слажу у оцени да највећи број кандидата „пу-

ца” управо током марша. Како објашњавају наши саговорници, маршеви не представљају само тест кондиције него и психолошке стабилности. Проверава се и способност оријентације на непознатом земљишту, али и остали сегменти војностручних знања и вештина.

– Одреди им се, на пример, задатак да пређу неку маршруту дугу тридесет километара. У сваком тренутку они са собом имају око 20 килограма опреме. На пола пута им се дода и транспортни ранац са још 20 килограма, или се марш „неочекивано” продужи за још пет или десет километара – наводи неке од метода капетан Миликић. – Треба рећи и да је режим сна тим људима поремећен. Они спавају знатно краће од уобичајеног, што представља додатну тешкоћу.

Такве ситуације изузетно су стресне и, како смо у разговору са кандидатима чули, мало коме није пало на памет да одустане у неком тренутку. Ипак, важну улогу у савладавању таквих тешкоћа има дух колектива. Неретко другови из тима посусталом колеги помогну да преброди кризу носећи део његовог терета или чак њега са комплетном опремом, ако затреба.

Прелазак реке преко два разапета ужета, гажење ледене воде и пузање кроз блато само су неке од вежби које стављају на пробу ум и тело. Ношење балвана, комбиновано са небројеним серијама склекова и трбушњака, један је од сигурних начина за стицање тешких упала мишића.

Како каже наш саговорник, оцене физичке провере на почетку и крају селективне обуке битно се разликују. Са просечне осене 3,60

на улазној провери, на крају селекције просек је порастао на 4,30.

Завршни марш, дуг између 50 и 60 километара, јесте последњи тест који се ставља пред кандидате током 21 дана обуке. У тимовима од по шест људи они треба да савладају километре, кишу, жуљеве, болове и – себе. То је ретка прилика да се истраже границе воље. Неки од тих момака за који месец постаће припадници елитног војнополицијског батаљона. Или неће, ако не задовоље критеријуме. Престиж се задржава само строгом селекцијом. У свету, тек десетак посто пријављених савлада све тешкоће обуке и уђе у специјалне јединице. Нема разлога да и у Војсци Србије не буде тако. Некад ни одлично није довољно добро за елиту. ■

Александар ПЕТРОВИЋ
Снимио Даримир БАНДА

ЦИВИЛНО-ВОЈНА САРАДЊА
НА ЈУГУ СРБИЈЕ

Снимко Миростав ВЕЉКОВИЋ

ВОЈНИ ЛЕКАРИ У МАЛОМ ТРНОВЦУ И ТРСТЕНОЈ

Команда гарнизона Врање и Канцеларија за цивилно-војну сарадњу Четврте бригаде Копнене војске настављају акцију пружања бесплатних медицинских услуга и водоснабдевања у забаченим селима прешевске и бујановачке општине

ВЕЛИКО СРЦЕ

У селу Трстена војни лекар Милан Ђокић прегледао је петомесечну бебу Милену, а пуковник Милосав Симовић обећао да ће идући пут у Трстену доћи педијатар како би Милену имала потпун медицински преглед.

Старешине врањског гарнизона и радници локалне Телевизије Врање још једном су показали велико срце и разумевање и организовали акцију прикупљања помоћи за једину бебу у селу уз саму административну линију према Космету. Ускоро ће пелене, одећа и друге ствари бити уручене Милениним родитељима.

До многих села на југу Србије тешко је доћи и мештанима, навиклим на све муке горштакског живота, а камоли лекарима и медицинским екипама. Овај закључак, међутим, не важи за војне лекаре и санитарске раднике, који су се теренским возилима недавно упутили у села Мали Трновац и Трстену.

Нема сумње да су припадници Четврте бригаде КоВ пронашли прави начин да успоставе добар контакт између Војске и албанског живља на југу Србије. То се јасно видело и у селу Мали Трновац, када је војна медицинска екипа прегледала мештане и уручила им неопходне лекове. Војни лекар капетан Саша Димитријевић и медицински техничар старији водник Саша Стојановић за сваког су нашли лепу реч и прави лек.

Задовољство није крио председник месне заједнице Мали Трновац Сабри Јакупи, који је посматрајући своје комшије на прегледу рекао: „Ово је веома добар потез Војске Србије, а овакве акције стварају поверење у државу“. Сами мештани нису скривали пријатно изненађење због бесплатних медицинских услуга, поготовто што, по тврдњама Сопи Раифа, у селу до сада није била ниједна медицинска екипа. „Захваљујем се Војсци Србије“ – каже Сопи Раиф – „лекови које смо добили, веома су важни за моју породицу“.

Радост је завладала у српском селу Трстена када су времешни мештани угледали војни медицински тим. На надморској висини од 1.330 метара налази се тек двадесетак кућа у неколико махала, удаљених једна од друге по неколико километара, а већина становника годинама није у могућности, због старости, да оде код лекара у село Влаسه. До доктора треба пешачити и више од два сата и то по свакојаким временским условима. Зато и не чуди што се у селу могу срести занимљиве, али и тужне људске судбине. Тако Загорка Стошић живи сама и сетно каже: „Једино ме обилазе брат из Београда и наша војска“. На сличан начин говори и осамдесетогодишњи старина Стаменко Андрејевић: „Лепа је ово пажња од Војске и срећан сам да макар неко о мени брине“.

Командант Четврте бригаде пуковник Милосав Симовић, шеф канцеларије за цивилно-војну сарадњу потпуковник Горан Станковић и командант батаљона у Бујановцу потпуковник Слађан Стаменковић најављују сличне акције и у будућности. ■

З. МИЛАДИНОВИЋ

ВОЈНИ МЕМОРИЈАЛИ
БАЛКАНСКИХ РАТОВА И
ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

У СЛАВУ ЈУНАКА

Представљање најзначајнијих војних меморијала српске провенијенције, насталих у првој половини прошлог века као последица балканских ратова и Првог светског рата, још један је покушај да се оживи сећање на ратнике – учеснике пресудних бојева и битака у српској историји. То је, уједно, и део богатства материјалне културне баштине коју наслеђујемо. Подсећање на ове меморијале својеврсно је одавање почасти у широј домаћој јавности махом заборављених пострадалих припадника Српске војске у ратовима за одбрану и ослобођење земље у раздобљу између 1912. и 1918. године. ■

КОРЕНИ ИЗ ДРЕВНЕ АНТИКЕ

КУЛТ РАТНИКА

Многобројни значајни историјски извори сведоче о успостављању својеврсног култа ратника, који свој живот несебично жртвује за добробит заједнице, њену слободу, одбрану од непријатеља или јачање у односу на суседне народе и њихове државе

Свест о потреби очувања успомене, сећања, односно меморије на ратнике – учеснике у пресудним бојевима и биткама у историји једног народа, али и на оне који су жртвовали своје животе у судбоносним оружаним сукобима, јавила се већ у античком периоду.

Археолошка ископавања античких локалитета, а посебно некропола, показују да је у тада доминантном вредносном и идеолошком систему велика пажња посвећивана успостављању и очувању успомене на војсковође, владаре ратнике и истакнуте јунаке, који су, неретко, бивали и делимично или у потпуности деификовани.

Материјализација тог сећања развијала се постепено, чиме је добијала не само на разнородности појавних и симболичких облика већ и на специфичном значају и вредности у оквиру одређене државе, локалне заједнице или друштвене групе.

Читав низ значајних историјских извора сведочи о успостављању својеврсног култа ратника који свој живот несебично жртвује за добробит заједнице, њену слободу, одбрану од непријатеља или јачање у односу на суседне народе и њихове државе. Већ у Херодотовој „Историји“, Тукидидовим „Пелопонеским ратовима“ или Плутарховим „Упоредним животописима“, на пример, уочавају се развијени и у свести заједнице дубоко укорењени облици специфичног виђења херојства у рату и жртвовања за опште добро.

Органски се, у овом сегменту, надовезујући на античко раздобље, средњовековно доба задржало је основне архетипске одлике те појаве, надограђујући их хришћанским тумачењима и иконографијом, уводећи тако у свест и реалност тога периода појам *светих ратника* који невинно страдају „Христа ради“, а за идеале који представљају врхунске верске и хуманистичке вредности тог времена. Посвећени појединци из ранохришћанског периода, као и познији канонизовани припадници племићког стаља и владарских породица постоје својеврсни одраз у огледалу својих античких претеча, те симболичких и вредносних архетипова.

Локалитети који се налазе у непосредној вези са пресудним историјским догађајима, односно оружаним сукобима, као и места погибије, односно погребња ратника и војсковођа који су се истакли својим јунаштвом, ратничком вештином или жртвовањем за виши циљ, с временом су добијали на значају као култна, историјски или идеолошки важна места. Примери који би непосредно и без било какве разумне сумње поткрепили овакву тврдњу бројни су и разнородни. Указаћемо само на неке од најзначајнијих, попут обележја посвећеног храбром краљу Леониди и његовим спартанским саборцима на месту Термопилске битке или гробнице македонског краља Филипа Другог у Вергини, односно локалитета Косовске битке или места смрти деспота Стефана (Лазаревића) подно Космаја. Историјски, симболички и идеолошки, а у неким случајевима и религијски паралелизам наведених примера из раздобља античке Грчке и средњовековне Србије указује на својеврсну универзалност основних својстава војних меморијала током протеклих векова.

Без жеље да се детаљније анализира свест и пракса која је у тој области, поред осталог, одликовала антички и средњовековни свет, основни циљ овог текста јесте да представи најзначајније војне меморијале српске провенијенције, настале у првој половини прошлог века као последица Балканских и Првог светског рата. ■

СПОМЕН-ЧЕСМЕ

СИМБОЛИКА ИЗВОРА ВОДЕ

Ратови за ослобођење Србије представљају посебну, значењски одређену и необично занимљиву појаву националне историје. Ова синтагма је у свести припадника већинског народа у Србији нераскидиво везан за период великих оружаних сукоба који су се одвијали у раздобљу између 1912. и 1918. године. Иако у доброј мери неоправдано сведена на раздобље балканских и Првог светског рата, ова појава, поред осталог, допринела је настанку низа војних меморијала који се налазе не само на територији Србије, већ и на подручју већег броја других држава.

Војни меморијали балканских и Првог светског рата могу се класификовати по неколико принципа, а међу њима су посебно значајни хронолошки, историјско-догађајни, територијални и архитектонско-садржајни. Истовремено, они се могу сврстати и у две групе које би чинили *споменици победе* (пример: комплекс на Кајмакчалану у Македонији) и *споменици упозорења* (пример: тзв. Спомен-костурница припадника Српске војске страдалих у логору за интернирце који се налазио у тврђави у Араду у Румунији). Уколико се, пак, обрати пажња на детерминисање периода највеће градитељске делатности везане за подизање меморијала личностима и догађајима из раздобља ових ослободилачких и одбрамбених ратова, тада се може уочити један јасно издвојен хронолошки оквир који обухвата раздобље у периоду већ од 1912, па све до 1941. године.

РЕЛИГИЈСКА ОДРЕДНИЦА

Период стварања и развоја новоформиране Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (од 1931. године Краљевине Југославије) подразумевао је и обнову основних принципа и вредности грађанског друштва, али и даљи развој савременог монархистичког политичког и државног система, који је нагло прекинут избијањем Првог балканског рата 1912. године. Пренесено на поље архитектонског и другог уметничког стваралаштва, то је значило да су војни меморијали грађени у том раздобљу носили јасан печат владајуће грађанске и политичке идеологије. Истовремено, значајно присуство Српске цркве додатно је значењски и садржајно одређивало настале меморијале. Разумљиво је, стога, што највећи део у оно време подигнутих војних меморијала садржи и јасну религијску компоненту, одредницу или симболику.

Већи број споменика посвећених ослободилачким ратовима који су се водили у раздобљу од 1912. до 1941. године оштећен је или је срушен током Другог светског рата, а делимично и након његовог окончања. Страдање непокретне културне баштине у светским ратовима попримило је изузетно велике размере, што је додатно допринело да се њен укупни степен очуваности у потоњим деценијама могао сматрати незадовољавајућим.

Први, истина скромни војни меморијали настали у том периоду непосредно су везани за догађаје из раздобља Првог балканског рата, и њихово подизање уочава се већ крајем 1912. године, махом на територији тим ратом ослобођеног Косова и Метохије, али и у појединим регијама централне Србије. Најранији, односно најстарији војни меморијали, подигнути да обележе и славе ослобођење области која се међу Србима вековима сматрала, доживљавала и дефинисала као „колевка“ средњовековне српске државе, културе и вере, носили су јасну историјску, идеолошку и религијску конотацију. Они су указивали на остварење вишевековне тежње Срба да од турске доминације ослободе области Косова и Метохије, али и да „освете“ пораз српског кнеза Лазара и његових трупа, који се одиграо 1389. године на Газиместану.

СПОМЕН-ЧЕСМА „КОСОВО“

Један од најстаријих и најзначајнијих војних меморијала, насталих управо током периода Првог балканског рата, представља Спомен-чесма симболичног назива „Косово“, подигнута крајем 1912. године у тек ослобођеном Призрену, административном, културном, образовном и верском средишту Метохије.

Крајем 1912. године генерал Божа Јанковић дао је задатак тада младом, али већ перспективном београдском архитекти Момиру Коруновићу да на периферији Призрена пројектује и сагради Спомен-чесму „Косово“ у знак сећања на ратнике пале у борбама

Спомен плоча у Призрену

1912. године за ослобођење тог метохијског града. И данас постоји, али у новом, урбаном амбијенту. Сазидана је од грубо тесаног камена на неуређеном земљишту и без уређеног прилаза. Дугачка је 11,5 метара, а средњи део висок је 7 метара. Чесма има изглед меморијалног споменика, иако је скромних димензија и једноставне структуре. Својим благо нијансираним рустичним изгледом, она се добро уклапала у природни, помало романтични амбијент некадашњег предграђа. Шема грађевине је троугаона. У средишту је високи блок са нишом и пиластрима у подножју, надвишен забатним пољем. То поље украшено је представом белог орла, грбом Краљевине Србије. Натпис указује на то да је чесма била намењена *браћи Призренцима*. Постоје три славине. У медаљону леве нише исписан је број 1389, а у десној ниши 1912, што указује на жељу градитеља да нагласи значај два важна датума из историје српског народа везана за Косово и Метохију. Символика бројева, која се овде први пут јавља на једном Коруновићевом делу, биће касније својствен мотив његових спомен-обележја. Историјски патос средњовековне косовске трагедије симболично је повезан са херојском ослободилачком епопејом Српске војске у Првом балканском рату. На стране чесме аутор је поставио плоче са стиховима патриотске садржине. Архитекта је на том спомен-обележју остварио допадљив спој лучних и забатних елемената, којим је задовољио укусу провинцијске средине. Плоче са стиховима уништили су Бугари у Првом светском рату. Оригинални пројекат Спомен-чесме у Призрену није сачуван.

МЕМОРИЈАЛНА УЛОГА

Поред наведене спомен-чесме, у периоду балканских и Првог светског рата, али и после њиховог окончања, уочљива је појава изградње сличних објеката скромних димензија и без посебне уметничке вредности. Они су, у складу са дугом традицијом међу народима овог поднебља, која је подразумевала постављање обележја на историјски или верски важним локалитетима, без неког посебног плана настајали на широком подручју централне Србије, Косова и Метохије, Македоније и Грчке. С временом, те су спомен-чесме биле запуштане, заборављане и препуштане зубу времена. Веома мали број њих, које су очуване до наших дана, попут оне у Младеновцу или оне у близини села Агиос Матеос на грчком острву Крф, сведоче о непролазној потреби да се од историјског заборавља отргну личности и догађаји који су обележили период балканских и Првог светског рата. Дубља символика извора воде, која представља основну одлику и функцију спомен-чесма, уочљива је сама по себи.

Ипак, међуратни период обележен је и подизањем мањег броја уметнички и историјски веома вредних споменика, који у себи садрже и елемент спомен-чесме. Споменик ратницима из Власотинца, палим у ослободилачким ратовима Србије у периоду између 1809. и 1918. године, подигнут је 1932. године на централном тргу. Има облик обелиска чије је стабло срасло са базом. Његова моно-

Спомен-чесма „Црквенац“

литна академска композиција сужава се при врху, а сам врх завршава се вишесегментном „капом“ рашчлањеном малим лучним нишама. База споменика са све четири стране има испусте за одвод атмосферских падавина, који су обликовани у форми лављих глава и шкољке за сам одвод. Складна композиција споменика обogaћена је плитком и ситном декоративном пластиком хералдичког и симболичког значаја.

Статична композиција споменика плени својим достојанством и уздржано-

шћу, чиме испуњава своју меморијалну функцију. По својој виткој силиуети и једноставности маса обелиска у Власотинцу спада у репрезентативније српске војне меморијале међуратног периода.

Доња зона споменика, проширени степенсти постамент, као и база обелиска (спомен-чесма) и сам врх обелиска, грађени су од камена пешчара, док је сам обелиск од бетона обложеног ситнозрним вештачким каменом терацо.

Споменик у Власотинцу пројектовао је знаменити руски архитекта Николај Краснов, аутор више војних меморијала у Србији и иностранству, а радове је извео локални каменорезац Светозар Јанковић. Споменик је подигнут на иницијативу др Радула Велашевића.

Спомен-чесма „Црквенац“ у Младеновцу налази се у Космајској улици. Подигли су је у годинама после окончања Првог светског рата захвални Младеновчани и борци Моравске дивизије Првог позива. Посвећена је припадницама шкотске женске медицинске мисије, коју је у Србији током тог светског рата предводила др Елси Мод Инглис. Чесма има облик свода који са предње стране држе два стуба. На средини је постављена бела мермерна плоча са заобљеним горњим делом. Слова епитафа уклесана су и обојена златножутим бојом. Текст посвете дат је на српском и енглеском језику.

Спомен-чесма „Црквенац“ јесте израз захвалности за помоћ коју су рањеним припадницима Српске војске указале припаднице хуманитарно-медицинске мисије Шкотланђанки и сећање на важан део историје ових предела. ■

СПОМЕН-КОСТУРНИЦЕ, КАПЕЛЕ И ЦРКВЕ

ПОД ЗНАКОМ КРСТА

Важан грађевински, односно архитектонски опус у свеукупној баштини коју обухватају војни меморијали представљају спомен-костурнице, капеле и цркве, које у већем броју настају у периоду након окончања Првог светског рата. Њихова градња била је плод вишеструке потребе чувања сећања, јачања патриотских, династичких или верских осећања и ставова становништва новоуспостављене Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

Главни ктитори градње тих специфичних богомоља били су краљеви Петар Први и Александар Први, Српска православна црква, посебно успостављани одбори за градњу конкретних војних богомоља, удружења ратних ветерана и истакнути појединци.

Највећи број војних богомоља махом настаје у регијама у којима су се у периоду између 1912. и 1918. године одиграле најзначајније битке балканских и Првог светског рата.

У непосредној околини Београда, на Ибарској магистрала која спаја главни град са западним регијама Србије, смештено је питома колубарско место Лајковац. Читав колубарски крај знаменит је као једна од најстаријих области српске средњовековне државе, а свој значај није изгубио ни у потоњим историјским раздобљима. Период Првог светског рата донео је тој области велика разарања и губитак људских живота. Можда две најзначајније и у војноисторијској науци најпознатије битке, које су се током 1914. године водиле на европским бојиштима, Церска и Колубарска, одиграле су се управо на тим теренима.

ИСПОД ПОДА ОД КАМЕНИХ ПЛОЧА

Један од у јавности мало познатих локалитета јесте и Спомен-црква светог Ђорђа, са костурницом, у селу Ђелије код Лајковца у чијим криптама почива велики број страдалих припадника Српске војске – учесника у Церској и Колубарској бици. Спомен-црква са костурницом налази се на око три километара југоисточно од самог Лајковца, административног средишта истоимене општине, а у непосредној близини Врапчег брда, око кога су се у јесен 1914. године водиле крваве борбе између јединица Српске и Аустроугарске војске. Црква је саграђена у периоду између 1923. и 1924. године на старом средњовековном црквшту, са основном наменом да послужи као костурница у којој треба да почивају посмртни остаци око седам хиљада страдалих бораца. У крипти која се налази непосредно испред западног портала богомоље, као и у оној већој која је формирана унутар наоса, похрањени су посмртни остаци српских бораца. Сама грађевина одликује се једноставношћу форме, будући да је осмишљена као једнобродна капела са полукружном олтарском апсидом. Унутрашњост храма подељена је са два јака пилостра на три травеја, те је та архитектонска форма остала непромењена до наших дана. Храм је посвећен једном од ранохришћанских светих ратника – светом Ђорђу Победоносцу.

Осим по овоме, Спомен-црква светог Ђорђа са костурницом у Ђелијама код Лајковца значајна је и по томе што је током 14. и 15. века на том локалитету формиран манастир, који је обухватао главни храм – католикон и неколико помоћних зграда. Сам манастир задужбина је непознатог српског властелина, чији је гроб, иако девастиран у потоњим вековима, откривен током обимних рестаураторско-конзерваторских радова изведених 2005. године у оквиру активности Министарства рада и социјалне политике на заштити српских војних меморијала, а по пројекту стручњака Завода за заштиту споменика културе – Ваљево. Нешто касније, вероватно крајем 15. века, у наосу је сахрањен непознати мушкарац ста-

Спомен-црква светог Ђорђа, са костурницом у селу Ђелије

рије доби, чији је гроб био намерно скривен испод пода израђеног од каменних плоча. Након тог открића извршене су прве антрополошке анализе скелетних остатака, које су потом настављене у лабораторијама у Канади, будући да средњовековни писани извори сведоче да је у том средњовековном храму био сахрањен један од синова деспота Ђурђа – Гргур Бранковић, кога су Турци у знак одмазде ослепели. Посебну вредност храма чине и недавно откривене остаци средњовековних фресака.

Спомен-црква светог Ђорђа са костурницом, која је деценијама таворила у стању потпуне запуштености, блеснула је током 2005. године захваљујући ангажовању стручњака Завода за заштиту споменика културе – Ваљево и средствима Сектора за борачко-инвалидску заштиту Министарства рада и социјалне политике.

Спомен-костурница ратника страдалих у балканским и Првом светском рату у Јагодини, дело Момира Коруновића, представља редак пример меморијалног објекта тог аутора израђеног у урбаном амбијенту. Споменик има четвороугаону основу, са широком базом и ужим стаблом. Да није крста на врху, остављао би тежак утисак својим спољашњим масама. Објекат има тростепену базу, а у подножју издубљене нише. Као главни ликовни знак при врху стабла исклесана су округла поља са равнокраким крстовима у средини. Очигледно је да је градски амбијент мање инспирисао Коруновића. Ни по својим димензијама, ни по форми, ни по декору, тај споменик не може да се мери са меморијалима које је Момир Коруновић извео у слободном, неурбанизованом простору. Коруновић је навикао да његове грађевине у градовима имају доминантну урбанистичку улогу. Свега тога у овом споменику нема. Спомен-костурница у Јагодини, посвећена успомени на Јагодинце страдале у балканским и Првом светском рату, подигнута је 1925. године. Оригинални пројекат није сачуван.

СЕЋАЊЕ НА ДОБРУЦУ

На градском гробљу у румунском месту Међедија (Medgedia), у близини Констанце, налази се монументална Спомен-костурница припадника Прве српске добровољачке дивизије, страдалих током чувене битке за Добруцу 1916. године.

Спомен-костурница саграђена је 1926. године у облику пирамиде од белог венчачког мермера. Свечаном откривању тог војног меморијала присуствовали су, поред високих румунских званичника, и краљ Срба, Хрвата и Словенаца Александар Први и краљица Марија. Због неодржавања и последица честих земљотреса, поједине плоче од којих је Спомен-костурница сачињена с временом су испале из лежишта, као и сам врх пирамиде и мермерни стубови који су држали декоративну металну ограду. Спомен-костурница у којој почива више хиљада страдалих припадника Прве српске добровољачке дивизије, који су се јуначки борили у бици за Добруцу 1916. године, обновљена је током зимских месеци 2006. и 2007. године.

Средства за извођење свих планираних радова у потпуности је обезбедио Сектор за борачко-инвалидску заштиту Министарства рада и социјалне политике Владе Републике Србије.

Пројекат за извођење рестаураторско-конзерваторских радова на том споменику културе из ратних периода реализовала је екипа стручњака Републичког завода за заштиту споменика културе – Београд, а посебну заслугу у његовом успешном окончању припада и особљу Амбасаде Републике Србије у Румунији.

Спомен-костурница припадника Прве српске добровољачке дивизије, која се налази у оквиру градског гробља у месту Међедија, представља највећи и најзначајнији српски војни меморијал на територији Румуније.

На самом врху планине Јагодње код Крупња, 1926. године, по пројекту архитекте Момира Коруновића, почели су радови на

Спомен-костурница у Међедији

изградњи Спомен-капеле са костурницом, посвећене српским ратницима страдалим у бици на Дрини 1914. године. Одбор за подизање тог спомен-обележја, као и Спомен-цркве у Крупњу, која је такође подигнута по Коруновићевом пројекту, формиран је још 1924. године. Спомен-обележје на Мачковом камену подигнуто је средствима државе и добровољним прилозима грађана. Његова изградња окончана је тек 1930. године. Споменик је изграђен од притесаних гранитних блокова у облику капеле са звоником. На самом врху постављен је масивни гранитни крст. Читав објекат висок је око осам метара. Капела, средиште самог објекта, има двокрилна решеткаста врата. Околни простор ограђен је ниском жичаном оградом, на чијој се јужној страни налази двокрилна улазна капија са бетонским стубовима. Између стубова, изнад врата, на металној мрежи исписан је текст „Отабина палим херојима“. На стубовима са улазне стране налази се једна метална плоча са релефним бројевима. На левом стубу се налази број 1914, што означава годину током које је отпочео Први светски рат, док се на десном налази број 1926, који означава годину почетка радова на изградњи споменика. На средини десног стуба постављена је бронзана плоча са урезаним стиховима песника Војислава Илића Млађег.

Читав меморијал на Мачковом камену има пирамидалну контуру. Иако није монументалних димензија, делује импресивно и достојанствено. Такво дејство Коруновић је постигао једноставним непретенциозним формама. На том споменику нема ни декорације ни хералдичких ознака. Тешку контуру масивне камене гробнице донекле олакшава отворени звоник, постављен на њеном врху.

Сликовитом изгледу целине споменика доприносе јаки контрасти светлости и сенке, настали због саме структуре објекта израђеног од крупних каменних блокова. Има нечег рустичног у општем изгледу грађевине, што појачава њен ратнички карактер. Оригинални пројекат спомен-обележја на Мачковом камену налази се у породичној заоставштини потомака Момира Коруновића.

РАТНИЧКИ КАРАКТЕР МЕМОРИЈАЛА

Потреба да се на одговарајући начин похране посмртни остаци српских ратника страдалих у борбама на Дрини у јесен 1914. године, поред већ подигнуте Спомен-капеле са костурницом на Мачковом камену, на планини Јагодњи, резултирала је изградњом монументалне Спомен-цркве са костурницом у Крупњу, посвећене Вазнесењу Христовом. Аутор овог сакралног објекта, као и Спомен-капеле са костурницом на Мачковом камену, био је, такође, реномирани београдски архитекта Момир Коруновић. Објекат је зидан од првокласног камена, док су унутрашњи зидови обложени мермерним плочама. Фасада је споља остала рустична, неомалтерисана, попут Коруновићевих цркава у селу Брзан и Прилепу. Аутор се определио за храм триконхалне основе, типа развијеног уписаног крста са једним кубетом. Два стуба деле припрату од наоса. Стубови у наосу имају гранитне капителе. Главно западно pročеље крупњанске спомен-цркве са костурницом краси лучни трем са здепастим стубовима, који су грађени од бетона и по томе одударају од камене грађе храма. Отвори на фасади су ретки и уски, па је унутрашњост цркве слабо осветљена. Изнад наоса уздиже се осмоугаоно кубе, пречника три метра, које почива на осмоугаоном постољу. Чitava грађевина постављена је на високом сивом каменом соклу. Највиша тачка на кубету превазилази висину од 20 метара. Осим западног портала постоје и посебна врата на северној фасади. Спомен-црква са костурницом у Крупњу је грађевина средње величине, помало издужена. Бочни фронтови који на фасади истичу кракове уписаног крста завршавају се лучно. По умереној декорацији и рустичној фасади уочљиво је да у питању није само црква већ и спомен-костурница. Гломазни и тешки балдахин изнад западног портала донекле оду-

дара од структуре читаве грађевине. И сама купола, посматрајући грађевину у целини, чини се нешто смањеном.

На месту некадашњег параклиса посвећеног словенским просветитељима светим Ђирилу и Методију, у Прилепу 1927. године, отпочела је изградња монументалног храма са костурницом, посвећеног двојци црквених и историјских великана. Пројекат Спомен-цркве са костурницом светих Ђирила и Методија у Прилепу једно је од најзначајнијих остварења архитекте Коруновића. По жељи самих грађана и верника тога краја, црква је подигнута у спомен на краља Петра Првог Ослободиоца. Њена изградња окончана је 1935. године. Храм је подигнут од бетона и плетварског мермера. Његова крипта је костурница за око шест хиљада српских ратника палих у борбама у прилепском крају током Другог балканског и Првог светског рата. Црква је требало да има једну монументалну куполу, која због недостатка средстава није израђена. Да је она изведена, грађевина би била 23 метара висока. То је триконхосна грађевина, типа развијеног уписаног крста. Дугачка је 28, а широка 21 метар. Унутрашњост храма је веома пространа. Припрата је од наоса одвојена стубовима који носе галерије и засебан балкон за хор. У средишњем делу наоса уздижу се четири стуба, који је требало да носе куполу. Два стуба одвајају олтарски простор од остатка цркве. На југоисточном делу храма, а уз саму апсиду, налази се мали улаз са ниским тремом. Пошто купола није ни израђена, грађевина данас има облик базилике. На западној страни цркве налази се истурени ниски егзонартекс са полукружним тимпаномом. Егзонартекс чини трем ниских лукова који почивају на кратким и здепастим стубовима. На фасади цркве посебно су истакнути високи кракови уписаног крста. Спомен-црква са костурницом светих Ђирила и Методија у Прилепу по својим одликама представља комбинацију моравског и оригиналног Коруновићевог решења, посебно у сегменту фасаде.

Према још једном пројекту тада већ угледног београдског архитекте Коруновића, 1930. године отпочела је изградња Спомен-цркве са костурницом светог арханђела Михаила у Делиграду код Алексинца. Средства за изградњу обезбедило је Друштво кнегиње Љубице из Београда. Храм је подигнут у спомен ратницима палим у ослободилачким ратовима Србије до 1918. године. Изградња цркве окончана је 1933. године. Локација на којој је подигнут спомен-храм пажљиво је бирана. Наиме, на месту храма налазио се главни шанац, који су током боја на Делиграду (4. септембар 1806) запоселе српске снаге.

Спомен-црква са костурницом светог арханђела Михаила типична је грађевина српско-византијског стила, која има основу у облику грчког крста и високо кубе изнад наоса. Храм нема бочне апсиде, док је она олтарска споља петострана, а изнутра полукружна. Западно pročеље има троугаони облик. Изнад истуреног лучног трема налази се лучна трифора надвишена оштрим заботом. Кракови крста су на фасади наглашени висином. Бочне фасаде су перфориране плитким полукружним трифорама. То је невелика, али необич-

Спомен-црква са костурницом у Крупњу

но складна грађевина. Аутор је ту применио нека нетипична решења, као што су бочни тремови на северној и јужној страни припрате. Осмострано кубе својом висином (највиша тачка са крстом досеже 20 метара) даје виткост складној контури храма. Црква је грађена армираним бетоном. Фасаде имају много празних површина, што је неубичајено за Коруновића. Живост објекту дају успела просторна решења, а не декор зидних површина.

Тај споменик културе у потпуности је обновљен у периоду између 2004. и 2006. године средствима Министарства рада и социјалне политике и општине Алексинац, а према пројекту стручњака Завода за заштиту споменика културе – Ниш.

БРАНИОЦИМА БЕОГРАДА

Спомен-костурница бранилаца Београда у Првом светском рату подигнута је 1931. године на најузвишенијем месту београдског Новог гробља, где се у претходном раздобљу налазило Српско војничко гробље. Читав комплекс дело је руског архитекте и вајара Романа Верховскоја, док се ауторство скулпторалних композиција, које чине саставни део Костурнице, приписује Живојину Лазићу. Средства за изградњу Костурнице обезбедило је Удружење резервних официра и ратника, уз помоћ Београдске општине.

Монолитни споменик над Костурницом симболизује снагу народа, која је представљена каменим двоглавим орлом. Под његовим ногама налази се орао са положеним аустроугарским и немачким заставама, изливен у црној бронзи. Раскинути ланци симболизују излазак из ропства, које је српски народ вековима носио. Бели орао симбол је мира, слободе и правде, а у сучељавању са црним представља окршај и победу добра над злом. На врху споменика налази се представа војника, победника, браниоца домовине, коју симболизује високо подигнута застава. Крст на самом врху, став војника у виду крста и хришћанско знамење на Костурници подсећају на вишевековно страдање народа. Књига са именима сахрањених у Костурници бележи 3.529 идентификованих и 1.074 неидентификованих ратника. Спомен-костурница бранилаца Београда у Првом светском рату представља један од најзначајнијих споменика подигнутих да чувају колективну меморију једног народа, успомену на трагичне догађаје са почетка претходног века. Она спада у групу *споменика опомене*, будући да је њена порука јасна, свевременска и антиратна. Имајући у виду њен значај, Министарство рада и социјалне политике Републике Србије, заједно са Секретаријатом за културу Града Београда, од 2005. године финансира пројекат Завода за заштиту споменика културе Града Београда, који подразумева извођење свеобухватних реставраторско-конзерваторских радова на том непокретном културном добру, које сведочи о трагичним догађајима из септембра и октобра 1915. године.

У оквиру комплекса арадског градског гробља (Cimitirul Rotenirea) налази се Спомен-костурница припадника Српске војске

Спомен-костурница бранилаца Београда у Првом светском рату

страдалих током Првог светског рата у Араду, односно у аустроугарском логору који је постојао у арадској тврђави.

Спомен-костурницу, коју су 1932. године подигли Јанко Михајловић, његова супруга Савета и син Радивоје (родом из села Ореховац из тадашње Вардарске бановине), чини средишњи споменик постављен на благо уздигнутом бетонском подијуму, који почива на крипти, где су похрањени посмртни остаци око четири стотине страдалих српских војника. На бетонском подијуму, са његове леве и десне стране, налазе се две спомен-плоче од белог мермера, на којима су исписана имена појединих од њих. Парцела се до 2005. године налазила у стању видне запуштености, обраста у коров и неодржавана. Спомен-плоче биле су напукле на појединим местима, а подлога бетонског подијума претрпела је мања, али видљива оштећења.

Због вишедеценијске небриге тај локалитет је с временом опустео и обрастао у коров, али је на иницијативу Министарства рада и социјалне политике Републике Србије румунска страна током пролећа 2006. године извела неопходне радове на његовом уређењу. Од 2007. године средства за редовно одржавање овог

локалитета, посредством Генералног конзулата Републике Србије у Темишвару, обезбеђује Министарство рада и социјалне политике Републике Србије.

ГРОБ ЗА СРЦЕ АРЧИБАЛДА РАЈСА

Спомен-комплекс на Кајмакчалану (планина Нице) у Македонији, у непосредној је вези са знаменитом битком која је вођена између 12. септембра и 3. октобра 1916. на планини Нице у јужној Македонији. Она је створила предуслов за касније ослобођење Битоља, 19. новембра исте године.

Спомен-комплекс на Кајмакчалану, највишем врху планине Нице, чине: гробница крипта, спомен-капела, звонара, црквени дом, граничарска кућа – караула и болница др Рудолфа Арчибалда Рајса.

Гробницу крипту Спомен-комплекса чини озидани саркофаг, без декоративних елемената, издвојен од остатка комплекса једноставном бетонском оградом и металним парапетом. Ту се чувају посмртни остаци страдалих ратника, док су натписи на меморијалним плочама саркофага с временом избледели.

На малом платоу, у непосредној близини гробнице крипте налази се спомен-капела једноставне градње и сведених облика. Вишестрана купола, у облику шиљка, завршава се металном кулом на коју је постављен крст. У унутрашњости спомен-капеле налази се мермерна урна са срцем др Рудолфа Арчибалда Рајса, које је ту похрањено на основу његове тестаментарне жеље. Основна функција црквеног дома била је прихват посетилаца и пружање заклона у случају временских непогода, које су на Кајмакчалану веома честе.

Граничарску кућу – караулу Спомен-комплекса чини централна грађевина са помоћним објектима, у којима су били смештени граничари на тадашњој југословенско-грчкој граници. Они су уједно били и чувари читавог Спомен-комплекса на Кајмакчалану.

Болница у којој је пружана прва медицинска помоћ рањеним припадницима Српске војске издвојена је у односу на остатак комплекса. Подигнута је на самом врху Кајмакчалане, на око два километра удаљености од других објеката. Главни лекар у тој болници био је чувени швајцарски хуманиста и криминолог др Рудолф Арчибалд Рајс.

Читав Спомен-комплекс на Кајмакчалану налази се у стању виталне угрожености и урушености. Неопходни су хитни реставраторско-конзерваторски захвати ради његове обнове и спречавања даљег урушавања.

У селу Кучково код Скопља, августа 1933. године, након годину дана градње, освештана је Капела споменик краљу Петру Првом Ослободиоцу. Аутор и те грађевине био је Коруновић. Спомен-капела представљала је израз пијетета локалног становништва према краљу Ослободиоцу. Изграђени споменик био је сличан споменику на Мачковом камену код Крупња, више по функцији него по изгледу. Имао је капелу у приземљу и звоник са лођом на врху. Та лођа подсећала је на пирг у манастиру светог Наума код Охрида, чији је аутор, такође, био Коруновић. За разлику од претходних меморијала истог аутора, који се одликују наглашеном скулптуралношћу облика, грађевина у Кучкову је сложеније структуре, те би се могла посматрати и као црква.

Споменик је саграђен од камена и бетона и био је висок 16 метара. Почивао је на високом постољу и степенасто се сужавао ка врху. Улаз се налазио у средини приземља и био је изведен у виду дубоке нише. Изнад гвоздених врата налазио се натпис са грбом Краљевине Југославије. Улазна зона била је фланкирана са два мала, дубоко удубљена прозора. Средњи део грађевине био је украшен краљевским симболима. Имао је четири трифоре са архиволтама. Једна сачувана скица сведочи да је споменик првобитно био замишљен као нешто виши и виткији објекат. Он, истовремено, представља и прелазно решење од мањих ка већим грађевинама меморијалног типа, какав је, на пример, био монументални споменик на брду Зебрњак код Куманова у Републици Македонији. Спомен-капела у селу Кучково срушена је после Другог светског рата са образложењем да иритира и вређа национална осећања локалног становништва. Оригинални пројекат спомен-капеле у селу Кучково налази се у породичној заоставштини потомака Момира Коруновића.

НА ВЕЛИКИ ПЕТАК 1915.

На природној узвишици, са леве стране ауто-пута Скопље–Солун код места Удово Гевгелијско, на 16. километру од македонског града Валандова, налази се Спомен-капела са костурницом страдалих припадника Српске војске. До објекта се стиже степеништем које повезује сам локалитет са наведеним путним правцем. Ова, по својим формама једноставна и достојанствена грађевина, подигнута након Првог светског рата, у традиционалном националном архитектонском стилу средњовековних богомоља рашке и српско-византијске школе, сведочи о тзв. „Валандовском покољу“, који се десио на Велики петак 1915. године, када су бугарске трупе, криомице током ноћи, прешле границу и изненада напале српску јединицу стационирану у Удову. Велики број припадника Српске војске страдао је у том изненадном и кувачичком нападу од руке припадника војске државе са којом Краљевина Србија тада није била у рату. Спомен-капела, подигнута на високом каменом соклу, представља природни наставак костурнице која се налази у њеним темељима и у којој је похрањено 27 сандука са посмртним остацима палих ратника. Поред српских војника и официра трагично страдалих у „Валандовском покољу“, ту су сахрањени и војници страдали у каснијим окршајима током Првог светског рата.

Спомен-капела са костурницом у Удову Гевгелијском у потпуности је обновљена у периоду између 2004. и 2006. године средствима Министарства рада и социјалне политике, а према пројекту стручњака Републичког завода за заштиту споменика културе – Београд. Посебан допринос успешно реализованим радовима на обнови овог војног меморијала дала је Амбасада Републике Србије у Републици Македонији. Од времена обнове Спомен-капела са костурницом у Удову Гевгелијском има сталног чувара.

Спомен-капела са костурницом у Кривој Паланци у Македонији подигнута је са циљем похрањивања посмртних остатака срп-

Спомен-комплекс на Кајмакчалану

Бугарски војници вешају цивиле

ских војника и официра страдалих у Првом балканском рату. Та складна и упечатљива грађевина одликује се монументалношћу и, за разлику од већине сакралних објеката тога времена, изразитом вертикалношћу. Сама капела почива на високом каменом соклу. Гвоздена врата, којима се стиже у унутрашњост Спомен-капеле, налазе се у нивоу изнад сокла и до њих се долази приступним степеништем. Више делове Спомен-капеле одликују масивни декоративни стубови са израженим капителима, а на њима почива кровна конструкција која се завршава каменим крстом. Унутрашњост капеле декорисана је у техници фрескосликарства, мада су композиције, због неодржавања објекта, с временом делимично оштећене. У темељима Спомен-капеле у Кривој Паланци налази се костурница у којој почивају посмртни остаци војника и официра Српске војске, страдалих у борбама у Првом балканском рату.

Спомен-капела са костурницом у потпуности је обновљена у периоду између 2004. и 2006. године средствима Министарства рада и социјалне политике, а према пројекту стручњака Републичког завода за заштиту споменика културе – Београд. Посебан допринос свеобухватној обнови тог војног меморијала дала је Амбасада Републике Србије у Републици Македонији. Спомен-капела са костурницом у Кривој Паланци од времена обнове има сталног чувара.

У непосредној околини Крупња, у селу Пецка, према пројекту Момира Коруновића, 1938. године, после две године градње, подигнута је Спомен-црква са костурницом посвећена Успењу Пресвете Богородице, у којој су похрањени посмртни остаци ратника страдалих у балканским и Првом светском рату.

Основа објекта изведена је у облику сажетог уписаног крста. Та одлично очувана грађевина, по свом просторном решењу и композицији маса, припада познатом типу Коруновићевих меморијалних парохијских цркава, попут оне у Делиграду код Алексинца. Поштујући захтеве наручиоца, он је применио и нека нетипична решења, додајући четири апсиде на бочне стране храма. Апсида на северној страни припрате има функцију костурнице, док је у јужној крстионица. Високи сокл цркве сачињен је од неправилних каменних блокова, док је тело храма саграђено од армираног бетона и потом малтерисано. Свих пет апсида су изнутра полукружне, а споља троугласте.

На фасадама цркве посебно долазе до изражаја издигнути кракови уписаног крста, завршени оштрим забатима. У односу на осмоугласту кубу, четири бочне апсиде чине се прегломозним за овако одређене пропорције храма. Лучни трем на западној страни веома је истурен у односу на композицију целине објекта. Изнад наоса на-

лази се кубе релативно малих пропорција. Све то не умањује снагу и упечатљивост израза Спомен-цркве са костурницом у Пецкој, која по лепоти нимало не заостаје за сличним делима тог архитекте.

НА ТЛУ РЕПУБЛИКЕ ХРВАТСКЕ

Специфичан и јединствен српски војни меморијал на тлу Републике Хрватске представља Спомен-црква са костурницом српског православног манастира Успења Пресвете Богородице код Даља.

Током друге велике миграције Срба, која је уследила након слома Аустрије у првој аустријско-турском рату, који се одиграо у првој половини 18. века, део српског становништва, предвођен високим представницима клера са патријархом Арсенијем Четвртим на челу, напустио је матичне области

јужно од Саве и Дунава и, бежећи пред напредовањем турске војске, населио се на ширим просторима јужне Паноније. Настављајући процес насељавања доњег тока реке Дунав, Срби су у 18. веку настојали да подручја на која су пристепели прилагоде својим потребама, па је у том раздобљу обновљен или изграђен велики број сакралних објеката. Увиђајући неопходност даљег организационог јачања Српске цркве на територији Аустријског царства, патријарх Арсеније определио се за обнову деловања старих или успостављање одређеног броја нових епархија, које би представљале оквир за верску, културну, образовну, а донекле и политичку организацију Срба у тим крајевима. Потреба за несметаним обављањем богослужбених радњи указала је на неопходност постојања богомоља, те је с тим циљем, поред осталих, патријарх Арсеније, око 1738. године приступио изградњи манастира Успења Пресвете Богородице на Даљ-планини, који је убрзо постао и седиште катедре епископа осјечко-пољских и барањских. Током своје дуге и бурне прошлости тај манастир је више пута пљачкан, скрнављен, оштећиван или рушен. Последња потпуна девастација тог значајног духовног и културног средишта Срба у том делу Подунавља десила се током Другог светског рата, када су јединице тзв. Независне државе Хрватске до темеља срушиле читав манастирски комплекс. Дуго после окончања рата постојала је иницијатива да се један од најстаријих православних манастира у том делу Паноније, обнови али је до њене делимичне реализације дошло тек у последњој деценији.

Католикон (главна црква костурница) манастира Успења Пресвете Богородице на Даљ-планини (српска православна Епархија осјечко-пољска и барањска) јесте једнобродна и једнокуполна грађевина мањих димензија, рађена по угледу на скромније богомоље рашке стилске школе. Према речима настојатеља манастира, црква је у потпуности грађена на темељима претходне богомоље, што је и одредило њену површину и основне димензије. Јасно се уочава основна концепција уписаног грчког крста, изнад чијег средишта се диже купола. Ниски тамбур и читав поткуполни простор изведени су на класичан начин, својствен за сличне грађевине тога типа. Црква има једноставан полукружни апсидални простор, који задовољава основне богослужбене потребе. Унутрашњост грађевине изведена је као јединствена целина, са одговарајућим двома мањим нишама у јужном и северном делу, као и једном већом, источном, у којој је смештена Часна трпеза. Нартекс и наос, дакле, чине јединствену просторну целину тако што је нартекс изведен као краћи отворени ходник, који повезује западни портал и наос. Највећим делом својим изгледом она подсећа на Краљеву цркву у Студеници, иако се, у стању у ком се тренутно налази, са сигурношћу не могу одредити

све њене стилске одлике, имајући у виду да изостају декорација фасаде и камена пластика. Садашње здање грађено је од савремених материјала (цигле и блокови), док су темељи старе богомоље изведени на класичан начин, који одговара техници 18. века. Сама грађевина почива на нешто уздигнутим темељима, који са скромним бетонским платоом пружају услове за несметано обављање дела богослужбених радњи на отвореном простору. Овде се пре свега мисли на опходе. Звонара није инкорпорисана у грађевину саме богомоље, већ је дислоцирана и налази се на мањој удаљености, северозападно, од главне манастирске цркве.

У јужном певничком простору цркве костурнице налази се у потпуности укопана просторија – крипта, у којој су похрањени посмртни остаци бораца страдалих током ослободилачких ратова. Посмртни остаци откривени су приликом обнове саме цркве и током радова у њеној непосредној околини.

Унутрашњост цркве захтевала је реализацију радова и потпуно довођење у основну богослужбену и меморијалну функцију. То је, пре свега, подразумевало израду одговарајуће камене или дрвене олтарске преграде, али и решавање питања трајног обележавања крипти, будући да су оне до тада биле затворене само провизорно. Сам локалитет манастира Успења Пресвете Богородице на Далељанини по својим одликама указује да је реч о дрвеном црквишту чији корени вуку дубоко у средњи век. Налази позноантичког – ранохришћанског материјала, који је делом искоришћен за изградњу капеле на месту где се у манастирској порти налази извор, који верници сматрају чудотворним, говоре да је и у периоду раног средњег века на том месту постојала грађевина која је могла да служи и у

религијске сврхе. Флоралне и зооморфне представе, као и уобичајени ранохришћански симболи, као што су то јагње и риба, говоре да је савремени православни манастир баштинио тло које је у вишевековном периоду било култно место.

Манастир Успења Пресвете Богородице без икакве сумње представља један од најстаријих и најзначајнијих материјалних трагова српског присуства у том делу Паноније, који данас припада источним жупанијама Републике Хрватске. Богомоља, црквени, културни, просветни и политички центар Срба у том делу Подунавља, тај манастир деценијама је препуштен бризи Епархије осјечко-пољске и барањске и малобројним верницима који се ту окупљају о великим хришћанским празницима. Обнова тог сакралног објекта здруженим напорима Министарства рада и социјалне политике и Генералног конзулата Републике Србије у Вуковару представља пример стручног и одговорног приступа државе у процесу заштите културне баштине у крајевима где постоји значајна српска национална мањина. Истовремено, осим заштите конкретног споменика културе, таква одлука надлежних јасно је показала свест државе о потреби сталног присуства у тим областима и бриге за своје сународнике који живе у суседним државама.

Главна црква костурница српског православног манастира Успења Пресвете Богородице на Далељанини код Даља у Републици Хрватској, у потпуности је (за врло кратко време) обновљена крајем 2006. и почетком 2007. године средствима Министарства рада и социјалне политике Републике Србије, а по пројекту стручњака Републичког завода за заштиту споменика културе – Београд. ■

Спомен-црква у Крупњу

ЈАВНИ СПОМЕНИЦИ

БЕСМРТНИМ ХЕРОЈИМА

Други важан сегмент војних меморијала посвећених догађајима и личностима из периода балканских ратова и Првог светског рата чине јавни споменици углавном постављени на локалитетима на којима су се одиграли значајни догађаји тога времена, у главним парковима, на централним трговима већих градова и значајнијих места у Србији

Непосредно изнад монументалног Маузолеја српских ратника на острву Видо у Грчкој налази се tzv. Морнарчки крст који су у знак сећања на своје саборце 17. маја 1922. поставили припадници Ратне морнарице Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Сам крст, до кога се стиже приступном стазом, представља јединствену целину са самим маузолејом. Епитаф, исписан на постаменту три метара високог каменог крста, гласи „Бесмртним херојима – Краљевска морнарица 17. маја 1922. године“.

Недалеко од македонског града Охрида, покрај пута који води у манастир светог Наума, у близини села Рамне и Биљаниних извора, Момир Корунковић је 1925. године пројектовао и подигао велики четвороугаони обелиск, од белог мермера са Плетвара – Споменик четиристотине. Обелиск је био уочљив још из даљине, падао је у очи својом висином и складним обликом. Тај тужни споменик наручио је тадашњи охридски епископ Николас (Велимировић), а требало је да подсећа на мученичку смрт четиристо младих регрута које су изболи и поклали Бугари, код села Рамне 1915. године. При врху споменика у овалном удубљењу био је утиснут рељеф двоглавог орла, на коме су биле само две речи „Четиристотине – 1915“, а на десној страни „Изгинулим 1915. у селу Рамне“. Бугари су уништили овај споменик 1941. године.

СИМБОЛИ БОЛА

Обелиск у Рамни је други реализовани Корунковићев пројекат спомен-обележја. Имао је подножје и стабло. Његова монолитна маса сасвим је одговарала схватању функције таквих споменика у том времену. Својим свечаним формама овај меморијал подсећа на капелу или на надгробни споменик; одражава неми патос трагедије невиних. Више је симбол бола него симбол епике. То није објекат спектакуларног, експресионистичког геста. У њему је Корунковић изразио, ако се тако може рећи, једно уздржано романтичарско осећање. Корунковић је, извесно, тежио да га сједини са тлом и природним амбијентом. Колико је у томе успео, тешко је судити, јер споменик одавно не постоји.

Од 12. до 24. августа 1914, Српска војска под командом генерала Степе Степановића водила је борбе и поразила аустроугарске трупе у Мачви, на Церу и прогнала их преко реке Дрине. На Церу је постигнута прва значајна победа савезничке војске против Централних сила у Првом светском рату. Ова победа ојачала је у Српској војсци и народу веру у сопствене снаге. По успешном окончању битке, регент Александар одликовао је генерала Степу Степановића чином *војводе*.

Спомен-костурница српским ратницима страдалим на Церу подигнута је 1928. године у лозничком селу Текериш, на локалитету где су се између 15. и 19. августа 1914. водиле борбе које су одлучиле исход битке. Костурница, саграђена за владавине краља Александра Првог, има облик природне стене у чијим су темељима покопани посмртни остаци више од десет хиљада погинулих српских ратника.

У непосредној близини Спомен-костурнице, чијим врхом доминира репрезентативна представа орла широко раширених крила који у кљуноу држи лаворов венац, налази се зданье у коме су презентоване музејска поставка и бисте четири српске војводе из Првог светског рата.

Свеобухватне рестаураторско-конзерваторске радове на овом комплексу 2004. године средствима Министарства рада и социјалне политике извели су стручњаци Завода за заштиту споменика културе – Ваљево. Сталну бригу о овом локалитету води Центар за културу „Вук Караџић“ из Лознице.

Традиционално српско-француско пријатељство које сеже дубоко у прошлост свој најупечатљивији материјални симбол добило

Спомен обележје у Рамни

је 11. новембра 1930. када је на Дан примирја у Првом светском рату на Малом Калемегдану у Београду свечано откривен Споменик захвалности Француској, род угледног југословенског војара Ивана Мештровића.

Споменик је посвећен савезништву Србије и Француске у Првом светском рату, а средства за његово подизање обезбедила су Друштво пријатеља Француске и Друштво некадашњих ђака француских школа.

Монументални постамент споменика израђен је од брачког мермера, док се на његовом врху налази бронзана представа *Маријане*, младе жене у покрету, дата у натприродној величини, која симболизује Француску. На бочним странама постамента налазе се два рељефа – „Сорбона“ и „Ратници“. На pročељу је исписан текст *A La France*, а на супротној страни налази се епитаф који гласи „Волимо Француску као што је она нас волела 1914–1918“.

Споменик захвалности Француској постављен је 1930. године на месту где се до почетка Првог светског рата налазио споменик Карађорђу, а који су срушиле окупационе аустроугарске трупе. Ово Мештровићево дело плени својом једноставношћу, монументалношћу и репрезентативношћу, појачаном парковским окружењем и здањем Војног музеја које се налази у оквиру комплекса Београдске тврђаве.

Споменик представља трајно обележје захвалности Србије Француској за искрено савезништво и помоћ пружену током Првог светског рата. То је, истовремено, и јединствен споменик тога карактера у свету.

Сваког 14. јула, када се обележава национални празник Републике Француске, крај овог споменика одржава се церемонија одавања високих државних и војних почести.

На главном тргу у Неготину, у парку испред градске цркве, у периоду између 1924. и 1930. подигнут је Споменик ратницима страдалим у балканским ратовима и Првом светском рату. Аутор споменика је архитекта Боривоје Лазаревић, док је медаљоне израдио руски уметник Константин Мотовејев. Свечано је откривен 12. октобра 1930. године.

Посебну захвалност овим спомеником Неготинци су исказали и француском генералу Гамбети који је на челу коњичке бригаде и мароканских зуава 21. октобра 1918. ослободио Неготин.

Камене основе и висине око 10 метара, израђен је од тесаних комада пешчара различите боје и израде и то системом зидања цементним малтером.

Споменик чини пет различито обрађених зона. У најнижој зони постављена је најшира, али и најмање висине, база споменика. Начињена је од два реда правилно отесаних блокова камена, без посебне профилације и украса. Само је горња површина базе благо оборена ка спољној ивици.

У следећем појасу доње кубично поље дупло веће висине у односу на базу, израђено од четири реда правилно тесаних зиданих квадера пешчара, док се у петом реду тањим плочама под нагибом и овај појас своди на још ужу основу. Кубично постоље друге зоне на сва четири угла проширено је испустима као приспоњеним угаоним пиластрима, а у темену њиховог замишљеног крова постављена је по једна камена лопта. Бочне фасаде овог појаса споменика на свим површинама украшене су клесаним рељефима који на пиластрима представљају ловорове венце у чијим је средиштима наизменично уписано 1912. и 1918. На увученим средишњим пољима на источној и западној страни исклесана су по два лучно извијена и спојена ловорова венца, док су на јужној и северној страни урађене две чесме у облику плитких призданих корита са металним испустом за воду.

У трећем појасу из мање основе формиране на благом нагибу кровног покривача друге зоне ниже се још једно кубично постоље, поново дупло веће висине од претходног. Саграђено је такође од правилно тесаних комада камена пешчара сложених у шест редова.

Споменик захвалности Француској на калемегдану

ва. На све четири бочне стране овог појаса аплициране су по три мермерне плоче са урезаним именима изгинулих ратника (укупно дванаест таквих плоча). У четвртој појасу који се својом још ужом основом издиже из тек зачетог крова нижег кубичног постоља формира се тело споменика зидано правилно тесаним комадима жућкастог пешчара у тринаест редова. На угловима зиданог стуба квадратне основе приспоњени су знатно мањи стубови, клесани и постављени из два комада, кружног пресека, постављени на квадратну, а потом и танку кружну базу и завршени једноставним капителима који понављају јастуке кружне и квадратне основе. Капители даље носе зидане лукове који су у врху споменика пресведени развијеном четвороводном кровном капом у чијем темену је, у највишој петој зони, постављена скулптура бронзаног двоглавог орла раширених крила. На бочним странама самог споменика, испод зиданих arkada, аплицирани су медаљони са ликовима у барелефу, ливени у бронзи и имена са ширим текстовима захвалности испод њих.

СПОМЕНИК ЧЕТИРИ ВЕРЕ

Монументално здање које се налази у оквиру комплекса чачанског градског гробља, познатије под називом „Споменик четири вере“, подигнуто је 1934. године у спомен српским, турским, бугарским, аустроугарским и немачким ратницима страдалим у балканским ратовима и Првом светском рату. Споменик је подигнут поводом обележавања 20. годишњице почетка Првог светског рата. Његова специфичност јесте симболика изражена у томе што се на све четири стране каменог монолита (северној, јужној, источној и запад-

ној) налазе симболи четири велике традиционалне вероисповести – православног и римокатоличког хришћанства, ислама и јудаизма.

Чињеница да је један споменик посвећен свим учесницима у овим оружаним сукобима, међусобним противницима, представља најбољи пример оновремене праксе чији је један од главних протагониста био југословенски краљ Александар Први. Идеја „Противници у рату: сједињени и помирени у смрти“, била је одраз тада преовлађујуће свести о томе да је Светски рат иза себе оставио милионске жртве и огромна материјална разарања која морају да буду превладана, а непријатељства препуштена прошлости. Наиме, на широким европским просторима у међуратном периоду постојала је јасно дефинисана идеја о неопходности постизања свеобухватног помирења између противничких оружаних сила и држава – учесница Првог светског рата. Циљ помирења било је достизање добросуседских и пријатељских односа европских држава и њихових народа. Споменик у Чачку претрпео је током Другог светског рата оштећења која су се огледала у уклањању симбола ислама и јудаизма, да би по окончању тог оружаног сукоба била урађена неопходна санација.

На иницијативу Уметничке галерије „Надежда Петровић“ у Чачку, општина Чачак и Министарство културе Републике Србије успешно су, током 2007. године, реализовали пројекат свеобухватне обнове овог вредног споменика културе. Свечано откривање одржано је 23. септембра 2007, у присуству многих државних званика, личности из области културе, науке и просвете, те великог броја грађана Чачка. Свечаност је била део традиционалне међународне ликовне манифестације „Меморијал Надежде Петровић“.

НЕЗНАНОМ ЈУНАКУ

На самом врху планине Авала, високе свега 511 метара, која се налази на 18. километру јужно од Београда, 1938. године подигнут је репрезентативни споменик Незнаком јунаку. Ово импозантно и симболички посебно значајно дело једног од највећих југословенских вајара тога времена Ивана Мештровића направљено је од црног јабланичког гранита. Налази се на месту некадашњег средњовековног града Жрнова, чији су остаци уклоњени непосредно пре почетка градње споменика. Идеја о његовом подизању јавила се у већем броју европских држава убрзо по окончању Првог светског рата. За свој основни циљ она је имала општу потребу исказивања захвалности ратницима који су погинули у борби за слободу.

Први симболички споменик, на месту данашњег Мештровићевог, поставили су припадници немачке окупационе војске како би обележили гроб непознатог српског ратника, док су мештани подвалских села 1922. године то место овековечили новим обележјем. Био је то омањи камени крст на гробу непознатог српског ратника.

У периоду између 1934. и 1938. године на том локалитету грађен је монументални споменик по нацртима Ивана Мештровића. Архитектонским решењем захваћен је читав комплекс некадашњег средњовековног града Жрнова. Споменик је постављен на врху зајравњеног брега, са дугим приступним стазама које воде до два улаза у гробницу. Конципиран је у облику саркофага постављеног на масивном постаменту који чини шест степеника. Са обе стране улаза постављене су по четири гранитне каријатиде – представе жена у традиционалним ношњама југословенских народа, изведене без реалистичког наглашавања фолклорних елемената. Споменик заузима значајно место у свеукупном опусу Ивана Мештровића као маузолеј јавне намене у којој су пејзаж, архитектура и скулптура подређени основној идеји, како би се нагласила монументалност, репрезентативност и симболика, а све у складу са наменом споменика као симболичког места званичног одавања почаст свим ратницима палим за слободу земље.

Споменик Незнаком јунаку на Авали

Изградња велелепног Маузолеја страдалих српских ратника на острву Видо у Грчкој трајала је у периоду између 1936. и 1939. године. Главни пројектант био је чувени руски архитекта Николој Краснов. У маузолеју се налазе посмртни остаци 1.232 страдала војника који су смештени у појединачним касетама и 1.573 неидентификована страдала припадника Српске војске чији су посмртни остаци стављени у посебне вреће касније заздане у бочним кулама маузолеја. Тиме је извршена ексумација и трансплација посмрт-

Споменик на Зебрњаку код Руманова

них остатака страдалих припадника Српске војске примарно сахрањених на око седамдесет пуковских гробаља на острвима Крф и Видо. Маузолеј на острву Видо јесте грађевина импозантних димензија коју чини правоугаона просторија која при средини, насупрот улазу, садржи сведену олтарску апсиду.

Фасада маузолеја декорисана је са два медаљона у којима се налази портрет краља Александра Првог (Карађорђевића) и слоган *За веру и отаџбину 1915*. Такође, средишњи део фасаде заузима импозантни грб Краљевине Југославије, израђен од ливене бронзе. Маузолеј на острву Видо представља средишње меморијално обележје које сведочи о трагичном периоду повлачења припадника Српске војске и цивилног становништва, преко Албаније, до грчких јонских острва. Налази се на узвишици непосредно изнад залива у чије је воде током тог периода положено више хиљада страдалих припадника Српске војске и избеглог становништва. Знаменита „Плава гробница“, на коју гледа Маузолеј српских ратника, налази се у грчким територијалним водама омеђеним острвима Видо и Крф.

НАЈВИШИ СПОМЕНИК У КРАЉЕВИНИ ЈУГОСЛАВИЈИ

Најзначајније остварење Момира Коруновића и уједно најмонументалнији војни меморијал на просторима средишњег Балкана јесте споменик победи у Кумановској бици, подигнут 1937. године на локалитету самог бојишта – на брду Зебрњак код Куманова у Македонији.

Још 1922. године група српских ратних ветерана формира ла је одбор ради подизања споменика ратницима палим 23. и 24. октобра 1912. у Кумановској бици – оружаном сукобу који је одлучио исход Првог балканског рата. Споменик је свечано осветљен 31. октобра 1937, на 25. годишњицу победе у Кумановској бици. Израђен је на брду Зебрњак, највишој тачки кумановског војишта. Приликом осветљења у костурницу су положени посмртни остаци око 400 страдалих припадника Српске војске, који су до тада били чувани у оближњем манастиру светог Ђорђа у Старом Нагоричину.

Споменик на Зебрњаку грађен је од најтврђег базалта и армираног бетона. Имао је облик куле–обелиска висине 48,5 метара. Био је то убедљиво највиши споменик на територији Краљевине Југославије. Складних пропорција, са витком кулом, овај меморијал могао је да се види из велике даљине, чак и ноћу, јер је из

његовог кубета избијала светлост три петромакс лампе. Било је то симболично, вечито кандило мртвима чије су кости ту почивале. На свим плановима споменика уочљив је вертикализам у структури грађевине. Дефинитиван пројекат представља спој масивног подножја у облику тврђаве и витког стабла са јајастом „капом“ на врху које се не сужава нагоре и новог елемента – троугаоне основе. Таквом основом аутор је, без икакве сумње, остварио изражени скулпторални ефекат у укупном изгледу витке, али снажне грађевине. Тај врхунски спој архитектуре и скулптуре, без узора у нашој архитектури, представља ремек-дело Момира Коруновића.

У приземљу споменика биле су просторије које су служиле као костурнице изгинулих српских ратника. Над њима се налазио простор, подељен у девет одаја, у коме је била смештена музеолошка поставка. Изнад подножја споменика, на осамнаестом метру од земље, налазила се капела до које се стизало отвореном спиралном рампом. На сваком углу спиралне стазе, проширене кружним заравнима, стајали су на постољима оригинални топови коришћени у Кумановској бици. Гвозденим степеницама пењало се у простор изнад капеле у коме су биле постављене дрвене храстове мердевине које су спајале пет спратова високе куле са бетонским галеријама. На самом врху куле, под самом кровном конструкцијом, налазиле су се поменуте светиљке које су ноћу осветљавале околину. На врху читаве грађевине налазио се крст, док је њен највиши спрат био украшен хералдичким знамењима Краљевине Србије. Фреско-декорацију у капели и костурници израдио је угледни српски сликар тога времена Живорад Настасијевић који је са Коруновићем сарађивао и раније, приликом подизања споменика на Мачковом камену.

Монументални споменик на брду Зебрњак порушили су на самом почетку Другог светског рата припадници ВМРО и бугарских окупационих снага. Стручњаци Републичког завода за заштиту споменика културе – Београд 1985. године реализовали су пројекат обнове постојећег објекта на Зебрњаку. Ипак, овај грандиозни меморијал остао је у стању виталне угрожености до наших дана, када су Министарство рада и социјалне политике и Амбасада Републике Србије у Републици Македонији предузеле почетне кораке у заштити овог изузетног војног споменика тиме што су обезбедиле сталног чувара. Стручна и свеобухватна заштита Коруновићевог ремек-дела обавеза је припадника савремене генерације. Оригиналане скице споменика на брду Зебрњак чувају се у породичној заоставштини потомака Момира Коруновића. ■

ВОЈНИЧКА ГРОБЉА

ЗА ВЕРУ И ОТАЏБИНУ

Посебну целину у оквиру
свеукупног броја војних
меморијала чине српска
војна гробља која се налазе
на територији Републике Србије,
али и већег броја других држава

Војничко гробље у Ваљеву, које се налази у оквиру комплекса градског Новог гробља, представља једно од најзначајнијих непокретних пијететних места која сведоче и великом херојству и жртви припадника Српске војске и локалног становништва у борбама током 1914. и 1915. године.

На њему је у појединачним и масовним гробницама сахрањено више хиљада страдалих припадника Српске војске, медицинског особља, чланова страних војних медицинских мисија и цивила који су учествовали у борбама на Церу и Колубари, затим жртава ратних злочина које су починиле окупационе трупе.

О трагичним данима у Ваљеву тога времена сведоче аутентични, дирљиви записи холандског лекара Аријуса ван Тинховена који се, као вођа холандске војне медицинске мисије у Србији, налазио на месту главног хирурга Војне болнице која је била смештена у садашњем здању Архива у Ваљеву.

Иако у градској зони Ваљева, ово војничко гробље годинама је било запуштено и девастирано. Након санације меморијалног комплекса, која је завршена 2004. године средствима Министарства рада и социјалне политике, а коју су урадили стручњаци Завода за заштиту споменика културе – Ваљево, оно је сачувано од даљег пропадања и уврштено међу најзначајније сведоке трагичних догађаја из Првог светског рата.

Некадашњи и садашњи изглед овог комплекса у Ваљеву сведоче о забораву и немару савремених генерација у односу на заједничке претке пале у борбама за слободу током Церске и Колубарске битке 1914. године. Војничко гробље у Ваљеву јесте најзначајније и највеће војно гробље на читавој територији Републике Србије.

Војничко гробље у Ваљеву

Српско војничко гробље у Алжиру

ЗА СЛОБОДУ СВИХ НАРОДА СВЕТА

На територији градске општине Дели Ибрахим (Dely Ibrahim) у граду Алжиру, престоници истоимене северноафричке државе, налази се Српско војничко гробље на коме почивају посмртни остаци 324 страдала припадника Српске војске.

Српско војничко гробље у граду Алжиру формирано је у периоду између 1916. и 1919. године, у време када се у неколико приобалних градова и насеља налазило више француских војних болница у којима су збрињавани рањени и исцрпљени српски војници који су са острва Крф и Видо ради наставка лечења транспортовани у савезничке војне болнице у Северној Африци.

Гробље се данас налази на подручју градске општине Дели Ибрахим где је 1982. године премештено са своје првобитне локације у месту Таменфуст (Tamenfoust), раније Кап Матифу (Cap Matifou), које се налази на обали Средоземног мора. Надгробна обележја смештена су на парцели трапезоидног облика, а само Српско војничко гробље својом источном страном ослања се на суседно Немачко војничко гробље.

Гробна обележја су урађена у виду бетонских плоча са остављеном касетом у средини, која је испуњена земљом. У плочама су заливани крстови израђени од прикованих дрвених дашчица. Оријентација гробова је неправилна будући да се они налазе на дијагонали север-југ. У улазној зони читавог комплекса налази се копија првобитног споменика који је био на изворном локалитету Српског војничког гробља. На централном спомен-обележју, које доминира комплексом, исписан је епитаф који гласи „Српским ратницима палим за слободу свих народа света 1914–1918“.

Сталну бригу о Српском војничком гробљу у граду Алжиру воде Амбасада Републике Србије у ДНР Алжир и Министарство рада и социјалне политике Републике Србије, које се у оквиру великог спектра својих надлежности стара и о заштити српских војних меморијала у земљи и иностранству и неговању традиција ослободилачких ратова Србије.

У периоду Првог светског рата трупе француске „Источне армије“, у које су, поред осталих, били регрутовани и Тунижани, актив-

Српско војничко гробље у Бизерти

но су учествовале као јединице које су се бориле на Балканском полуострву и „Солунском фронту“, док је територија те државе, баш као и Алжира, била погодна за успостављање француских војних болница у које су, ради лечења и опоравка, пристизали савезнички војници. Велики број њих чинили су рањени и изнурени припадници Српске војске.

Највећи здравствени центри за опоравак српских војника налазили су се у северним приобалним областима Туниса, махом у Бизерти и њеној непосредној околини. Више хиљада српских рањеника транспортовано је савезничким бродовима у периоду између 1916. и 1918. године у више француских војних болница које су биле у овој области. Они који су се опоравили смештани су у касарне и припремани за повратак на Балкански фронт.

Један, немали број припадника Српске војске преминуо је од последица рањивања или изнурености, те су стога у Мензел Бургиби крај Бизерте, али и у самој Бизерти још 1916. године успостављена два српска војничка гробља.

Комплекси српских војничких гробља у Мензел Бургиби и Бизерти представљају репрезентативне војне меморијале о којима сталну бригу воде Сектор за борачко-инвалидску заштиту Министарства рада и социјалне политике и Амбасада Републике Србије у Тунису. Уређени комплекси сведоче о трагичном периоду наше националне историје који је обележен масовним страдањем припадника Српске војске и цивила. Ипак, ти меморијали остају ван програма туристичких агенција које српске туристе позивају да посете Тунис. Представници тих агенција у Тунису најчешће и не знају за њихово постојање, а више хиљада наших туриста који сваке године посете ову лепу северноафричку земљу не нађе времена и повода за обилазак ова два вредна локалитета. Заборављени од својих потомака, под сенком државне заставе која се достојанствено вијори у оквиру Српског војничког гробља, гробови српских војника и официера постали су неми сведоци страдања, историјског заборавља и незаинтересованости савремених генерација.

Заборав и незаинтересованост најтежа су и најтрагичнија реакција којом се може одговорити на њихову жртву и феномен бесмислености оружаних сукоба чије се стравичне последице могу видети управо на локалитетима попут ових.

ЛОГОРИ ЗА ИНТЕРНИРЦЕ

Српско војничко гробље у бугарској престоници Софији налази се на територији градске општине Сердика, а у оквиру Централног градског гробља.

У оквиру комплекса сахрањено је 456 припадника Српске војске страдалих током балканских ратова и Првог светског рата на тлу Бугарске. Сва имена су уклесана на предњој страни спомен-

костурнице која чини централни део комплекса. Епитаф гласи „Овде почивају српски хероји погинули 1912. и 1913. године и помрли у ропству од 1915. до 1919“.

Српско војничко гробље у Софији формирано је 1918. године. Читав комплекс има свог чувара, будући да сталну бригу о његовом редовном одржавању воде Амбасада Републике Србије у Републици Бугарској и Министарство рада и социјалне политике Републике Србије. Ово гробље представља уједно и највећи и најзначајнији српски војни меморијал на тлу Републике Бугарске.

Први светски рат представљао је највећи и по обиму страдања најтрагичнији оружани сукоб у дотадашњој историји. Током четири ратне године, од 28. јула 1914. до 11. новембра 1918, од последица оружаних сукоба и одмазди над цивилним становништвом страдало је више од десет милиона људи. Чак 36 држава учествовало је у Првом светском рату, док је више од седамдесет милиона људи било под оружјем.

Велике битке обележиле су ово ратно раздобље. Поред масовних страдања војника и цивилног становништва, једна од карактеристика овог рата било је и успостављање логора за интернацију цивила и заробљених припадника противничких оружаних снага. Читав низ таквих логора за интернирце формиран је у многим европским државама попут Бугарске, Румуније, Аустроугарске и Немачке. Припадници Српске војске и цивили заробљени у борбама на Балканском фронту одвођени су у логоре за интернирце који су махом били на територији Аустроугарске и Немачке. Поред логора који се налазио у Араду (Румунија), Јиндриховицама и Оломоуцу (Чешка Република), значајни су и логори за интернирце који су се налазили на подручју Словачке Републике, а пре свих онај у Великом Међеру.

Српско војничко гробље у словачком месту Велики Међер налази се на делу земљишта које је током Првог светског рата заузимао логор за интернирце у коме је према проценама страдало око шест хиљада војника и официера Српске војске.

С временом заборављено и запуштено, Српско војничко гробље у Великом Међеру коришћено је у различите сврхе, укључујући ту и постављање полигона за дресуру паса локалног кинолошког друштва. На захтев Амбасаде Републике Србије у Словачкој Републици и Министарства рада и социјалне политике Републике Србије словачке власти почеле су 2001. године да уређују сачувани део Српског војничког гробља. Садашњи изглед тог локалитета у потпуности одговара његовом значају за националну нововековну историју.

О логору за интернирце у Великом Међеру најупечатљивије је посведочио војвода Петар Бојовић:

„... Нађемеђерско гробље је велика српска костурница Првог светског рата, коју с болом и пијететом спомиње цео наш народ. Оно је сведок великих жртава Србије и Црне Горе у витешким борбама за ослобођење и уједињење... Интернирци су били грађани Србије и Црне Горе: старци, жене и деца, а ратни заробљеници хероји са Цера, Колубаре и солунског фронта...“

Сведок трагичног времена Првог светског рата, Српско војничко гробље у Вели-

Српско војничко гробље у Софији

ком Међеру (Нађмеђер /мађ.) остаје на самим маргинама интересовања стручне и шире јавности у Србији. У овом малом словачком месту, које се налази у близини границе са Мађарском, у рату који се одиграо између 1914. и 1918. године, страдало је на хиљаде војника. Данас су потпуно заборављени и на одређен начин избрисани из историјског сећања.

На издвојеној парцели која се налази на путу између села Моратике и Агиос Матеоса на острву Крф лоцирано је Гробље страдалих припадника чувене Дринске дивизије, за чије је уређење и достојанствен изглед заслужан Момир Коруновић, који је током балканских ратова и Првог светског рата стекао чин официра Српске војске. Коруновић је, наиме, након преласка преко Албаније и доласка на Крф од својих претпостављених старешина добио задатак да се, поред осталог, стара о уређењу све већег броја пуковских гробаља на којима су сахрањивани страдали припадници Српске војске.

Имајући у виду да су у периоду градње Маузолеја српских ратника на острву Видо (1936–1939) ексхумирани посмртни остаци свих српских ратника страдалих на Крфу и Виду у периоду између 1916. и 1918. године, гробље страдалих припадника Дринске дивизије у Агиос Матеосу представља једини очувани пример класичног пуковског гробља.

Парцелу за сахрањивање српских ратника уступио је локални сељанин Јанис Јанулис који је, иако изузетно лошег материјалног

стања, након ексхумације посмртних остатака са овог локалитета одлучио да више никада не обрађује земљу у којој су били покопани српски ратници. Самим комплексом гробља доминира споменик од камена, мермера и бетона који су 1916. године изградили преживели припадници Дринске дивизије. Прочеље споменика краси масивни мермерни крст, док се са бочних страна налазе епитафи декорисани рељефним представама ратника и грбом Краљевине Србије.

КУЛТ ЖИВОТА И КУЛТ СМРТИ

Бројни, стилски и архитектонски неједначени, историјски и културолошки неједнако значајни, очувани, оштећени или с временом потпуно девастирани и уништени, војни меморијали балканских ратова и Првог светског рата који се налазе на територији садашње Републике Србије, али и читавог низа европских и северноафричких држава, представљају специфично сведочанство не тако давне трагичне и трауматичне прошлости Србије и ширег балканског региона. Тешко, контрадикторно и застрашујућим последицама бременито наслеђе ослободилачких ратова Србије, који су се одиграли у периоду између 1912. и 1918. године, на занимљив начин огледа се у оном сегменту националне непокретне културне баштине која о њима сведочи. Веома озбиљне, најчешће и ненадокнадиве последице ових оружаних сукоба, који се пре свега огледају у изузетно великом броју страдалих и рањених житеља Краљевине Србије, али и у огромним материјалним разарањима од чега се она никада није опоравила, свој одраз нашле су у стотинама већих и мањих, широј јавности познатих и непознатих војних меморијала.

Додатно оптерећени разнородним последицама Другог светског рата, али и државним, идеолошким, политичким, културолошким и симболичким дисконтинуитетима којима је обилovala историја Србије у прошлом веку, догађаји и личности из периода балканских ратова и Првог светског рата, баш као и војни меморијали, постали су с временом и својеврсно сведочанство стереотипа успостављених као последица бурних промена које су уследиле у потпуно деценијама.

Сведоци великих оружаних победа, али и страховитих људских жртава поднетих током балканских ратова и Првог светског рата, војни меморијали неретко су постајали предмет и оружје политичких борби које нису имале ништа заједничко са догађајима и личностима о којима су сведочили.

Савремено сагледавање функције, карактера и симболике војних меморијала, ослобођено било какве политичке и идеолошке позадине, за циљ треба да има објективно и целовито виђење и тумачење пресудних историјских догађаја и појединачних учесника у њима, напуштање с временом прихваћених стереотипа о припадности народу великих ратника који своје квалитете у потпуности показују махом на бојном пољу, култа оправдане и потребне жртве масовног страдања за више циљеве и специфичног облика ксенофобије карактеристичне за мале европске народе. Надвладавање још увек преовлађујућег култа херојске смрти насупрот култу живота и прогреса јесте можда и најозбиљнија обавеза припадника савремене генерације у односу на своје знамените претке који су животе положили за слободу домовине.

Намера да се, поводом обележавања 11. новембра – дана примирја у Првом светском рату, на ограниченом простору да приказ српских војних меморијала насталих као последица оружаних активности током балканских ратова и Првог светског рата за свој основни циљ има информисање шире читалачке публике магазина „Одбрана“ о делу богатства материјалне културне баштине коју наслеђују. Представљање одабраних војних меморијала балканских ратова и Првог светског рата јесте још једно подсећање и специфично одавање почasti у широј домаћој јавности махом заборављених пострадалих припадника Српске војске у ратовима за одбрану и ослобођење земље у раздобљу између 1912. и 1918. године. ■

Српско војничко гробље у Великом Међеру

МОМИР КОРУНОВИЋ

КАМЕНА СНОВИЋЕЊА

Момир Коруновић рођен је 1. јануара 1883, у селу Глоговац недалеко од Јагодине. Године 1894. Коруновић долази у Јагодину и уписује се у тамошњу гимназију. По положеном испиту зрелости, 1902. године, он уписује Архитектонски одсек Техничког факултета Велике школе у Београду. Септембра 1906. године Коруновић је положио стручни испит и дипломирао на Катедри за архитектуру.

Прво запослење Момир Коруновић нашао је месец дана по дипломирању и то у грађевинском одељењу београдске општине, на чијем се челу налазио Димитрије Т. Леко (1863-1914.). У октобру наредне године запослио се у архитектонском одељењу Министарства грађевина Краљевине Србије. У тој установи Коруновић ће провести готово читав свој радни век.

Прво Коруновићево остварено архитектонско дело било је здање Сеизмолошког завода у Београду, подигнуто на Ташмајдану 1909. године. У периоду између 1910. и 1912. године одлази на стручно усавршавање у Праг, Париз и Рим.

Био је први представник романтичарске гране српске архитектуре. Пре Коруновића било је романтичарских идеја, романтичарски конципираних објеката, али ниједна личност није тако потпуно, без остатка, веровала у нераскидиве везе архитектуре и националне баштине, архитектуре и света маште. Његово стваралаштво обухвата четири велике теме: монументалне јавне објекте, соколске домове, спомен-обележја и сакралне грађевине.

Најзначајнија јавна здања која је подигао Момир Коруновић без сумње су седиште Сеизмолошког завода у Ташмајданском парку, зграда Поште бр. 2 код здања главне Железничке станице, стари ДИФ и здање Министарства пошта у Палмотићевој улици у Београду.

Његова спомен-обележја одражавају ауторово виђење јавних споменика као нераскидивог дела природног пејзажа. У Коруновићевим делима ова карактеристика изражена је у облику рустичне куће од камена (споменик на Мачковом камену код Крупња) или је то пирамидална експресионистички обликована камена громада као што је то био случај са пројектом споменика у Битољу (Македонија). Године 1930. Коруновић је пројектовао и монументалну Спомен-цркву са костурницом светог арханђела Михаила у Делиграду код Алексинца у којој почивају посмртни остаци ратника - учесника боја на Делиграду (4. септембар 1806), Првог и Другог српско-турског (1876-1878), Првог и Другог балканског (1912-1913) и Првог светског рата (1914-1918). Поред наведених, вреди поменути и споменик „Четиристо закланих“ у селу Рамна код Охрида, Спомен-костурницу ратника страдалих у балканским ратовима и Првом светском рату у Јагини, споменике Кочи Анђелковићу у Текији и Јаквићу, цркву Вознесења Христовог са костурницом у Крупњу и споменик краљу Петру Првом у Кучкову код Скопља.

Најзначајнији споменик који је пројектовао Момир Коруновић, посвећен знаменитој Кумановској бици која се одиграла 1912. године, подигнут је након три године изградње, 1937. године, на брду Зебрњак код Куманова у Републици Македонији. Кула на Зебрњаку извире из постамента тврђаве, као у некаквом сновиђењу, носећи на себи видна обележја нације, вере и доба у коме је настало. Нажалост, Коруновићев споменик, висок 48,5 метара, минирале су 1942. године бугарске окупационе снаге и од тада се налази у стању потпуне угрожености.

Момир Коруновић умро је у својој осамдесет и шестој години, 17. априла 1969. у Београду. Сахрањен је на сеоском гробљу у Богави поред својих предака. ■

Аутор прилога
Дејан РИСТИЋ

М А Ј О Р П И Л О Т М И О Д Р А Г Р И С Т И Ћ

ЖИВОТ СА ОРЛОМ

Многи људи су веома одани својој професији, али ретки су срећници који свој позив утемељују на страсној емоцији. Њихова животна радост је двострука. У таквом светлу одсликава се лик мајора Миодрага Ристића, pilota Сектора за летно испитивање Техничког опитног центра. Стасити летач богатог искуства и широког знања, добар део живота посветио је орлу, ловцу бомбардеру који, по његовим речима, попут живог бића има и душу и ћуд. На њему се обучавао, са њим је обучио генерације младих pilota, чинио чуда, задивно посматраче на великих светским смотрама, а са овогодишњег аеромитинга у Брну долетео је као вицешампион у индивидуалном наступу. Популарни Рица је изузетно поштован међу колегама, а познат је као велики друг, поуздани пријатељ, брижни отац троје деце који живи у службеном стану. Много воли свој Београд, шетње с породицом, другове из краја, свет рачунара, теретану, сауну.

Право на властите снове је основа где су се градиле многе успешне каријере, велика остварења, запажена достигнућа. Дечачка машта је још изазовнија, лишена је обавезе да нађе упориште у стварности, недокучива је, чиста и неподмитљива. Ако очувају снове и бар део маште из тих дана, људи обрадују себе. То је учинио тридесетосмогодишњи Миодраг Ристић, данас летачки ас, дечак са Црвеног крста који је се са вршњацима из краја играо на простору између Београдског драмског позоришта и чубурског парка. Дете из породице трговаца, отац Ратомира и мајке Милице, честитих и надаре марљивих људи који су пет година млађој сестри Ани и њему предочавали лекције из живота исписане властитим примером: слога, рад, поштовање старијих, помоћ млађима.

Лако је учио, још брже памтио, а петице у Основној школи „Синиша Николајевић“ написане у дневнику беху слика његовог бистрог ума и жеље да што више зна. Није уобичајено да се у тим годинама озбиљно сагледава будућност, а још мање коначно животну опредељење, али мали Рица је умео да види и оно што је његовим другарима био далеки хоризонт. Поглед у небо, нешто литературе до које се тешко долазило, слушавање свог бића које је тек стасавало.

Није он имао велике узоре нити је опијен причама о подвизима летача напречац задао себи тешку формулу живота. Једноставно, определио се. Знао је да ће следити болан растанак са породицом, другарима из краја, родним градом... Али, његова звезда водила сјајла је заносним сјајем, неодољивим чак, спремна да баци у сенку тренутну тугу, носталију и неискство.

■ МОСТАРСКЕ КИШЕ

Са четрнаест година, сведочанствима и упутима за лекарски преглед нашао се у Земуну пред вратима Института за ваздухопловну медицину. Још три хиљаде дечака чекало је резултате озбиљних провера здравља. У колима која су те јесени кренула пут Мостара, мајка је плакала, отац смиривао страсти, а

Миодраг нестрпљиво чекао улазак у просторе Ваздухопловне војне гимназије. Постаће ученик Ф одељења 28 класе са још 164 дечака који су дошли из разних крајева тадашње Југославије. Колико је школа била озбиљна, селекција немилосрдна а захтеви врхунски говори податак да ће из његовог разреда само Александар Пипоски, садашњи мајор који лети на авиону *МиГ-29*, и он постати пилоти.

Недалеко од школе била је чувена фабрика авиона „Соко“. Стаза се лепо видела. Одатле су полетали пробни пилоти тадашњих новопроизведених ваздухоплова. У једном од њих налазио се Марјан Јелен, његов потоњи узор, сада пуковник у пензији и породични пријатељ, човек који је осамдесетих година пробио звучни зид пилотирајући на *орлу* да би с временом постао персонификација вештине и моћи ондашњег Ратног ваздухопловства. Рица је тек сео у једрилицу „бланик“, кружио изнад Мостара, када се под њим белесао легендарни мост и вијугала Неретва све у очекивању мостарских киша које је надахнуто описао Перо Зубац.

Пролазе године, кабина *утве*, па самостални летови. Висина 3.000 метара, брзина 160 километара на час. А он је жарко желео још више и далеко брже..., два падобранско скока приде. Дечак постаје младич једнако одан небу и позиву војног пилота. Одличне оцене јесу велика препорука, али конкуренција за пријем у Ваздухопловну академију је жестока и биће места само за брижљиво одабране.

Стручњаци кажу да свега два посто светске популације има предиспозиције за пилота, а од тог броја тек неколицина препозна тај дар. Зато су тако ретки и толико вредни.

Годину и по дана у 41. класи ВВА били су чисто „бубање“ теорије без које се не може у озбиљне летачке просторе што није одговарало Рицином темпераменту. Најзад летачка обука. Стари добри *галеб Г-2*, а онда млазни авион *Г-4*, *супергалеб*. Њему је такође било „супер“, осећај висине и брзине, моћ у ваздуху, призори који се памте. Бисерни корнатски архипелаг, на пример.

Година 1992. Потпоручник Миодраг Ристић, успех – одличан. Међу првих пет у класи. Прво родно место је 242. ловачко-бомбардерска авијацијска ескадрила. Проклети национални кључ га је удалио од кабине надзвучног авиона *МиГ-29* до границе отвореног револта. Али, једну горку успомену избрисала је љубав која се рађала – магични *орао*. Тај авион ће постати његов животни пратилац, упознаће до танчина душе и ћуд летелице која у вештим рукама може до неслућених граница. Ту ће бити Рица да их помера, поставља нове циљеве.

Као млад пилот постаће наставник летења, а то бивају они најбољи, доживеће многе радости и распад земље, ратну драму, одлазак дојучерашњих колега... И у најтежим тренуцима увек чистан, исправан, војнички чврст и витешки племенит. Пилот какав се рађа, ретко среће и дубоко поштује. Треба ли трошити речи о службеним оценама, признањима, наградама, похвалама... Не, за њега је реч вреднија од сваког папира. А речи колега су искрене и до них држи. Сви листом истичу: Рица је онај прави, у свему!

■ НАЈМЛАЂИ ПРОБНИ ПИЛОТ

Важио је за строгог наставника. Строгог, али праведног. Тражио је од студената да много знају и да много могу. Развијао у њима пилотски нерв, јер ако њега нема узалуд посао. На небу се догађају многе ствари, план и идеја су једно, новонастале околности и тренутна ситуација нешто друго. Хладна глава, муњевита мисао, ваљана процена, све се то може ако су знање и вештина надоградња оном нерву о коме радо прича. Ето, њему је на првом наставничком лету отказала хидроулика. Тамо изнад Бара, па још ветар који је дувао 17 метара у секунди, отворио млазник мотора и ето невоље. Потисак једног мотора свео се на минимум и стабилност летелице ставио под озбиљан упитник. У таквим (не)приликама команде постају „тешке“, а брига голема. Студент није био свестан опасности,

па младич тек осваја небо. Вешти наставник је приземљио *орла* без последица, али остала је лекција и још једно искуство.

Беше 1997. година када је 252. ловачко-бомбардерска авијацијска ескадрила тражила осам наставника летења. Значио је то повратак у родни град, сусрет са старим другарима из краја, близна родитеља, сестре. Сви су били срећни, једино је госпођа Ружица и даље бринула. Мајка као мајка, мора се разумети њена вечита стрепња. Син јој је отишао од куће као дечак, вратио се као велики капетан.

Стаигао је на Батајницу да би чинио део језгра будуће борбене јединице. Наиме, задатак се сводио најпре на преобуку бивших пилота *Г-4* на *орла*, а потом њихово укључивање у оперативне задатке. Посла преко главе.

На врата је опет куцао рат. Претње, лоши сигнали, па одгађање... Зло је висило у ваздуху. Знано се да ће наше ваздухопловство бити на жестоком удару. Сачувало се оно што се могло збринути. Остале су тешке ране и ожилци. После ће копненим путем расклопљене летелице са Поникава стићи у главни град... Било, не поновило се...

Следи лепши део приче, онај који је подаље од тмурних облака. Капетан прве класе Миодраг Ристић постаје најмлађи пробни пилот и помоћник команданта за навигацију.

Шта је пробни пилот?

То је онај летач који, сем осталог, до те мере познаје свој ваздухоплов, кадар да покаже све његове способности којих нема у књизи. Редови се стално дописују. Лети се другачијим нормама, читава филозофија се гради изнова, бришу се старе и успостављају нове границе, померају се хоризонти... Осам тона тешка птица на погон моћних мотора „ролс ројс“ са форсажом, која лети брзином од 1.160 километара на сат и у понирању може да пробије звучни зид! Лако се пење на дванаест километара а носи читав арсенал наоружања: бомбе, навођена ракетна зрна, вођене ракете, пројектили ваздух-земља, чувени „маверик“ и „гром“. „Маверик“ кошта 85.000 долара, а ремонт *орла* 400.000 евра. Бројке од којих глава заболи. Поготово у ова тешка времена. Али, слобода властитог неба нема цену. Све је узалуд ако на њему нису наши авиони. И то је део традиције српског ваздухопловства.

Шта може боље бранити углед Војске Србије и земље уопште ако се знање и вештина не предоче свету. Зна свет у каквој смо ми

ситуацији. То не кријемо нити се то може сакрити. Имамо то што имамо, али имамо и оно што они не знају да имамо. Злата вредне људе попут мајора Ристића који умеју да задиве стране посматраче и стручњаке који ће лакше дати препоруку да им будемо партнери и сарадници. Пилоти су поуздани амбасадори, оличење нашег знања, вештине, талента какви се ретко срећу.

■ ЛЕТ НА НОЖ

Добра одлука и одлична процена била је да се учествује на међународним ваздухопловним смотри. Сада их је десетак на броју: грчка Танагра, мађарски Кечкемет, румунска Констанца, два пута чешки Брно...

Мајор Ристић је пробио лед. После дугих сушних деценија и успомене на чувеног Марјана Јелена, један наш пилот наступио је са својим програмом. Имао је свега месец дана припрема, ограничен број сати и горива. Аеромитинг у Братислави, 2004. После изузетно успешног наступа, аплауза задивљене публике и задивљених стручњака пришао му је колега из Немачке који је летео на *торнаду*. Уз искрене честитке за изведени програм, питао га је колико је сати одвојио за припрему. Шездесет, одговорио је, а Немац подигао обрве: *Свака Вам част ако сте за свега 60 сати успели ово да увежбате*. Истина је била другачија, мајор Ристић се припремао далеко мање од оног што је саопштио колеги. Слика наше стварности.

Овогодишњи наступ у Брну заслужује не само честитке већ искрено дивљење. Тешко је описати вратоломију на небу коју је извео Рица и измамио уздахе одушевљења не само публике већ и стручног жирија. Иако му време није ишло на руку, силно мотивисани мајор је

одмах после полетања извео „имелман“ (пење се у круг па изводи полукретање и промену правца у вертикалној равни). На свега сто метара од писте лети „на нож“. Авион је окренут за 90 степени, брише преко стазе два и по километра строго праволинијски. У повратку урагански бришући лет 900 километара на сат, пење се у ваљак, окреће орла на леђа, извлачи у том положају тачкове и слеће из превртања. Ух! Што се тиче маневарских могућности летелице, неке елементе спектакуларног Рициног програма може да изведе једино *Ф-16*.

Конкуренција је била жестока, све саме небеске аждаје: *МиГ-29*, *Ф-16*, *грипен*, *Л-159*... У жирију искусни ваздухопловни асови. Дилема је била само распоред на почасном постољу. Наш *орло* је био такав какав је, са српским обележјима, мало сјајнијег перја, изгланчаних крила и то је све. Е, белгијски *Ф-16* је далеко моћнијег изгледа и угледа. „Нашминкан“, пуштао је разнобојне траке и бљештаве инфрацрвене мамце, остављао визуелни утисак моћи. Добро. Тек, наш мајор Ристић је освојио друго место што је громогласно поздрављено, а наш тим је био презадовољан. Како и не би када је реч о светском достигнућу. Мајору Ристићу одато је много признања. Захваљујући њему занимање за орла попримило је чудесне размере. Прилазили су му на стајанци поклоници ваздухопловства из разних крајева света. Један је потеглао чак из Канаде да види то „чудо од авиона“. Своју радозналост утолио је тек после разговора и обавезног фотографисања са нашим асом.

Након повратка у земљу честитао му је министар одбране Драган Шутановац. Министар није крио задовољство због великог успеха и начина како се брани углед земље и војске у свету. По његовим речима, то је један од важнијих задатака. Обећао је да ће, у складу са могућностима, дати пуну подршку припадницима ваздухопловства и противваздухопловне одбране, нарочито у набавци делова и ремонту летелица. Мајор Ристић није ни поменуо како нема стан већ службени простор који не може да откупи, да скромно живи, има троје деце... Само је замолио да се његов *орло* ремонтује како би и даље могао пут освајања нових висина. Жалопојке су му биле испод части. Није то прилика.

Амбициозни пилот и даље има своје планове. Један од њих је да припреми своје наследнике, младиће које ће, попут њега, проносити славу српског ваздухопловства. Има их, даровити су, треба са њима радити. Тачније, треба им омогућити да лете више. Мајор Ристић је пробни пилот, али он је на „пола корака“ од следеће степеннице – звања опитног пилота. Иако неупућени мисли да је то исто – није. Опитни пилот испитује ваздухоплов у његовој најосетљивијој фази производње, ставља на пробу многе непознанице. То је круна каријере. Како каже, све звезде су му се поклопиле. У сазвежђе су уткани велико знање, непресушна енергија, огромно искуство, добар развојни пут... Допунски сјај чине његов темперамент, неописива љубав према професији, посвећеност позиву, спремност да се усавршава...

■ КАД УТИХНУ МОТОРИ

Треба ли понављати колико је стресан сваки лет, позив војног летача уопште. Његова мирна лука је породица. Троје деце: прва радост, једанаестогодишња татина мезимица Тијана, деветогодишњи син Марко и двоипогодишњи Јаков који тражи највише пажње. Уз велику подршку супруге Јелене, службенице суда, кућне обавезе теку по плану. Мало је слободног времена осим за дане викенда када се заједно упуте у шетњу. Њихов велики тата је омиљен у друштву које га жељно чека. То су дечаци из његове генерације, сада успешни пословни људи у земљи и широм света. Као у Бајагиним стиховима: „Моји су другови расути бисери...“. На велику радост нису се заборавили. Напротив. Лети се нађу на окупу: Саша, Сашко, три Милоша, Џуда, Тешке... Њему драги надимци, велики пријатељи. Свет рачунара је његово велико задовољство, а теретана и сауна места за одржавање наше опходне физичке припреме.

Када утихну помори мисли су и даље у небеском плаветнилу. Не може он без неба, без тог неописивог осећања простора, брзине, сунуврата према земљи и пропињања међу облаке. То је читав један живот, живот са *орлом*. ■

Бранко КОПУНОВИЋ
Снимио Горан СТАНКОВИЋ

А Е Р О М И Т И Н Г У В Р Ш Ц У

ГРОЖЂЕНБАЛСКО
ЛЕТЕЊЕ

У оквиру традиционалне манифестације „Грожђенбал“ у Вршцу, 50. по реду, на локалном аеродрому одржан је аеромитинг на којем је учествовало око 30 летелица из наше земље. Организовало га је Друштво ваздухопловаца *Св. Архангел Гаврило*, уз велику помоћ ЈАТ-а и Војске Србије.

Брема се аеромитинг у Вршцу одвијао далеко од већих градских средина, забележена је велика посећеност, више од 10.000 гледалаца, што је помало изненадило и саме организаторе.

Авијација и аеромитинзи, као саставни део света авијације, за Вршац и Вршчане одавно нису новост. Први летови на падинама вршачког брда забележени су још давне 1912. године када је Аурел Влајков локалном становништву демонстрирао прву летелицу. А 1925. у Вршцу се оснива и аероклуб *Наша крила* који промовише све повољности вршачког краја за летење једрилица.

Након Другог светског рата вршачко летелиште, због повољних метеоролошких услова, постаје главни центар за обуку једриличара, прво у надлежности Ратног ваздухопловства а затим, од 1947. године, у оквиру Ваздухопловног савеза. Због статуса Савезног ваздухопловног центра у Вршцу се током наредних деценија изводила најинтензивнија обука спортских пилота, једриличара и падобранаца тадашње Југославије.

ЛЕТАЧКА ШКОЛА

Од 1972. године центар, заједно са аеродромом, прелази у састав ЈАТ-а и у њему почиње да функционише Пилотска академија. Иако превасходно намењена за школовање кадра за потребе ЈАТ-а, ова летачка школа с временом је израсла у праву институцију, познату и признату и ван граница наше зе-

мље. Током 35 година постојања, у Пилотској академији ишколовано је више од 1.600 пилота, међу којима је и велики број оних из других држава. У овом моменту, у вршачкој академији се осим наших пилота, школује и већи број ученика пилота из Индије.

На вршачком аеродрому су и раније одржавани аеромитинзи, а воздухопловни сусрети и збивања овог типа интензивирани су од средине деведесетих година и одржавају се, начелно, у септембру сваке године. Препознатљиви имиџ Вршца као ваздухопловног града, приступачност аеродрома, солидна инфраструктура (укључујући и бетонску писту дужине 1.000 метара), али и добра воља домаћина, ову позицију учинили су идеалном за аеромитинг какав је одржан 23. септембра.

Организатор аеромитинга, друштво ваздухопловца *Св. Архангел Гаврило*, овом приликом дозволио је низ домаћих ваздухопловних организација али и ваздухопловних ентузијаста који поседују властите летелице. Велики број се одазвао позиву, тако да се на вршачком аеродрому, осим ЈАТ-ових, нашло и око 20 летелица са стране које су тог дана долетеле специјално за ову прилику.

ВОДЕНА ТРОБОЈКА

Двочасовни летачки програм започео је приказом авиона *супергалеб Г-4* којим је пилотирао мајор Саша Грубач из Сектора за летна испитивања Техничког опитног центра. Вршачкој публици приказан је програм који је током протеклог лета демонстриран на аеромитинзима у Кечкемету и Брну. Међутим, вршачки наступ био је далеко атрактивнији због чињенице да је публика била на мањој удаљености од писте, односно линије приказивања, него што је то случај на већим аеродромима. На тај начин, летна динамика и успех програма авиона *супергалеб Г-4* дошли су до пуног изражаја.

Након авиона Г-4 уследио је наступ цивилне авијације. Нарочито интересантан био је наступ ветерана Милодина Стевановића Цакана који је са авионом *злин-526Ф* приказао све могуће и „немогуће“ фигуре подсетивши публику на дане када је овом летелицом освајао шампионске титуле у акробатском летењу.

Домаћим гледаоцима су се на несвакидашњи начин представили и пилоти пољопривредних авиона *М-18 дромадер* из састава ЈАТ-ове привредне авијације. Резервоари ових авиона, који се иначе употребљавају за смештај хемикалија, овај пут били су напуњени обојеном водом. Испустивши истовремено воду у маневру разлаза са мале висине, тројка *дромадера* направила је праву водену тробојку. Управо ови авиони и пилоти недавно су учествовали у гашењу великих пожара који су харали Грчком.

Привредну авијацију ЈАТ-а репрезентовао је и двокрилни *грамен*, који је данас раритет на европском небу. Наступ овог интересантног авиона, који је гледаоце својим изгледом подсетио на пионирске дане ваздухопловства, остаће запамћен и по својеврсном „атаку“ на бројне фоторепортере и фотографе који су максимално користили лепо време и идеалне услове за фотографисање. Наиме, изузетно ниским налетом (какав се иначе примењује приликом ретирања одређених пољопривредних култура) пилот *грамена* је буквално натерао фоторепортере да залегну. Иако је реч о изузетно искусном пилоту, фотографи из предострожности очигледно нису хтели да калкулишу са проценом висине лета. Осим са авионом Г-4, Војска Србије представила се и са два хеликоптера *СА-341 газела*, од којих је један учествовао у летачком делу програма са посадом коју су сачињавали мајор Саша Николић и капетан прве класе Веселин Милановић.

Пилотска академија ЈАТ-а наступила је на *цеснама 172* које су, иначе, главни тип авиона у тој школи. Од укупно 33 авиона у флоти, 22 су *цесне 172*. У летачком делу програма приказана

је и *цесна 310* која служи за обуку пилота вишемоторних авиона али и за авио-такси широм Европе.

Главна атракција и овог пута била је акро-група „Звезде“ новосадског аеро-клуба „Г-4“. Без обзира на релативно малу писту за летење млазне авијације, „Звезде“ су полетале и слетале са вршачког аеродрома. Изведени програм, који је уследио посла прелета, био је и према речима самих пилота „Звезде“ један од најбољих који је ова група приказала у досадашњим наступима.

Читав догађај употпунили су и летови моторних змајева, ултралакких авиона и жироплана РАФ 2000. На статичком делу аеромитинга, посетиоци су могли да виде и *кратуј Ј-20* аероклуба „Галеб“. На традицију вршачке школе подсетио је наступ једрилице *бланик Л-13*. Такође, у више наврата је са висине од 3.000 метара из авиона АН-2 избачена група падобранца.

Успешном реализацијом вршачког аеромитинга на нашим просторима приведена је крају ваздухопловна сезона коју је обележило и неколико других сличних манифестација (Ченеј, Костолац). Зато ову годину, за разлику од претходних, можемо, у ваздухопловном смислу, оценити као далеко динамичнију. Позитивна енергија и оптимизам наводе на закључак да ће идућа година бити још боља, а можда обележена и једним већим аеромитингом који ће имати међународни карактер. ■

С. ВЛАЧИЋ

„ОТВОРЕНИ ДАН“ У КРАЉЕВУ,
НИШУ И ВРАЊУ

НА РАДОСТ И ЧАСТ

На нишком аеродрому посетиоци, поготово они најмлађи, опколили су штандове војне опреме и наоружања и хеликоптере „Гама“ и „Газела“, док су у Врању са великим занимањем проpratили атрактивни покрет тенкова и борбених возила пешадије, постављање носача моста под димном завесом, вежбу у којој патрола хвата илегалног прелазника, борилачке вештине, савлађивање пешадијских препрека и вештине водича и службених паса. Ведро расположење владало је и у краљевачкој касарни Јован „Курсула“ где су пажњу привукла оклопна средства, наоружање и спортски сусрет.

Краљево је град који традиционално воли и поштује војску. Његови житељи су увек били широког срца. Војничка униформа је радо виђена и топло поздрављена на сваком кораку. А позив у касарну се никада не одбија. Напротив. Зато је народ с великом радошћу дошао на „Отворени дан“ да се дружи с војницима и њиховим старешинама, види где и како живе, место где се обучавају... Беспрекорна организација, мноштво грађана, много позитивне енергије и радозналих малишана, посебан су украс сусрета.

Као и увек, велику пажњу гостију привукао је техничко-тактички збор. Сијасет оружја и опреме, педантно распоређене и доступне свима. Војници су објашњавали до детаља шта све могу и чему су намењени. Али, када су загрмели моћни мотори тенкова и транспортера настао је тајак а потом су се чули уздаси дивљења. Приказ моћи и вештине.

Спортски сусрет улепшао је преподневно дружење. На фудбалском терену нашли су се припадници Друге бригаде КоВ ВС и њихови пријатељи из ЈКП „Чистоћа“. Војнички пасуљ зачинио је добро расположење и сви су пробали чувени специјалитет.

Задовољство није крио ни најодговорнији за организацију, потпуковник Здравко Дабижљевић. По његовим речима остварен је основни задатак, а то је да се грађани увере како је њихова војска обучена и спремна у сваком погледу.

■ СА ВАЗДУХОПЛОВЦИМА У НИШУ

Војни аеродром у Нишу отворио је 14. октобра капије за грађане. Неколико стотина гостију добило је прилику да се упозна са животом и радом ваздухопловца и падобранаца и у тој намери нису их спречили ни ледени ветрови на аеродромским стајанкама. „Отворени дан“ у Нишу започет је свечаношћу поводом Дана падобранаца, а тај празник окупио је поред гостију и бивше активне припаднике и резервисте некадашње 63. падобранске бригаде.

„Сваким задатком који обаве – рекао је заступник команданта 63. падобранског батаљона мајор Ненад Булатовић – сваким падобранским скоком, падобранци повећавају борбену готовост јединице и тиме доказују верност отаџбини и свом народу“.

После боравка у спомен собама српске авијатике и 63. падобранског батаљона посетиоци су обишли просторије за смештај, боравак и обуку војника, војнички ресторан и полигон на коме су падобранци демонстрирали обуку у исхрани у природи. Најмлађи су опколили штандове са опремом и наоружањем, држали снајперске пушке, аутоматске бацаче граната, пиштоље и хеклере са пригушивачима. Највише гостију стекло се око хеликоптера „Газела“ и „Гама“. Бројни малишани желели су да уђу у кокпит и осете пилотску палицу. У оквиру летачког програма приказане су маневарске способности

хеликоптера „Газела“, док су планирани падобрански демо-скокови, нажалост, отказани због јаког ветра у тренутку када је летелица са падобранцима већ била у ваздуху.

■ ТРАДИЦИОНАЛНИ СУСРЕТИ

Сусрети грађана и војника постали су у Врању уобичајена појава, а добра организација припадника Четврте бригаде КоВ и сунчани дан омогућили су да 17. октобра близу четири хиљаде основаца, средњошколаца и грађана Пчињског округа посети касарну „Први пешадијски пук књаза Милоша Великог“. Тешко је из обимног програма посебно издвојити неки садржај, али несумњиво да су гости са великим занимањем проpratили атрактивни покрет тенкова и борбених возила пешадије, постављање носача моста под димном завесом, утовар транспортера на моћни вучни воз, вежбу у којој патрола хвата илегалног прелазника, борилачке вештине, савладавање пешадијских препрека и вештине водича и службених паса.

Помоћник изасланика одбране Краљевине Холандије Едвин Гудман изразио је велико задовољство што је добио позив за „Отворени дан“ у Врању и рекао: „Лепо је видети да се овако велики број грађана одазвао акцији и да је све организовано на завидном нивоу, укључујући и безбедност људи“.

По мишљењу члана Координационог тела, Симе Газикаловића, Војска Србије је учинила много тога у санацији путева, помоћи грађанима и снабдевању водом, док је „Отворени дан“ још један међу позитивним примерима добре сарадње војске са цивилним становништвом. Од шефа канцеларије Координационог тела у Прешеву Бранка Делибашића сазнајемо да су нову акцију поздравили и становници општине Прешево.

Велику пажњу гостију у свим гарнизонима привукао је штанд Новинског центра „Одбрана“. Тражио се примерак магазина „Одбрана“ више, док су посетиоци са одушевљењем тражили издања Новинског центра и шоље, хемијске оловке, привеске и друге артикле са обележјима Министарства одбране и Војске Србије. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ
Радослав ПРЕМОВИЋ

ВИСОК РЕЈТИНГ ВОЈНИХ ДИПЛОМА

У систему образовања и развоја каријере официра Краљевине Норвешке постоје готово сви облици школовања и усавршавања, од основне официрске обуке, основног образовања на војним академијама видова, школовања за почетне дужности у родовима и службама, образовања за штабне и командне дужности у Заједничком командно-штабном колецу, те школовања за највише дужности у Националном одбрамбеном колецу

Делегација Министарства одбране, у чијем саставу су били заменик начелника Управе за школство пуковник Александар Сивић, декан Војне академије пуковник др Јоже Сивачек и продекан ВА пуковник др Младен Вуруна, посетила је недавно Министарство одбране и војне образовне институције Краљевине Норвешке ради размене искустава и проширења сарадње у области реорганизације војног образовног система обе земље.

Посета је била део активности Радног стола 3, Групе за реформу система одбране Србије, у чијем раду учествују и представници Министарства одбране Норвешке.

У веома срдочној атмосфери, у којој су се домаћини потрудили да покажу да су историјске везе између наша два народа засноване на искреном пријатељству, нашој делегацији представљени су систем и правци даљег развоја војног образовања у Краљевини Норвешкој.

Војно образовање у Норвешкој почива на институцијама које су акредитоване према препорукама Болоњске декларације и унутар којих се реализује настава према исто тако акредитованим студијским програмима. Увођење акредитованих студијских програма у систем војног образовања Краљевине Норвешке започело је средином 2005. и ове године очекује се прва генерација командно-штабних официра који ће уједно стећи и академско звање мастера војних студија.

Основно војно образовање у Краљевини Норвешкој спроводи се у три војне академије (копнена војска, морнарица и авијација), у којој будући млади официри стичу звање *bachelor-a* у области војних наука. Школовање на Војној академији копнене војске, коју је наша делегација посетила, почиње након завршетка основне официрске обуке. Официрска обука траје једну до две године, а школовање на Војној академији три године, односно шест семестара. Тежиште образовања је на садржајима из руковођења и командовања. Такође, велика пажња се поклања и знањима која су младом официру неопходна како би умео да представи своје способности и квалитете и како би брзо успоставио односе и комуникацију у средини у којој се затекне.

У савремено опремљеним учионицама и кабинетима Војне академије копнене војске тренутно се школује око 200 будућих официра. За њихово образовање брину се управа и катедре које реализују наставу. Логистичка подршка, одржавање простора и историја поверена је цивилним компанијама које за ту врсту посла склапају уговоре са Министарством одбране, тако да је стални састав Војне академије посвећен искључиво пословима планирања и реализације наставног процеса.

Војне образовне институције Краљевине Норвешке имају и велико искуство у школовању девојака, будућих официра. Речено нам је да су се девојке у Војној академији копнене војске показале као изузетно добри кадети, те да се међу прва три кадета у рангу сваке године нађе и једна девојка. Посебно су истакли да са девојкама до сада нису имали проблема у реализацији посебних облика наставе који изискују повећане напоре и ризике. Након завршетка Војне академије и стицања *bachelor* дипломе која је потпуно препозната у норвешком систему образовања, млади официри упућују се у центре за обуку где се припремају за дужности командира вода. У наредном периоду озбиљно ће се разматрати обједињавање три постојеће војне академије у јединствену војнообразовну институцију, намењену за основно образовање официра свих родова и служби.

Образовање и усавршавање каријерних официра заједничко је за све видове и родове и заснива се на могућности стицања мастер дипломе из акредитованих војних студија. За целокупно образовање и усавршавање каријерних официра одговорна је Команда за образовање, *Norwegian Defence Education Command – NODEC*, у чијем се саставу налазе Национални одбрамбени колеџ, Командно-штабни колеџ, Институт за одбрамбене студије и Центар за курсеве.

Домаћин нашој делегацији био је Командно-штабни колеџ чији је командант жена са генералским чином, комодор Луиса Баствикен, која је уједно и заменик команданта *NODEC*-а.

Командно-штабни и Национални одбрамбени колеџ, као и низ других војних институција, смештени су у очуваном историјском зградама, у пријатној атмосфери тврђаве сличној Калемегдану. У саставу Командно-штабног колеџа налазе се катедре стратегије и доктрине, логистике и менаџмента ресурсима и заједничких операција.

Школовање на Командно-штабном колеџу засновано је на двогодишњим студијама (10+10 месеци), од којих прва година представља Командно-штабни курс посвећен усавршавању каријерних официра за командне и штабне дужности. Након курса, који је акредитован са 60 ECTS бодова, део официра одлази у јединице на нове дужности, а онима који су показали најбољи успех омогућено је да похађају још једну годину студија. Тако могу да стекну мастер дипломе из области војних наука. Исто као и *bachelor* диплома Војних академија, и мастер диплома Командно-штабног колеџа препозната је у норвешком систему образовања, а официрима ко-

НАЦИОНАЛНИ ОДБРАМБЕНИ КОЛЕЏ

Највиши ниво војног образовања у Краљевини Норвешкој стиче се на Националном одбрамбеном колеџу. Основни циљ образовања на колеџу је припрема лица на кључним позицијама за извршење свих задатака који проистичу из Концепта тоталне одбране, а који се заснива на чињеници да систем одбране Краљевине Норвешке почива на служењу војног рока, брзој мобилизацији и активирању свих потенцијала земље у условима глобалних криза или рата. Полазници курсева Националног одбрамбеног колеџа припадају широком спектру норвешког друштва, а међу њима су заступљени дипломате, чланови парламента, официри на високим позицијама, виши државни службеници, извршиоци локалне власти, градоначелници, директори предузећа, шефови полиције, свештеници, лекари, наставници и представници медија. На курсевима колеџа заступљени су сви облици активног студијског рада, од формалних предавања са дискусијама, групног рада у припреми и евалуацији лекција, групних презентација на пленарним сесијама, рада на темама по избору студената, путовања и посета, до евалуације група и појединаца.

На курсевима Националног одбрамбеног колеџа нема испита и сви студенти након успешног завршетка курса и евалуације добијају диплому.

ЦЕНТАР ЗА УЧЕЊЕ НА ДАЉИНУ

Поред војних образовних институција део наше делегације посетио је и Центар за учење на даљину који је један од водећих у свету и који, између осталог, поставља и стандарде у овој области. Курсеви који су на понуди на њиховом порталу служе за континуирано образовање старешина по моделу научених лекција. Неки су и обавезни јер од њих зависи каријера официра или подофицира. Поједини курсеви служе за стицање одређених квалификација и представљају услов за обављање конкретних послова (нпр. овлашћење за потписивање рачуна или квалификација за инструктора у центрима за симулације). Интересантно је да се Центар бави и израдом видео игара намењених тржишту, а у изради курсева Центар подржава цивилна компанија која је овлашћена да располаже са поверљивим информацијама.

образовања Републике Србије. Представници норвешког министарства су нарочито били заинтересовани за идеју формирања Универзитета одбране Републике Србије коју су оценили као одличну. Такође су високо оценили и регионални приступ војном образовању, који је према њиховим речима веома значајан и који озбиљно разматрају и многе друге земље у Европи.

Посета Министарству одбране Краљевине Норвешке и војним образовним институцијама била је изузетно успешна, а пријем на који је наша делегација наишла уверио нас је да су односи између две државе засновани на искреном пријатељству и жељи да се обострано помогне. ■

ји је поседују треба да обезбеди боље и одговорније позиције у односу на оне који су завршили само десетомесечни Командно-штабни курс.

Садржај двогодишњег школовања распоређен је у четири семестра, односно у девет акредитованих садржаја, од којих је осам предмета. На мастер студијама Командно-штабног колеџа изучавају се теорија науке и методологија, историја оружаних снага и технологија, норвешка и међународна политика, заједничке операције и руковођење, контрола ресурса и стратешки менаџмент, асиметричне претње, истраживачке методе. Такође постоји и изборни предмет. Првих пет предмета чине Командно-штабни курс, а последња три се односе на другу годину школовања, односно наставак мастер студија. Девети акредитовани садржај је мастер рад за који је намењен читав последњи семестар.

У настави на мастер студијама заступљена су предавања, групни рад, семинари, израда личног плана развоја, анализе и самостални рад. Командно-штабни колеџ Краљевине Норвешке сарађује са Универзитетом у Ослу, Норвешком школом менаџмента, Краљевским колеџом у Лондону, Лондонском школом економије и Универзитетом у Оксфорду. Тренутно се на школовању налазе 74 студента распоређена у осам-девет наставних група, од којих је пет страних студената (два из САД, један из Шведске, један из Данске и један из Војске Србије).

Поред званичних посета војним образовним институцијама, наша делегација је у Министарству одбране Краљевине Норвешке представила и резултате који су до сада постигнути на реформи војног

Др Младен ВУРУНА

ПОСЕТА ДЕЛЕГАЦИЈЕ УПРАВЕ
ЗА ОДНОСЕ С ЈАВНОШЋУ
МИНИСТАРСТВА ОДБРАНЕ
РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ

НОВИ ПРИНЦИПИ САРАДЊЕ

Током вишедневне званичне посете, делегација Управе за односе с јавношћу Министарства одбране Руске Федерације била је гост Управе за односе са јавношћу Министарства одбране Републике Србије. Госте је предводио пуковник Александар Синмагин, заменик начелника Управе, а у њој су били пуковници Сергеј Мењаило, Владимир Жуков и саветник Владимир Маслов. Осим веома корисних разговора и размене искустава са својим колегама, стручњаци за штампане и електронске медије посетили су Генералштаб ВС, Новински центар „Одбрана“, Уметнички ансамбл „Станислав Бинички“ Војнофилмски центар „Застава филм“ и Сајам књига.

У свеколиким друштвеним променама, демократизација унутрашњих односа неминовно се одразила и на стварање нових прилика у многољудној армији Руске Федерације. Челни људи Министарства одбране схватили су неминовност отварања према јавности, објективном и правременом информисању, потреби да буде систематични и да се том делатношћу баве високо-стручни кадрови.

То би у најкраћем био сажетак основних порука које је у разговору за наш магазин изнео пуковник Александар Синмагин, заменик начелника Управе за односе с јавношћу Министарства одбране Руске Федерације. Човек богатог искуства и високог образовања, који је током свог професионалног усавршавања боравио и у Немачкој и Француској.

Господине пуковниче, прошло је време када су се о властитој армији могли слушати само хвалоспјеви, величања по сваку цену и наручена пропаганда. Свест људи је другачија, прилагођена новим потребама?

– Управо тако. Дух реформи и демократских промена у друштву неминовно је утицао на стварање другачије, објективне слике оружаних снага. Одмах да кажем, руски као и српски народ традиционално воли војску и то је емоција која се мора уважавати. Тим пре грађани имају пуно право да знају каква им је армија, са чим располаже, шта планира, који су то проблеми и како их решавати. Огромно је занимање људи за збивања у војсци и то је нормално. С друге стране, велика је потреба за информисањем припадника оружаних снага. Ту је и драгоцена сарадња с цивилним медијима. Заиста има много посла – истиче пуковник Синмагин.

За те обимне и одговорне задатке потребно је имати бројан и школован кадар.

– О томе водимо посебну бригу. На Војној академији школујемо будуће војне новинаре. Добијамо млад, полетан и квалитетан кадар. Сем тога, на Војном универзитету у Москви такође школујемо војне новинаре, официре за морал и оно што често називамо пропагандно-психолошко деловање. Од децембра ће се тамо усавршавати и будући официри који ће бити задужени за односе с јавношћу. Сам живот нас је научио да је моћ информације непроцењиво важна као и улога медија. Поготово искуства из ратова, Авганистан, сукуби у Чеченији, терористичке

Начелник Управе за односе са јавношћу МО Републике Србије, капетан бојног брода Петар Бошковић изнео је своје утиске о посети колега из Русије:

– Самим тим што нас је посетила висока делегација Министарства одбране Русије, на свој начин одато је признање нашем раду. То су прави зналци свог посла, стручњаци за штампане и електронске медије. Овакви сурети су вишеструко значајни, не само што је реч о колегама које нам долазе из велике и утицајне земље, представницима разуђеног и добро организованог војног информативног система, већ због чињенице што имају драгоцену искуство стицано током авганистанског рата, сукобима у Чеченији, драматичних противтерористичких акција...

Током посете и разговора, уверили смо се колико Русија, односно њена армија, придаје пажњу осетљивој области какви су односи са јавношћу. Не можемо нити треба да се меримо с њима, али важно је да су нам принципи слични, идеја заједничка, амбиције исте. Очигледно је да су нам догађаји из минулих деценија „отворили очи“, што је неминовно довело да се до јуче затворени системи отворе према јавности, чисте савести и с пуно поверења.

Колеге из Русије су благовремено уочиле потребу стварања нових односа у комуникацији па су школовали кадар, усавршавали га, слали у иностранство и усвојили принципе чији су родоначелници западне земље, односно њихове армије. Неопходно је прилагодити се стварности и потребама општеприхваћеног и свеприсутног система. На тај начин, сем осталог, постајемо добар партнер.

Био је ово још један корак у савременом виду сарадње Министарства одбране. Долазе нам гости и ми идемо у свет. Са руским колегама смо се договорили око узвратне посете која неће бити само протоколарне природе, већ ће наши људи стећи нова знања на темељу туђих искустава. Пре свега у рату, кризним ситуацијама, непосредној ратној опасности и суочавањем са захукталом тероризмом. Колико будемо знали и могли утолико ће наша јавност бити тачније и правовремено информисана – закључио је начелник Управе, капетан бојног брода Петар Бошковић.

акције... Много тога. Објективна слика оружаних снага је заправо заштита интереса народа и то стално имамо на уму. Зато смо створили моћну информативну структуру Министарства одбране. И стално је усавршавамо.

Шта су ослонци тог система?

– Имамо девет армијских часописа и познате новине „Краснаја звезда“. Затим, сви видови, родови, флота и војни окрузи имају своје листове. Посебно истичем наш ТВ канал „Звезда“ и радио-станицу „Словенска“. Тамо раде школовани новинари цивили, а за уређивачки програм брине Министарство одбране.

Имали сте прилику да се упознате са радом колега из Управе за односе са јавношћу МО Републике Србије. Какви су Ваши утисци?

– Реч је, пре свега, о високообразованим људима, врхунским професионалцима који су направили веома добро организован систем односа с јавношћу, информисања о војсци уопште и развили сарадњу с медијима. Види се да су усвојени савремени принципи рада, постојећа искуства армија високоразвијених земаља. Има великих сличности са нашом Управом, наравно, уз разлике које су разумљиве, а односе се на територију државе и бројност оружане силе. Договорили смо се о видовима даље сарадње и она ће бити драгоцену и обострано корисна.

Какве утиске носите из Београда?

– Изванредне. Срдачно смо примљени у Генералштабу Војске Србије. Имамо одличан магазин „Одбрана“. Упознали смо се с радом његове редакције и видели издања на Сајму књига. Тамо сам запазио велико интересовање младих на штанду „Одбрана“. Тако је и код нас у сличним приликама. Осећам потребу да поновим: ваш и наш народ воли војску и то је, имајући у виду историју и традицију, сасвим природно. Одлична је продукција Војнофилмског центра „Застава филм“. Уживали смо током посете Уметничком ансамблу „Станислав Бинички“, сјајни су уметници. У име својих колега кажем да из Београда носимо веома снажне утиске и топло се захваљујемо на незаборавном гостопримству – закључује пуковник Александар Синмагин. ■

Б. КОПУНОВИЋ
Снимимо Д. БАНДА

►►► КОНФЕРЕНЦИЈА ЕВРОПСКИХ КОПНЕНИХ ВОЈСКИ – У Хајделбергу у Немачкој, у организацији Команде КоВ САД у Европи (USAREUR), од 24. до 26. октобра одржана је 15. годишња конференција европских копнених војски. Конференција је окупила преко педесет министара, амбасадора, начелника генералштабова, команданата КоВ и других високих представника армија из више од тридесет земаља. Министарство одбране и Војску Србије представљао је генерал-мајор Александар Живковић, заменик команданта Команде КоВ.

У раду конференције учествовали су и Роберт Гејтс, државни секретар за одбрану САД, генерал Дејвид Мекирнан, командант Команде КоВ САД за Европу и команданти копнених војски Немачке, САД, Румуније, Француске, Италије и других земаља. Скуп је био и прилика за састанке и размену мишљења и о другим питањима организације и рада копнених војски.

►►► МЕЂУНАРОДНИ КУРС ЗА ОФИЦИРЕ ЛОГИСТИКЕ – У Центру за мировне операције 26. октобра завршен је десетодневни Међународни курс „NATO PfP LOC 07“, на коме су, поред петнаест официра логистике Војске Србије, учествовали и припадници хрватске, македонске, мађарске и данске војске.

Тим поводом у Центру су боравили представници нордијског Координационог аранжмана за операције подршке миру – NORDCAPS, Одбрамбеног интернационалног центра Норвешке – NORDEFIC, Канцеларије НАТОа и Управе за међународну војну сарадњу Министарства одбране.

Директор курса био је мајор Кнут Гуликсен из норвешког Одбрамбеног интернационалног центра, док су предавања држали инструктори из Норвешке, Данске, Шведске и Финске. (Д. Г.)

►►► СЕМИНАР О АНТИТЕРОРИСТИЧКИМ ОПЕРАЦИЈАМА – У Дому Војске Србије у Панчеву, 18. октобра, завршен је тродневни семинар из области безбедности и антитерористичких дејстава, организован у сарадњи Управе војне полиције Генералштаба Војске Србије и Здружене команде Националне гарде Охаја.

Припадници специјалних јединица војне полиције имали су прилику да чују предавања официра из Ваздухопловних снага Националне гарде Охаја о савременим моделима борбе против тероризма.

Према речима пуковника Милана Брковића, заменика начелника Управе војне полиције ГШ ВС, семинар представља још један вид богате сарадње Војске Србије и Националне гарде Охаја. (Д. Г.)

►►► ПИЛОТИ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ У ФРАНЦУСКОЈ – У оквиру билатералне војне сарадње пилоти Војске Србије из 204. авијацијске базе, капетани прве класе Дејан Васић и Горан Савић су, од 22. до 24. октобра, били су у посети „Школи лаке авијације и пилота хеликоптера Републике Француске“ (EAALAT), смештеној у авио бази „Le Cannel des Mavres“ у близини Тулона.

Током посете домаћини су нашим пилотима презентовали развој француске школе за обуку пилота и програм за обуку пилота лаке авијације и хеликоптера у свом центру. (А. А.) ■

АЛБАНИЈА, ХРВАТСКА И МАКЕДОНИЈА ПРЕД ПОЗИВОМ ЗА ЧЛАНСТВО У НАТО

Парламентарна скупштина НАТОа је на последњем састанку у Рејкјавику, одржаном половином октобра, усвојила резолуцију којом се Алијанса позива да покрене разговоре о чланству са Албанијом, Македонијом и Хрватском 2008. године, чиме су ове три земље добиле, до сада, највећи сигнал подршке у напорима за пуноправно чланство у НАТО.

Након ове резолуције треба очекивати да ће шефови држава и влада земаља чланица НАТОа на самиту у Букурешту у априлу 2008. године упутити позиве за разговор са „земљама аспирантима за које је процењено да су спремне и за чије се придруживање сматра да ће појачати безбедност и стабилност на евроатлантском подручју“.

Међутим, и у овом документу наводе се области у којима ове земље треба да наставе са реформама. Тако се Албанија обавезује да настави да унапређује владавину закона, реформу својих војних снага и борбу против корупције и организованог криминала. Македонија треба да покаже даљи напредак на пољу политичких, економских и одбрамбених реформи, али и у јачању владавине закона, а Хрватска не треба само да одржи реформски напредак, него и да ради на унапређивању подршке јавног мњења пријему у НАТО. ■

ВОЈНА САРАДЊА ХРВАТСКЕ И ЦРНЕ ГОРЕ

Министри одбране Хрватске и Црне Горе, Берислав Рончевић и Боро Вучинић су, половином октобра, на сусрету у Сплиту потписали „Меморандум о војној сарадњи“ две земље. Документом је предвиђена сарадња у различитим областима, као што су размена искустава везаних за организацију и управљање националном одбраном, обука и образовање војних и цивилних лица, учешће војних посматрача на војним вежбама, цивилно-војна сарадња, унапређење војног законодавства и заштита околине на војном подручју.

Војна сарадња две земље реализоваће се узајамним посетама различитих нивоа, билатералним разговорима, саветовањима о заједничким питањима, семинарима и конференцијама о одређеним темама, и заједничким учешћем на билатералним и вежбама у организацији ПЗМ и НАТОа. ■

СЛОВЕНИЈА И АНГАЖОВАЊЕ НА КОСОВУ

Влада Словеније одобрила је ново ангажовање својих јединица у мисији Кфора на Косову у времену од фебруара до септембра 2008. године. На Косову ће бити упућен 10. моторизовани батаљон без једне чете (која је сада у саставу снага Кфора) са командно-логистичким елементима, укупне јачине 350 припадника.

Први контингент словеначке војске боравио је на Косову и Метохији од марта до септембра ове године. Према објашњењима из Владе Словеније, разлог за повећану присутност њених снага на Косову је „опасност од погоршања безбедносне ситуације у покрајини“ у време њеног председавања Европском унијом.

И овога пута словеначки контингент биће размештен у сектору Запад и биће одговоран за регион општина Пећ, Клина и Исток. У саопштењу Владе је подвучено да ће контингент извршавати задатке у складу са Резолуцијом 1244 Савета безбедности УН. ■

ВЕЖБА „WISE FORESIGHT 2007“ У МАЂАРСКОЈ

Румунско-мађарски батаљон за мировне мисије, састављен од припадника 191. пешадијског батаљона „Раду Голесцу“ из Арада и 5. пешадијске бригаде из Ходмезовасархеља, недавно је на полигону Варпалота у Мађарској извео вежбу под називом „WISE FORESIGHT 2007“.

Основни циљ вежбе био је оспособљавање командног кадра и војничког састава батаљона у спровођењу активности везане за мисије под мандатом УН. Вежба је имала два дела. У првом, командни састав батаљона је обучаван у планирању и решавању ситуација сличних операцијама које ће изводити у Ираку и Авганистану. У другом делу припадници батаљона су изводили гађања из различитог оружја и практичне вежбе у евакуацији људи и опреме, обезбеђењу објеката, конвоја и појединаца и патролирању у руралним срединама. ■

ХРВАТСКА ДОНАЦИЈА ВОЈНЕ ОПРЕМЕ АВГАНИСТАНУ

Одговарајући на позив авганистанске владе за помоћ у опремању снага безбедности, Хрватска је упутила донацију од хиљаду пушака АК-47 и триста хиљада метака. Донација је намењена авганистанским полицијским снагама, организована је уз помоћ НАТОа а отпремљена украјинским транспортним авионом.

Донација је део активности коју међународна заједница предузима у изградњи и јачању институција авганистанске владе како би била оспособљена да ефикасно преузме контролу над целом својом територијом. Овакве активности већине земаља које имају своје снаге у мисији УН и НАТОа у Авганистану су и најсигурнија „излазна стратегија“ за њих, јер опремање и оспособљавање локалне армије и полиције је најбољи начин за преузимање одговорности за стабилност и безбедност Авганистана. ■

Пише
Александар
РАДИЋ

НОВА ИСКУШЕЊА ЗА ЕВРОПСКУ УНИЈУ

ИЗБЕГЛИЧКИ ТАЛАС ИЗ АФРИКЕ

Каналима који углавном воде преко Средозног мора, све већи број избеглица покушава да дође до шансе за нови живот. У малим чамцима, уз велике ризике прелазе отворено море, али са чврстом намером да успеју. Зато чланице Европске уније, самостално или у оквиру безбедносних интеграционих процеса, настоје да створе снажну поморску баријеру која ће зауставити или бар снизити притисак избеглица. Створени су механизми здруженог ангажовања поморско-ваздушних снага медитеранских држава, са ослоном на цивилне безбедносне службе у прихвату и решавању правног статуса тих људи.

Дугорочне процене су врло лоше – криза у Дарфуру представља пример збрајања више елемената који доводе до масовног померања становништва. Насиље, политичка нестабилност и климатске промене постали су снажан катализатор разарања државних структура у Африци. Ни на континенталном нивоу, ни уз сарадњу развијеног дела света, нису пронађена успешна решења за контролу актуелних криза, па се зато са великом вероватноћом може проценити да ће се избеглички талас у наредним годинама претворити у прави цунами усмерен преко Средозног мора. Померања становништва према северу биће детонатор за кризу безбедности у приобалним државама. Зато су режими у Алжиру, Либији и Мароку сада у позицији да као предстража ЕУ дођу до конкретне подршке како би избегли критике због тврдог става према људским правима на домаћем терену.

У случају Алжира, у избору између расула у држави и подршке широкој примени силе, међународна заједница је дала зелено светло влади да учини све што треба не би ли се одржао поредак. Алжир се сада наоружава офанзивним системима увезеним углавном из Руске Федерације. На листи савезника ЕУ и САД преко ноћи се нашао режим Моамера ел Гадафија. Дуге године изолације Либије прекинуте су низом обостраних потеза помирења и од 2004. године Гадафи нема проблема са ембаргом.

Криза у Дарфуру се прелива преко Чада у Либију, а канал за прелазак избеглица води даље до Италијанске обале. Зато се Либији нуди прилика да оснажи контролу акваторија и снаге за одржавање унутрашњег поретка. Током великих набавки средстава за оружане снаге и полицију, предузетих претходних година, из Србије су наручена средства за сузбијање масовних нереда. У послове су ушла и хрватска бродоградилшта, која су Либији продала десет брзих патролних чамаца PV30-LS. Делови расходоване ракетне фрегате РФ-32, која се у тренутку разлаза Србије и Црне Горе затекла у луци Тиват, продати су за ремонт сличне фрегате која плови под заставом Либије.

Осим уносних послова на јачању баријере према избеглицама, тај ће се безбедносни проблем посредно одразити и на обликовање регионалних оружаных снага. Пример за то представља судбина Морнарице у Црној Гори. После почетне еуфорије и редукације оружане силе, у којој су, према препоруци НАТОа, готово сви ратни бродови понуђени на продају, у Министарству одбране Црне Горе донели су одлуку о консолидацији снага за контролу акваторија. Морнаричка база се свела на једну фрегату РФ-34, са минималном посадом која може да се користи на отвореном мору.

Шириле су се гласине да ће се после продаје бродова наслеђених из старе државе, из Италије

набавити две половне корвете *Минерва*. Међутим, у НАТОу су другачије проценили стварне могућности и потребе Црне Горе, па су предложили да се задрже већ постојећи бродови, а да се у службу врати фрегата РФ-33, већ понуђена на продају страним корисницима. Новац од евентуалне продаје уложио би се за преправку обе фрегате у патролне бродове. За такве задатке ракетни системи брод-брод и брод-ваздух су сувишни, али потребна су улагања у нова средства везе, навигационе уређаје и повећање аутономије на мору.

Одлука Црне Горе да се у држави са одбрамбеним буџетом од једва четрдесетак милиона евра одржи флота са две фрегате, врло уверљиво представља сигнал који упозорава на озбиљност НАТОа у приступу проблему затварања обала ЕУ за масовни прилив избеглица.

Зато су и вежбе НАТОа и Програма Партнерство за мир све више усмерене на припреме за реаговање у случају кризе, у којој ће жртва политичких турбуленција бити нека од мултиетничких држава. Осам хиљада људи из 12 држава, од 1. до 12. октобра, учествовало је у вежби НАТОа „Noble Midas 07“, и то у нашем региону, на Јадранском мору и на хрватским полигонима. Снаге за брзо реаговање увежбавале су како да створе безбедно окружење за различите етничке групе у „Јаворовој држави“ и суседној „Врбовој држави“. Јужна регија „Јаворове државе“ прогласила је самосталност. Власти су реаговале применом силе, али су претрпеле пораз. Оружана сила „Јаворове државе“ нашла се у кризи због фракцијашења, покренуле су се избеглице и множили су се инциденти са суседном „Врбовом државом“.

На основу Резолуције Уједињених нација, снаге НАТОа за брзо реаговање позване су у акцију. У први мах сценарио вежбе „Noble Midas 07“ може да изазове алузије на домаће проблеме, пре свега на нерешени статус Косова и Метохије, а можда и нову кризу у Македонији, односно на југу Србије.

Северноатлантски савез очигледно не жели да дозволи изненађење и намерава да превентивно интервенише ако се било која од кључних држава медитеранског базена нађе пред сломом. Цена препуштања прилика случају била би превисока, јер избеглице покрећу природни нагон за преживљавањем. Ауторитет силе неће бити довољан одговор, и зато ЕУ и НАТО полагају наду у стварање успешне вишелинијске баријере – прво, покушаје да се контролишу кризе у Африци које покрећу таласе избеглица, затим, да се у другој линији ојача политичка стабилност и одбрамбени потенцијал држава на северу Африке и, у трећој линији одбране, да се створи снажан систем за контролу Средоземља, као последња препрека најезди избеглица.

Волим да правим обимна истраживања, ако је у питању епоха, али кад почнем да радим на скицама све то одбацам у корист оног првог интуитивног утиска који је на мене оставио текст. Цело истраживање и служи да бих га на крају одбацила и потврдила да је оно прво осећање право.

АНГЕЛИНА АТЛАГИЋ, КОСТИМОГРАФ

СВЕТ ИНТУ

Вероватно је права сатисфакција у професији она када се спремајући за неки интервју новинар награди и радошћу пред нечијом уметношћу, поготово у ситуацији када смо све више окружени производњом. Да тај осећај, иако личан, није и субјективан – потврђују биографија Ангелине Атлагић, списак представа у највећим позориштима земље и света за које је радила костиме, све више сценографију и комплетан дизајн, уверљив редослед награда, али и уздаси који се отму публици у тренутку када се завеса подигне и пред њима искрсне један нови, другачији свет.

„Ангелина Атлагић је данас значајно име у свету сценског костима” – напис је који се често среће у новинским текстовима последњих година, а и чињеница. Како је, уствари, до тога дошло, како се постаје значајно име у свету сценског костима?

– Вероватно је то последица и резултат мог двадесетогодишњег рада и бављења позориштем. После више од 150 костимографија и сценографија за драму, оперу, балет, ТВ драме, неколико филмова... Мислим да у овој области уметности није могуће постићи велики успех преко ноћи. Ако сте глумац, могуће је да вас један филм или ТВ серија лансира у свет познатих и великих имена. За позоришну сценографију и костимографију потребно је много година искуства и стрпљивог рада.

Колико је у Вашем случају био или није био – „трновит тај пут до звезда”?

– Морам признати да тај пут није био лак, али ни тежак, јер ме није водила идеја о успеху, већ љубав према послу којим се бавим. Свака представа коју сам радила, без обзира на то да ли је била у малом или великом позоришту, у Београду или у неком граду у унутрашњости, за мене је у том тренутку била најзначајнија и доносила ми је велику радост стварања. Мислим да је та поступност у уметничком сазревању допринела стабилности и сигурности када сам се касније нашла на великим сценама са значајним позоришним именима.

Како се може читати део Ваше биографије који каже да сте у последњих седам година, од четрдесетак представа, тридесет радили изван земље, а десет у земљи?

– Ни сама нисам била свесна да сам толико представа урадила у иностранству, можда зато што се тај појам „иностранство” проширио и на оне земље које су некада биле једна држава. Радећи у Словенији и Македонији не осећам се као странац, а боравак у Русији, Грчкој, Шпанији..., представља само наставак сарадње са редитељима са којима сам већ сарађивала у Београду, Љубљани, Скопљу...

Излазак у свет, о коме углавном сваки уметник машта, права мера је поређења. Шта Вам је донело искуство рада на, за позоришну уметност, репрезентативним местима, попут Бољшој театра и Студија Фоменко у Москви, или Националног позоришта у Атини, Националне компаније за плес у Мадриду?

– Мислим да је јако битно за уметника да мења средину, не само због промене и размене искустава, већ да би видео себе и свој рад у новом контексту. Та средина није увек пријатељски расположена и отворена, није заинтересована за претходни рад. Препорука је само оно што у том тренутку можете да остварите. Сналажење и преживљавање таквих ситуација одржава ме будном и не дозвољава ми да ме успавају стара слава и претходни успеси. Велика светска

ИТИВНОГ

позоришта имају високе стандарде и критеријуме. Да би се опстало у тако јакој конкуренцији потребни су велика снага и одлучност.

Какво је искуство рада на ексјугословенском културном простору, који очигледно, и на сву срећу, још постоји?

– У мом професионалном животу дешавања нису ишла у корак са друштвеним дешавањима. Како је земља почињала да се распада и дели, тако су кретали и моји ангажмани у новонасталим државама, прво у Македонији где сам родила у готово свим позориштима од Македонског народног до Позоришта за децу и ТВ Скопља, затим у Словенији, где сам урадила велики број представа за последњих седам година, у Црној Гори где предајем на Факултету драмских уметности на Одсеку за режију. Границе, визе, пасошке контроле нису битно утицале на мој професионални живот.

Бавите се уметношћу костима и сценографије чији је језик препознатљив свуда у свету, којој није потребан превод, али јој је свакако потребно „читање“ идеје. Где су упоришта Ваше поетике?

– Занимљиво је да је тај језик уметности разумљив на свим меридијанима. Постоје неке мале разлике, финесе. Трудим се да када дођем у неку нову средину, прво добро погледам шта се тамо ради, а онда покушам да им донесем нешто ново. Прва представа коју сам радила ван граница бивше Југославије била је „Отрована туника“ у Москви. Већ на премијери, када се са појавом првог костима разлегао уздах усхићења, знала сам да сам урадила нешто ново, другачије. Потврда да је то био заиста успешан костимографски посао стигла је крајем године када ми је на гала свечаности додељена нека врста руског позоришног оскара, награда „Чајка“.

Радослав Ллазић је у тексту каталога који прати изложбу „Крупни план“ у Музеју позоришне уметности поменуо и тежњу ка рембрантовским тамним гамама у којима светлост игра запажену улогу. То светло и тама преплићу се, чини се, из представе у представу. Да ли је ту негде и основ за филозофију Вашег поимања света?

– Светло игра велику улогу у костимографији и сценографији. Радећи за неке представе комплетан дизајн имала сам прилику да осветлим своје костиме и сцену. Та игра светла и таме може да уништи или да потпуно дематеријализује конкретан предмет на сцени и створи фасцинантну илузију. Игра светла и сенки пружа неограничене могућности за креацију. Чини ми се да више не могу да скицирам костим а да већ унапред не замишљам како се он понаша у одређеном светлу.

Колики је тај простор уметничке слободе када се раде историјски костими, као што је био случај са опером „Рат и мир“ у Балшом театру. Где је ту место за ауторски потпис?

– У таквој врсти костимографије ауторски печат не може бити толико јак. Постоје ограничења у историјском одређењу епохе, карактера, посебно униформи... Међутим, тај сужени простор за креацију нисам доживела као хендикеп, већ као неку врсту изазова, у коме ћу развити своју способност за реконструкцију, истраживање, организацију посла, савладавање великог броја костима, али и отворити могућност да све то добије мој лични ауторски рукопис, који је критика препознала и похвалила као „склад боја и форми, историјску тачност али са дахом савременог“.

Јован Ђирилов пише да Ваши костими нису дело искључиво руку и маштовитог ока – већ ума. Како, у ствари, васкрсава Дантеов „Пакао“, како настаје свет „Алисе“?

– Трудим се да док креирам не размишљам превише и не рационализујем своје идеје. Волим да правим обимна истраживања, ако је у питању епоха, али кад почнем да радим на скицама све то одбацам у корист оног првог интуитивног утиска који ја на мене оставио текст. Цело истраживање и служи да бих га на крају одбацила и потврдила да је оно прво осећање право. Инспирацију налазим свуда и прикупљам разне слике јер знам да ће оне бити драгоцене материјал који ће некада у будућности оживети у новим представама, али у сасвим другачијем облику.

У балету „Крила“ – пут прилагођавања Анђела на Земљи осликава се и променом костима. „Отровна туника“ говори о владарима који када скину своје златом украшене одоре, бивају рањиви. Шта Вам лично значи то што носите на себи? Какав је Ваш однос према одевању?

– Врло ми је битно оно што носим, то је слика мог унутрашњег стања. У последње време мој стил облачења је све сведенији, могла бих рећи да креирање за сцену исцрпљује потребу да у своју одећу уносим велике промене. Ипак, понекад осетим потребу да изађем из овог минималистичког црно-белог света и изненадим себе и своју околину неком лепршавом хаљином у неочекиваној боји.

„Обједињено преплитање прошлости и садашњости под окриљем представе Ваггосо показује да је људска природа ванвремена, а да је једино подложно променама рухо човека, наметнуто епохом у којој живи. Испод одора открива се обличје човека...“ Ко би то, у свом сопственом крупном плану, била Ангелина Атлагић?

– На то питање још не могу да одговорим, вероватно зато што је потребан цео живот да бисмо открили ко смо.

То у шта верујемо нас у великој мери одређује као људе. Шта је то у шта Ви, после девалвације многих вредности, којима смо били сведоци, успевате да верујете?

– Мислим да је најважнија вера у себе, у сопствене моралне законе, снагу, могућности. ■

Драгана МАРКОВИЋ

НОВИНСКИ ЦЕНТАР „ОДБРАНА“ РАСПИСУЈЕ КОНКУРС ЗА НОВИНАРСКУ НАГРАДУ „ИВАН МАРКОВИЋ“

Новинарска награда „Иван Марковић“ додељује се за најбоље медијско извештавање о реформи система одбране и Војске Србије у 2007. години

Циљ награде јесте подстицање новинара који прате активности Министарства одбране и Војске Србије на квалитетно извештавање у домаћим писаним и електронским медијима о реформи система одбране, афирмација и јавна верификација њиховог стваралаштва и сећање на Ивана Марковића, једног од најдаровитијих војних новинара и уредника у листу „Војска“, који је 2003. године изненада преминуо у 43. години живота.

О додели новинарске награде „Иван Марковић“, по посебном Правилнику, одлучује жири од пет чланова који, на предлог директора Новинског центра „Одбрана“, именује начелник Управе за односе са јавношћу Министарства одбране Републике Србије.

Награда се састоји од плакете и новчаног износа од 50.000 динара.

Награда ће бити уручена на пригодној свечаности 24. јануара 2008, када се обележава Дан Новинског центра „Одбрана“.

Право учешћа на конкурсима имају сви професионални новинари који раде за медије на територији Републике Србије без обзира на њихов формални статус.

За новинарску награду не могу конкурисати новинари запослени у Новинском центру „Одбрана“ и Управи за односе са јавношћу Министарства одбране и прилози објављени у магазину „Одбрана“.

ПРОПОЗИЦИЈЕ

1. Сваки учесник на конкурсима пријављује се само једном, али може доставити највише три оригинална рада.
2. У случају да је кандидатура израз тимског рада, може да укључи највише пет особа.
3. На конкурс се шаљу прилози (интервјуи, чланци, коментари, репортаже, радио и ТВ емисије) о реформи система одбране и Војске Србије који су штампани или емитовани у средствима јавног информисања Републике Србије у периоду од 1. јануара до 31. децембра 2007. године.
4. Достављени материјали не враћају се учесницима конкурса.
5. Пријаве са оригиналним штапаним текстом, исечцима или фотокопијама написа, тонским и видео записима достављају се до 31. децембра 2007, лично или препорученом поштом на адресу: Новински центар „Одбрана“ Браће Југовића 19, 11000 Београд са назнаком „Конкурс за новинарску награду Иван Марковић“.
6. Пријаве пристигле након тог рока жири неће узимати у разматрање.
7. За пријаву кандидата из штампаних медија важно је да се на фотокопији или скенираном тексту јасно види лого новине, потпис аутора и датум објављивања. Телевизијски новинари треба да доставе стандардну ВХС касету или DVD са материјалом за конкурс. Радио новинари прилоге достављају на аудио касети или CD у MP3 формату. Прилог објављен на Интернету треба доставити на дискети или CD-ROM у HTML формату. Такође, треба доставити и Интернет адресу на којој се може погледати материјал намењен за конкурс. Касете, DVD, CD и дискете треба да буду јасно обележени, са именом и презименом кандидата и назнаком дужине трајања прилога.
8. Уз пријаву за прилоге објављене у електронским медијима треба доставити и потврду редакције, коју је потписао уредник или директор, те када је и где прилог емитован.
9. Уз пријаву је потребно доставити кратку биографију аутора прилога, потврду о статусу аутора у медијима у којима су објављени прилози (потврда о радном статусу или хонорарном ангажману), адресу, телефон и e-mail аутора.
10. Жири ће разматрати кандидатуре на основу квалитета медијског извештавања о реформи система одбране и Војске Србије, а приликом одлучивања у обзир ће узимати и опште новинарске критеријуме, истраживачки рад, стил писања, утицај, јавну корист, оригиналност и креативност.
11. Жири задржава право да одбије учешће на конкурсима уколико буде сматрао да достављени материјал није у складу са пропозицијама.
12. Новински центар „Одбрана“ задржава право да најуспешније прилоге на конкурсима објави у магазину „Одбрана“ и на Интернет презентацијама Министарства одбране и Војске Србије, те да сав достављени материјал користи ради даљег промовисања реформе система одбране и Војске Србије и новинарске награде.
13. Пријава за конкурс биће доступна на сајту Министарства одбране Републике Србије www.mood.gov.yu.

Све остале информације о конкурсима и условима пријаве могу се добити на телефоне: 011/ 3241-104, 3241-257.

ЛИНИЈОМ СРЦА

Београд је, сложићете се, живи организам који има све одлике те животности. Он има своје мирисе, укусе, дрхтаје, енергетску амплитуду сличну откуцају срца. У том лавиринту који позива на трагање, препознатљив путоказ линијом октобра јесте Београдски сајам књига

Сајам књига је ове године одредило неколико важних и мање важних ствари. Међу мање важне спада киша, која је, како се чује, оптужена за нешто мањи број посетилаца првих дана. Пре свега током вечери отварања. Сајам је отворио Душан Ковачевић, драмски писац, што је свакако важно, иако је, можда мање важно то што неким никако неће бити јасно на кога су се односили неки делови његовог обраћања.

За тонске сметње приликом церемоније отварања, због којих слово о Доситеју Обрадовићу нисмо чули, никако не може бити крива киша, а ни за разочарање бројних грађана, који су, упркос њој, дошли на отварање – традиционално бесплатно, а онда установили да ове године није било тако.

Тема сајма је био Доситеј Обрадовић - поводом 200 година од његовог доласка у Србију, почасни гост је била Италија, Русија је први пут имала свој национални штанд, а под куполама Београдског сајма нашло се око 800 издавача из земље и иностранства. Током трајања сајма одржано је више од 200 промоција, дискусија, округлих столова. На Форуму се говорило о културној политици Србије у области издаваштва, библиофилији, о томе да ли су масовни медији за књигу или против ње, о издањима која нас представљају у свету, пиратерији... Неколико изложби је употпунило сајамску атмосферу, потцртавајући за српску културу важне људе и датуме.

Међутим, како год се кретали између битних и небитних одређења када је о овогодишњем сајму књига реч, остаје у средишту појаве, која је и процес, само једна реч – књига. Она је вишезначна, свет за себе, са светом у себи, она је важнија од свих битних и небитних организацијских одређења. Сусрет са њом је зенит Београдског сајма књига, његова основна мисија и најдубљи квалитет, због кога је и најчешће помињани најважнији културни догађај за Београђане.

ПРЕДСЕДНИК ТАДИЋ НА ШТАНДУ ВОЈНИХ ИЗДАВАЧА

Председник Републике Борис Тадић приликом посете 52. међународном сајму књига обишао је и штандове Новинског центра „Одбрана“ и Војноиздавачког завода. Директор и главни и одговорни уредник „Одбране“ потпуковник Славољуб Марковић и главни уредник Редакције „Војна књига“ потпуковник Александар Буквић представили су том приликом најзанимљивија издања.

Председник Тадић разгледао је књиге из области војне историје „Обука српске војске 1804–1918“, „Српски војни мисленик“, популарна издања о наоружању, специјалним јединицама, стручне књиге из области војне медицине и монографије из едисије *Жене у српској уметности* у издању Војноиздавачког завода.

Посебну пажњу председника Тадића привукло је специјално издање магазина „Одбрана“ о савременом наоружању и војној опреми „Арсенал“, које је том приликом и купио.

СРЕБРНИ ПЕЧАТ ЗА АРСЕНАЛ

Током сајма књига одржан је и 29. међународни сајам графичке и папирне индустрије „Графима 07“, где је једна од престижних награда, диплома „Сребрни печат“ за најбоље одштампане часописе и ревије, додељена „Политици“ за „Арсенал“, специјално издање магазина „Одбрана“.

Заједнички простор, али не и наступ на 52. међународном сајму књига имале су две куће из система одбране: Војноиздавачки завод и Новински центар „Одбрана“. Док је ВИЗ у визуелном идентитету остао веран класичном уређењу свог штанда, НЦ „Одбрана“ је искорачио у нешто видљивији „армиј лок“, са упечатљивим маскирним мрежама, гостовањима војних pilota, који су, током школског дана, деца поклањали распореде часова са фотографијама авиона на којима лете и пригодним разговором о опреми, школи која је за ту професију потребна, и, наравно, о самом лету. Војни пилоти као гости штанда „Одбране“ нису привукли пажњу само најмлађих посетилаца сајма, већ су и одрасли показивали велико занимање за те људе и њихову изазовну професију.

„Арсенал“, специјално издање НЦ „Одбрана“, објављен је непосредно пре почетка сајма као преглед најновијих достигнућа војне технике у свету и код нас, где о савременом оружју: оклопним борбеним возилима, хаубицама, авионима, хеликоптерима, беспилотним летелицама, сателитима, бродовима, подморницама..., пишу познаваоци те проблематике, конструктори, испитивачи, новинори. „Арсенал“ је своју промоцију имао и на сајму, привукавши још једном пажњу, посебно млађе читалачке публике, склоне техничким иновацијама у војној индустрији. На 240 страна, у пуном колору и уз мноштво фотографија, „Арсенал“ говори и о томе како је конструисана, где је испитивана и када коришћена војна техника коју свет данас познаје.

Војноиздавачки завод је за овогодишњи сајам припремио 18 нових наслова, углавном из области војне публицистике и нешто мало наставно-образовне литературе. На штанду Завода изложено је недавно одштампано капитално дело из области медицине: „Сесил – интерна медицина“, први део. За студенте, специјализанте и лекаре „Сесил“ је, како га популарно зову по првом редактору, буквар интерне медицине. У свету тај уџбеник излази од 1916. године, с тим што се сваке четврте допуњава новим и провереним сазнањима. Књига коју је ВИЗ издао превод је најновијег – 21. издања. Иначе, то није први превод тог уџбеника код нас. Догодило се то 1959. године, а потом је осам година прештампаван. Од тада није допуњаван. „Сесил“ је за лекаре незамењива књига, јер прати најсавременија достигнућа у лечењу интерних болести и обухвата све области медицине, осим хирургије.

Међу новим насловима Завода свакако треба издвојити и „Мине“, енциклопедијско издање, и едисију „Наоружање у Другом светском рату“. Занимљив наслов јесу и „Витешка времена“, књига Горана Милошевића, која говори о начину и кодексу ратовања у Срба, од Душановог царства па до наших дана. ■

Д. МАРКОВИЋ
Снимио З. ПЕРГЕ

Први званични документ из наше историје јесте молба српског кнеза Михаила, владара Зете, који је од римског папе Гргура Седмог, поред круне, тражио да му се пошаљу „стиег и плашт“, као знаци краљевске моћи и достојанства. Писмом од 7. јануара 1078. папа је позитивно одговорио, али се не зна да ли је то и учинио. Застава у нашим изворима повезује се и са именом српског краља Уроша Првог Стефана Немањића, чији је стег – према повељи угарског краља Беле Четвртог од 8. априла 1268. године – отела угарска војска. У тој повељи, између осталог, стоји да су његови војници, заједно са заробљеним Србима, „у знак тријумфа“ донели „заставу краља Уроша пред двор Вашег величанства (краљу Бели, п.а.), и поболи је ту!“ Поред стега, отет је и златни крст украшен драгим камењем и бисерима.

ОБЕЛЕЖЈА МОЋИ И ДОСТОЈАНСТВА

Е ојне заставе су у свом историјском ходу биле различите – од заставица на копљима у примитивним и првим војним организацијама, до оних украшених посебним симболима. Током историје имале су амблем крста, звезде, месеца или сунца, односно лава, копља и мача... и углавном су са хоризонталним или вертикалним пругама, у једној или у комбинацији више боја. Најчешће су плаве, беле и црвене (са амблемом црвеног крста, лава, полумесеца и Давидове звезде), односно жуте, зелене и црне (гусарске, четничке и др.), или пак само у белој боји (заставе примирја, предаје и војног парламентарара).

Стари Словени су још у својој прапостојбини у ратним походима носили обележја по којима су се племена разликовала међу собом. Племена су, касније, са таквим ознакама формирала и прве војне јединице. Култ заставе – барјака у војним

походима више је поштован од дрвених идола. Заставе су чуване у главном храму, где су им одаване скоро божанске почести. Не постоје сачувани примери према којима би се могло судити о изгледу и боји тих првих застава, с обзиром на то да су словенски храмови и идоли рабени у дрвету, па нису одолели зубу времена.

После доласка на Балканско полуострво Словени су донели и своје заставе, а први званични помени о њиховом коришћењу налазе се, фрагментарно, у изворима који говоре о опсади Салоне, у 7. веку, и у њима, нажалост, нема описа застава.

Најчешће су то биле заставице које су се налазиле на врху копаља употребљаваних у ратним походима.

СРЕДИШТА ВОЈСКЕ

Из старих записа познато је да су у 10. веку, одузимањем имања или смрћу, кажњавали сваког старешину или војника који се не би одазвао позиву да дође „под заставу“. Војска, државна или царска, састојала се из војски појединих области, које су у рат позиване заједно или појединачно, само из одређених регија, подређених старешини на положају подвојводе. Војска једне области делила се на турме, а она на стегове или заставе, односно на одељења која су на челу имала мерарха. Један већи стег, пред којим је био властелин стегоноша, жупан или војвода, био је такође састављен од мањих јединица. Касније, средином 12. века, жупе су прешле у кнежине (у 14. и 15. веку – то су били срезови), а последњи српски велики жупан, односно старешина више жупана, обично и државни господар, био је из доба краља Стефана Милутина.

„Стег (по јужноме говору стијег, како се у Боки Которској и у Дубровнику још говори) давнашња је словенска реч за заставу, позната у свим језицима словенским. Није ништа ново да се војска броји по заставама... 'Велики властелин стегоноша' није се налазио у свакој жупи, што значи да је он био то што се обичније зове војвода и да се око његова стега више жупа скупљало!“

Реч *стег* се обично користио као песничка метафора.

Стег, односно особа која га носи, према чл. 155. Душановог закона гласи:

„Отселе унапред приселице да нема, нити икакве пратње, осим ако се случи великога властелина стегоноше у жупи, или поманьег властелина, који само држи државу на себи, и немају никакве заједнице међу собом и међу својом државом, ти да плаћају!“

Српској војсци је заповедао средњовековни владар краљ, односно цар, а већи стегови били су главна средишта војске. Земљишни опсег једног таквог стега био је најмање област једног града. Жупани су обично били и старешине војске, све док на њихова ме-

Цар Душан

Слика Скопља с Душановом заставом 1339.

ста нису постављене војводе. Ниже старешине били су „тисуштник“ (главар над хиљадом), односно „сатник“ или „стотиник“ (главар над стотином).

Први званични документ из наше историје јесте молба српског кнеза Михаила, владара Зете, који је од римског папе Гргура Седмог, поред круне, тражио да му се пошаљу „стиег и плашт“, као знаци краљевске моћи и достојанства. Писмом од 7. јануара 1078. папа је позитивно одговорио, али се не зна да ли је то и учинио.

Застава у нашим изворима повељује се и са именом српског краља Уроша Првог Стефана Немањића, чији је стег – према повељи угарског краља Беле Четвртог од 8. априла 1268. године – отела угарска војска. У тој повељи, између осталог, стоји да су његови војници, заједно са заробљеним Србима, „у знак тријумфа“ донели „заставу краља Уроша пред двор Вашег величанства (краљу Бели), и поболи је ту!“ Поред стега, отет је и златни крст украшен драгим камењем и бисерима.

Посланици жупана Десе, сина краља Владислава, 3. јула 1281. године у Котору, између осталих ствари, су донели и „једну заставу од црвене и плаве чоје“ (*vexillum unum de zendato rubeo et blavo*) и ово је најстарији забележени податак о бојама српске средњовековне заставе.

ЗАСТАВА ЦАРА ДУШАНА

У време владавине Стефана Дејчанског (1321–1331) промењена је боја српске државне и војне заставе. Застава је била жуте боје и под њом се у бици на Велбужду 1330. године истакао престолонаследник српског престола Душан Стефан, будући краљ и први српски цар. Према речима византијског историчара Нићифора Гргура, у Српској војсци је било много застава које су носиле стегоноше:

„Чим се сунце показало опазеше и краља српскога с многом војском, која је блеском оружја у страх доводила оне који су је гледали. И кад се бој већ с обе стране приметно, и заставе се подигле беху, краљ опомену своје да се добро држе... јурне на заставу Михаила, бугарског цара, потисне четоу око ње без велике муке... и Михаила жива ухвати!“

Цар Душан, пошто се прогласио царем Срба, Грка и Бугара 16. априла 1346. уместо жуте боје државне заставе, за српску заставу узима симбол из византијског лабарума познати крст са четири оцила који се налази на копљу црвене боје. Опис Душанове заставе је следећи:

„Застава је троугластог облика, од танког свиленог платна, састављена од шест поља наранџасте, зелене и жуте боје“. Аутор није јасан у одређивању тканине коју назива: свилено платно, а понекад свила... „Жута свила има орнаменте у ткању. На зеленом пољу аплициран је шестокраки, или двоструки крст...“

Ово је истраживала Драгана Самарџић, *Војне заставе Срба до 18. века*, Београд, 1978. позивајући се на П. Ј. Поповића, *Из хиландарске ризнице, у Прилозима за књижевност, језик, историју и фолклор*, из 1938. године.

Стојан Новаковић, с обзиром на то да се у Хиландару чува још једна застава из времена Душанова, пише „застава цара Душана имала је облик трокута са окренутим врхом доле и напоље, а била је бела са две водоравне широке црвене пруге горе и доле“ и закључује да су заставе у држави Немањића имале, када је реч о бојама: црвену и плаву, жуту и црвено-бело-црвену, при чему не спомиње наранџасту и зелену.

Александар Соловјев у делу *О постанку српског грба у белешци Застава Стефана Душана над Скопљем године 1339*, спомињући карте помораца које су изнад појединих градова имале и нацртану заставу, говори о једној таквој карти која наводи Србију и српску заставу. То је карта каталонског морнара Анђелина Дулсерта (јер се три године раније прочуло да млади краљ Душан намерава да се ожени Јелисаветом Арагонском, каталонском принцезом), на којој је, северно од Солуна, уцртано Скопље (Scorje), као тврђава са кулама, изнад које се налази велика бела застава са двоглавим орлом. До заставе стоји натпис *Seguia* (Србија). На карти су, грешком, уцртане следеће боје: на црвеној подлози заставе двоглави орао је сребрне боје, с обзиром на то да је управо византијска застава, уцртана код Солуна, била црвене боје са златним крстом и четири оцила – што је био грб Палеолога.

ДВОГЛАВИ ОРАО

Соловјев сматра да се српска војска у војним походима служила војним заставама типа црквених барјака, са крстовима и иконама светаца, мада је двоглави орао у време Душаново – још пре његовог проглашења за цара – постао симбол српске државе.

Застава српског цара Уроша Стефана (владао 1356–1371. године), последњег из династије Немањића, имала је натписе: „Црков јуже сатвори краљ Урош ва Чрној Гори“ и „Град Призрен“, на ивицама украсне траке, а у средини слику св. Димитрија, с једне, те икону арханђела Михаила, с друге стране. Иконе на застави цара Уроша биле су хришћанске хамајлије од којих, по раширености и значају, крст заузима највише места. Крст ће у заставама каснијег доба, истовремено као и иконе, бити неизбежни симболи на српским и црногорским заставама.

Драгана Самарџић наводи и војне заставе босанског бана Твртка Првог (по женској лози је Немањић), који се 1377. крунисао у манастиру Милешеви „краљем Србљем, Босне и Приморју“; стег босанског краља Стевана Томаша, који је 1457. од римског папе добио тражену заставу за рат; заставу цара Јована Ненада у северном Банату, односно око реке Мориш у Румунији; заставе српских деспота, који у угарским земљама, од друге половине 15. века, под својим стеговима стално држе по хиљаду војника; заставе Срба шајкаша, који су, за Угарску, бранили њене јужне границе од Тура-

ка; барјаке чувеног српског подвојводе, пуковника Јована Монастерлија, коме је цар Леополд одобрио заставе за Србе војнике у његовој царској војсци, најзад и барјаке Арсенија Чарнојевића, који је с народом, праћен барјактарима, из Србије прешао у Угарску 1690. године, те друге српске заставе.

СТЕГОНОША БОШКО ЈУГОВИЋ

У народном предању забележене су многе заставе српске војске, које су, због крста, добиле посебан назив – барјак крсташ. Сама реч барјак, арапског порекла, одомаћила се на нашем тлу са доласком Турака у наше крајеве. Такве барјаке носили су стегоноше цара Лазара, од којих су, према народној песми *Косовка девојка* посебно познати Бошко Југовић, Павле Орловић, Стефан Мусић, и други.

И „крст часни“, који представља ратнички симбол Срба и вуче корене из далеке, митске прошлости, познат је из времена Стефана Немање. У нашим народним песмама крст часни је узвишени архетип, у чију се славу и зов пролива крв „за вјеру с браћом умријети“. Али, управо у песмама косовског циклуса налазимо и следећу дихотомију: кнез Лазар није своје хришћанске ратнике позвао за крст часни, већ у бој за веру и отачаство, за „венац небесне славе“, како стоји у *Натпису на мраморном стубу на Косову*, чији је аутор деспот Стефан Лазаревић.

Југ Богдан са синовима

Као спона новим условима – од хришћанског знамења до ратничког симбола – часни крст ће, једно време, служити и као тврди основ јемства, заклетва, као у примеру из записа о часном крсту, дару српске краљице Јелене (1273–1314), уколико се не изврши речена обавеза: „... да га Бог убије и да га убије крст часни“!

Соловјев, признајући ауторитет у истраживању наше средњовековне историје сматра да ни цар Душан није имао заставу са грбом, већ крсташ барјак, те полази од тврдње да је такав био обичај у православним земљама.

Барјак крсташ је симбол рата и јунаштва, симболичног и нада све херојског и свечаног поласка у бој. На српским барјацима најчешћи симболи били су: крст, од злата јабука и икона. А барјаке косовских јунака, поред крста, красили су „од злата јабука“, као код барјака Бошка Југовића, и икона на застави Стефана Мусића.

Златна јабука је пагански симбол светлости и изобиља, али веома присутан у нашем народном стваралаштву, не само као љубавна порука, већ у изразитом триалистичком митском идеалу: обиле–светлост–јунаштво, као у српској народној приповеци *Златна јабука и девет пауница*, док је икона преузета из византијског обичаја.

Кнежеви барјактари много су полагали на част коју су добијали преузимајући барјак, пре свега, захваљујући личном јунаштву. И не само због тога, нису их испуштали, посебно током боја, иако су барјаци – и за једну и другу војску – били главни правци удара. *Косовка девојка* на попришту боја наилази: „на јунака Орловића Павла /на кнежева млада барјактара.../ десна му је рука отсечена!“

А барјак није испустио. Барјак нису хтели да оставе ни други барјактари, по цену части и живота. Ни Бошко Југовић, кога сестра, царица Милица, моли да остане крај ње, с обзиром на то да је цар Лазар дозволио и да барјак препусти другоме: „Иди, сестро, на бијелу кулу / а ја ти се не бих повратио / ни из руке крсташ барјак дао / да ми царе поклони Крушевац!“ Сестру неће да послуша ни Војин Југовић, који предводи цареве одреде, чак ни кнежев паж! Нико – сви хоће у бој! ■

(Наставак у следећем броју)

ДОГОДИЛО СЕ...

1. новембар 1956.

На предлог Југославије, Генерална скупштина УН усвојила је на ванредном заседању резолуцију којом је захтевано да Велика Британија, Француска и Израел одмах обуставе оружане акције, повуку се с територије Египта и омогуће поновно отварање Суецког канала.

1. новембар 1918.

Српска Прва армија под командом војводе Петра Бојовића ослободила је Београд. Након пробоја Солунског фронта Прва армија је за само 45 дана, под борбом, прешла 500 километара.

1. новембар 1928.

У Турској је арапско писмо замењено латиницом. То је био део прозападних реформи оснивача модерне Турске Кемала Ататурка.

2. новембар 1944.

Централни комитет Бугарске радничке партије је у писму генералном секретару Комунистичке партије Југославије Јосипу Брозу признао кривицу за бугарске фашистичке злочине, почињене у Југославији у Другом светском рату.

2. новембар 1962.

Умро је српски писац и ботаничар Стеван Јаковљевић, професор Универзитета у Београду и ректор од 1945. до 1950. Као официр српске војске борио се у Првом светском рату, а у Другом светском рату био је у италијанским и немачким заробљеничким логорима.

4. новембар 1956.

Совјетска армија угушила је побуну у Мађарској, а уместо Имре Нађа, који је склониште потражио у југословенској амбасади, премијер је постао Јанос Кадар.

4. новембар 1946.

Основан је Унеско (Организација уједињених нација за образовање, науку и културу) ради решавања проблема образовања у земљама погођеним Другим светским ратом. Касније су задаци Унеска проширени, посебно у заштити културног и историјског блага и размени научних радника и публикација.

5. новембар 1914.

Под командом генерала Оскара Поћорекса почела је аустроугарска офанзива на Србију. Окончана је сломом и повлачењем преко Дрине половином децембра 1914. године.

6. новембар 1950.

У Београду је основан Музеј примењене уметности Србије.

6. новембар 1964.

У саобраћајној несрећи погинуо је Слободан Пенезић Крцун, председник владе Србије и високи функционер Комунистичке партије. После Другог светског рата био је начелник ОЗНЕ за Србију, а потом министар унутрашњих послова Србије.

7. новембар 1946.

Завршена је прва савезна радна акција омладине Југославије на железничкој прузи Брчко–Бановићи. Око 70.000 младих из целе земље и 2.000 из иностранства изградило

је за 190 дана пругу дугу 90 километара.

8. новембар 1917.

Умро је писац Милутин Бојић. Аутор је поеме „Плава гробница“, посвећене масовном сахрањивању српских војника у море после повлачења преко Албаније у Првом светском рату. Сахрањен је на солунском гробљу Зејтинлик. Написао је четири књиге песама и више драма инспирисаних српским народним мотивима.

9. новембар 1938.

Током ноћи нацисти су у Немачкој демолирали више од 7.000 јеврејских кућа и продавница и спалили стотине синагога. Овај погром Јевреја добио је назив „Кристална ноћ“ јер су улице немачких градова биле прекривене разбијеним стаклом.

10. новембар 1938.

Умро је државник и први председник турске републике Мустафа Кемал-паша, познат као Ататурк (отац свих Турака). Под његовим вођством 1922. године збачен је последњи султан Мухамед Шести, а 1923. године Турска је проглашена републиком.

10. новембар 1975.

Владе СФРЈ и Италије потписале су Осимски споразум којим су регулисане границе између две земље. Уговором је регулисан и део спорне границе од Међе Васи до залива Свети Јернеј, као и граница у водама Тршћанског залива.

10. новембар 1982.

Умро је Леонид Иљич Брежњев. Био је генерални секретар Комунистичке партије и председник Президијума Врховног савета СССР од 1964. године када је смењен Никита Хрушчов.

10. новембар 1989.

Почело је рушење Берлинског зида, који је 28 година био симбол поделе Европе после Другог светског рата и идеолошко-политичке и војне конфронтиције Исток–Запад.

11. новембар 1918.

Капитулацијом Немачке завршен је Први светски рат у којем је учествовало 36 држава. Живот је изгубило око 10 милиона људи. Безусловна капитулација, према којој је Немачка морала да напусти све окупиране земље на западу и истоку, Алзас и Лорену и леву обалу Рајне, потписана је у железничком вагону у француском месту Компјењ.

11. новембар 1941.

Са територије СССР-а почело је емитовање програма радио станице „Слободна Југославија“.

11. новембар 1944.

Почела је Батинска битка у којој су јединице совјетске Црвене армије и Народноослободилачке војске Југославије 23. новембра поразиле немачке снаге.

Припремио Миљан МИЛКИЋ

РАЗМИШЉАЊА О СТВАРИМА ОБИЧНИМ

СРЕЋА

Шта имаш у виду, пријатељу, на шта мислиш и шта пожелиш када говориш о срећи? – „Оно што је у потпуности природно; здравље, да бих могао да захтевам све што ми треба, богатство да бих оно што желим могао да купим; власт, да ми омогући несметан пут до оног што желим. Да имам то троје, био бих срећан!”

Срећан? Тешко да би био! Тек тада би схватио да ти недостаје најсуштаственије; да луташ по великом и широком путу разочарања.

Пре свега, овде нема ничега „природног”; услови живота који доносе срећу бивају различити, као што су и људи. Богати људи и људи на власти често су несрећни, често теже смрти. Болесном човеку, одиста, здравље се може чинити једином срећом. Али, свет је пун здравих, богатих и моћних људи који у очајању ишту срећу. Зар то ниси приметио?

Захтеваш „све” од живота! Јадниче! „Све” ти никада не можеш достигнути; јер срећа није вечна потеря, није лов за апсолутном немогућношћу. Ако желиш срећу, научи умеће лишавања. Па болестан човек не захтева ни изблиза „све”, већ само „здравље”; ако се ни он не придржава мере у ономе што је „здрavo”, очас ће се поново свалити у болест, да би из болести, за себе, изнео више мудрости, без које је срећа немогућа. Напокон: шта желиш – вечно нешто да захтеваш или нешто и да добијеш? Јер без задобијања нема смирења, а без смирења нема среће...

Желиш „богатство” да би ти омогућило „све да имаш”? Ти ниси више дете да би мислио како богат човек „може све”. Он може једино да купи! А оно најбоље у животу и није на продају. Срећа која може да се купи није срећа, то је пре разочарање и несрећа.

Богат човек може да ослепи, а тада ничу привид и преворљивост; зар то називаш срећом? Богатство пружа раскош; зар си толико наиван да уображаваш како су раскош и срећа идентични? Дакле, ти не знаш како дубоко несрећним, како јадним може да буде онај који живи у раскоши и заиманости...

Желиш ли још „власт” да би ти омогућила лак пут према „свему”... Зар си тако кратковид да не видиш како власт на човека налаже невероватно бреме разних „дужности” и „обавеза”? То је бреме толико велико да он уопште нема времена памтити сва своја „смет” и „могу”. Неопходност власти потискује њену слободу. Гледајући горе, наивни чудак-човек кличе: „Боже, шта све он може да учини!” Гледајући надолу, моћник уздише: „Боже, шта све ја не морам да трпим, зашта ја све одговарам и колико тога ми је забрањено!” Његово велико „могу” је само оскудан одблесак једне изнурујуће дужности. Само код злих владара, код тирана, ствар стоји другачије. Зар да помислим како срећом сматраш тирјанство?... Видиш, од све твоје „природности” није остао ни трун.

Дакле, вероватно се то догађа са свима: испочетка нам се чини да тачно познајемо „нашу срећу”; затим се испоставља да је никада нисмо познавали... Зато је велика таштина – јурити за неком умишљеном „срећом”.

Хоћеш да сазнаш тајну среће? Онда послушај.

Срећу је немогуће схватити. Не тражи, не јурцај за њом, остави се труда и мучења! Срећа долази сама. Али, не чекај је, не распитуј се о њој, не захтевај ништа! Имати нешто друго: нешто тачно, велико, зашта би вредело живети, борити се и умрети. Посвети себе том делу са љубављу, живи њиме тако самопрегорно колико смогнеш снаге; служи му верно и до изнемоглости, али не тражи „срећу”...

Једног лепог дана открићеш да на твом десном рамену седи орао и шапће ти на уво свете, узвишене ствари. Од тог тренутка бићеш срећан; чак и тада када те задеси лична несрећа; зато што те орао издиже над несреће и даје ти блажену утеху.

Не можеш? Или не желиш? Тада остани у заблудама и даље. али, опоменут си. ■

Иван А. ИЉИН

Из књиге „Пред буктавим загонеткама господњим”
Светигора, Цетиње, 2001.

ВЕРСКИ ПРАЗНИЦИ

1–15. новембар

Православни

3. новембар – Задушнице

5. новембар – Свети апостол Јаков, први епископ Јерусалимски

8. новембар – Свети великомученик Димитрије – Митровдан

11. новембар – Свети Аврамије Затворник

14. новембар – Свети Козма и Дамјан – Врачеви

Римокатолички

1. новембар – Сви свети

СВЕТИ ВЕЛИКОМУЧЕНИК
ДИМИТРИЈЕ – МИТРОВДАН

Славни и чудотворни светитељ рођен је у Солуну као једино дете добрих и благородних родитеља. Измољен од Бога, као дуго чекани првенац, с великом пажњом је однегован и васпитан. Отац му је био војвода. После његове смрти, христорборни цар Максимилијан поставио је Димитрија за солунског војводу. Посебно царево наређење односило се на прогон хришћана, али Димитрије је супротно наредби, чак јавно исповедао веру у Господа Христа. Кад је то цар

сазнао, Димитрије је, знајући шта га чека, поделио сав свој иметак и мирно ступио у тамницу спреман на страдање које му предстоји. После неколико дана цареви војници су копљима изболи светитеља, иако су га нашли у молитвама. Ту, у Солуну, хришћани су кришом сахранили његово тело и на том гробу су се многи исцељивали. Над тим гробом је подигнута мала црква, а тадашњи велможа Леонтије, након што се исцељено од тешке болести, подигао је над светитељевим моштима много већу цркву. Свети Димитрије се сматра заштитником Солуна, а Руси га уважавају као покровитеља Сибира. ■

СВИ СВЕТИ

Светковина Свих Светих слави се у Католичкој цркви првог новембра. Тог дана, *путујућа* или *војујућа* црква на земљи сећа се свих оних који су кроз борбу и невоље живота већ приспели за вечну славу.

Тим поводом, уређују се гробови својих покојника, пале се свеће на њима и у црквама, изричу се молитве. Та светковина славила се на Истоку још у четвртном веку. У Антиохији је прослављан дан Свих Светих прве недеље после Духова. Године 835. папа Гргур је преместио тај празник на садашњи датум 1. новембар. Слави се и на Истоку и на Западу, а у многим земљама је то нерадни дан.

Црква се с посебном пажњом и поштовањем сећа својих мученика и светаца, свих знаних и незнаних великана Духа који су славили Исуса Христа и тако доспели у вечну славу. Путујућа црква се храбри на примерима прослављене цркве и рачуна на светачки милосрдни заговор. Зато их поштује и њима упућује своје молитве. ■

ПРИЈАТЕЉСТВО КРОЗ СПОРТ

Снимко Владислава КРСТИЋ

Могу слободно рећи да смо имали веома успешан наступ. Резултати који су постигнути на самим такмичењима били су знатно бољи него они који су остварени током припремног периода. Да би се дошло и до медаља, неопходно је системски и доследно развијати спорт у Војсци и друштву уопште, истиче шеф делегације Војске Србије на Четвртим светским војним играма, пуковник мр Митја Гргић, после повратка са тог великог такмичења.

И за сто две заставе земаља учесника игара које су продефиловале стадионом Гачибовли у индијском граду Хајдерабаду, почело је у својим националним униформама више од пет хиљада војних спортиста и спортских радника, преносећи поруку мира целом свету.

Надметање војника у четрнаест спортова мамило је погледе светских медија недељу дана, од 14. до 21. октобра. Имајући у виду да је то предолимпијско такмичење, где многи остварују норму за наступ у Пекингу наредне године, али и да је било много такмичара освајача медаља на светским првенствима, посебно у атлетици, цуду, стрељаштву и падобранству, војне светске игре с правом заузимају место престижног спортског догађаја ове године. Подсећамо, сваку четврту олимпијску медаљу освојио је неки војник?

Најбројније су биле спортске делегације Кине и Немачке. Са више од две стотине учесника, били су бројнији од домаћина Индије, која је имала 196 спортиста. Наша тридесеточлана делегација наступила је у пет спортова – падобранству, стрељаштву, цуду, војном пентатлону и атлетици.

У име организатора такмичарима и публици се на отварању обратио председник Светске војне спортске делегације CISM, италијански бригадни генерал др Ђани Гола.

– Први пут у историји војних светских игара успели смо да окупимо више од 100 земаља целог света овде у Индији. Индија је земља различитих култура и религија, са високим рејтингом промоције толеранције и мира. И ми смо сада овде као један тим у оквиру „Пријатељства кроз спорт“ – истакао је генерал Гола на церемонији отварања.

Од наших спортиста највише пажње привукао је наступ Падобранске екипе „Небеске видре“. Они су се такмичили у мушкој конкуренцији, у дисциплинама скок на циљ и релатив формације, а оба ре-

зултата су збрајана за коначан пласман. У женској конкуренцији, у дисциплини скок на циљ нашу земљу је представљала старији водник прве класе Радмила Ђурић, такође члан „Небеских видри“. Због пехова који су је од самог старта пратили, она је са правом понела епитет најборбенијег такмичара. Наиме, већ после слетања на аеродром у Хајдерабаду, установила је да јој је током двадесетчетворочасовног путовања и преседања у три авиона нестала торба са падобраном и комплетним стварима. Торба са опремом је пронађена тек осмог дана након доласка, а до тада је морала да скаче са позајмљеним падобраном и опремом. Уједно је добила блажу прехладу – скакала је под температуром. Све то није је спречило да се бори до краја, чак је и искористила право поновљеног скока да поништи веома солидан резултат да би у поновљеном скоку скочила још боље.

Многе очи на Четвртим светским војним играма у Индији биле су упрте у такмичаре војног пентатлона, очигледно најтежег и најнапорнијег такмичења. Војни пентатлон је засигурно био главна атракција на том најмасовнијем спортском догађају ове године у свету, а одржан је у Артиљеријском центру у Глоконди, предграђу Хајдерабада. Та верзија пентатлона се доста разликује од нормалне верзије тог спорта и, према тврдњама организатора, знатно је тежа и напорнија дисциплина.

РЕКОРДЕРИ

Иако су се вратили без медаља, наступ наших такмичара је био изнад очекивања. Наиме, капетан Александар Крачковић је наступао у атлетици, а резултатима од 11,50 секунди на 100 метара и 6,58 метара у скоку удаљ постигао је своја два лична рекорда и уједно поставио два нова армијска рекорда. Нажалост, недовољно за пласман у финале.

И стрелац капетан прве класе Раде Ковачевић је на ватреној линији у дисциплини прецизна паљба пиштољем 7,65 мм за појединачни пласман остварио резултат од 574 круга, што је нови армијски рекорд, а само два круга мање од нашег националног рекорда. Са тим резултатом заузео је 29 место на свету.

Војни пентатлон је трајао пет дана, а за то време су најспособнији војници морали да покажу шта могу у пет различитих дисциплина, које захтевају не само физичку спремност већ и врхунску борбену вештину, менталну издржљивост и снагу. Такмичари на војном пентатлону требало је да савладају стазу са препрекама, да препливају базен са препрекама, затим да гађају пушком, бацају бомбу и трче крос по тешко проходном терену.

Најтежа дисциплина јесте савладавање стазе са препрекама. На дужини од петсто метара смештено је двадесет веома тешких војних препрека. Све препреке су осмишљене тако да тестирају војникову издржљивост. Треба савладати висок зид, затим вертикалне мердевине од ужади, хоризонталне препреке од балвана и многе друге.

Посебну пажњу пени гађање пушком у мету са двеста метара даљине у ограниченим борбеним условима. Гађање се изводи у две категорије – у прецизном и брзом гађању. У дисциплини пре-

цизне ватре војник има десет минута да испали десет метака, а у дисциплини брзе паљбе само један минут за десет хитаца. Пушка са којом се гађа дизајнирана је наменски за ту дисциплину, а наш такмичар поручник Дубравко Марић је наступио са пушком и муницијом коју му је позајмио такмичар из Словеније.

На следећој дисциплини такмичари су морали да се оријентишу и савладају стазу дугу осам километара по брдовитом и шумовитом терену. И у тој дисциплини је дошао до изражаја мото игара – „пријатељство кроз спорт“. Наиме, хрватски такмичар је добио грч у ноzi, а наш поручник Марић га је први сустигао, помогао му и заједно су наставили трку до циља.

Бацање бомбе изведено је у две категорије – бацање три бомбе удаљ, при чему се рачуна најбољи резултат, и бацање пет бомби у циљеве распоређене на даљинима од 20 до 35 метара. Нимало лакше није било ни пливање у базену са препрекама, где је на дужини од педесет метара такмичар морао да савлада више препрека, неке чак и рођењем.

За учешће у тој спортској дисциплини такмичари су морали да остваре квалификациону норму, тако да се на старту појавило скоро двеста спортиста из 31 земље, укључујући и Србију. Наслов шампиона са претходних Светских војних игара бранила је и одбранила Кина.

И наши атлетичари су имали изузетно јаку конкуренцију. Према подацима добијеним од организатора, скоро 60 посто атлетичара који су наступили у Хајдерабаду недавно је учествовало и на Светском првенству у атлетици у Осаки, где су се многи окитили медаљама.

Ништа лакше није били ни нашим стрелцима и људистима, који су морали да изађу на „црту“ најбољим светским такмичарима у тим дисциплинама. И наши стрелци су, такође, наступали са пиштољима које су позајмили од Стрељачких клубова „Партизан“ и „Полицајац“, док су спортску муницију добили од „Првог Партизана“ из Ужича.

– Што се наше делегације тиче, могу слободно рећи да смо имали веома успешан наступ – истиче шеф делегације Војске Србије на

ВЕЛИКЕ МЕРЕ БЕЗБЕДНОСТИ

У позадини такмичења могле су се приметити изузетно високе мере безбедности. Према писању локалних медија, основне смернице за организацију мера сигурности организатор је добио од безбедносних агенција САД. Посебна пажња је поклоњена припадницима војски савезничких снага које су ангажоване у Ираку.

Четири хеликоптера су непрестано патролирала изнад града, а најмање десет хиљада полицајаца, укључујући и полицију Хајдерабада, бринуло се о безбедности такмичења. Уједно је и Национална безбедносна гарда обезбеђивала комплетну територију на којој су смештени и где се такмиче спортисти, а мере безбедности су посебно појачане за време церемонија отварања и затварања такмичења. Све те снаге су биле само подршка значајним безбедносним снагама које је дала војска Индије као домаћин целог такмичења.

Четвртим светским војним играма пуковник мр Митја Гргић.

– Резултати који су постигнути на самим такмичењима били су много бољи него они који су остварени током припремног периода. Да би се дошло и до медаља, неопходно је системски и доследно развијати спорт у Војсци и држави уопште. За сада су дугорочни планови развоја спорта и подмлађивање кадра били запостављени, а то би требало у будућности да нам буду приоритетне обавезе за наредни олимпијски циклус такмичења. Неоспорно је да имамо квалитетан спортски кадар у Војсци Србије, али наша обавеза је да и даље радимо на његовом проширивању и усавршавању у оквиру Канцеларије за CISM при Министарству одбране, али и у спортском воду Војне академије, а уједно да правовремено нађемо модус да се наши најбољи спортисти појаве на светским војним првенствима у дисциплинама у којима се такмиче – каже пуковник мр Митја Гргић. ■

Влада КРСТИЋ
Снимио Срђан ГРЧИЋ

БРЕНД СРПСКОГ ТУРИЗМА

У Врњачкој Бањи је, од 25. до 28. октобра, одржано 26. радно-производно такмичење угоститељских и туристичких радника Србије, на коме је учествовало 30 екипа и 10 угоститељско-туристичких школа. У јакој конкуренцији војне установе оствариле су велики успех освојивши пет пехара, 17 златних медаља и једну сребрну, док је Војној установи „Тара“ припао пехар за свеукупног победника.

Еројни стручњаци, познаваоци кулинарства, туристички посленици и чланови жирија, у 16 дисциплина усагласили су се у мишљењу да на угоститељској и туристичкој мапи Србије нема бољих од војних угоститеља.

Тешко је издвојити неког од освајача пехара и медаља, зато што су сви чланови екипа ВУ „Тара“ и ВУ „Врњачка Бања“ уложили максимум знања, способности, инвентивности и креативности како би достојно репрезентовали своје установе, Војску и систем одбране у целини.

Овом приликом, ипак, не можемо да бар не поменемо одмерен, отмен и на много начина посебан „салат бар“ Вукади-на Милосављевића и Радојице Заграђанина, уметничке креације собарица Весне Тадић и Сање Рожић, беспрекорно и надахнуто аранжирање столова Миломирке Стојковић, Горана Којовића и Зорана Крунића, роштиљско „чудо“ Мирјане Странанац, врхунско познавање вина и винске карте Драгана Вукајловића и барменске мајсторије Томислава Јовановића.

Уигран тим кувара, посластичара и конобара ВУ „Тара“ презентовао је бираним гостима савршенство угоститељских

Радници војних установа са победничким пехарима и медаљама

услуга, док је Слађана Стевановић тортом „Богородица“ још једном доказала да је она, заправо, само уметник случајно залутао у кулинарство. Славица Јанковић је посетиоцима изложбе такмичарских радова омогућила повратак у прошлост приказом пекарског „Шарганског воза“ и поставке националне кухиње „Радмиловац“, на којој су се лако запажали рецепти наших бака у виду купуса „Сватовца“, пита савијача или славских погача.

Начелник Управе за општу логистику Министарства одбране пуковник Перица Павловић, заступник директора Дирекције за туризам и производњу потпуковник др Сафет Муратовић, директор ВУ „Врњачка Бања“ пуковник Владимир Јевтић, директор ВУ „Тара“ потпуковник Јован Мијатовић и вође екипа Милорад Јанковић и Лука Лошић, нису скривали понос због успеха војних угоститељских и туристичких радника.

Титула свеукупног победника за ВУ „Тара“, по речима директора потпуковника Јована Мијатовића, плод је љубави свих радника према послу којим се баве и круна тридесетогодишњег пословања те установе. Златне медаље, признања и пехари плод су дугогодишњег напорног рада и усавршавања квалитета пружања угоститељских и туристичких услуга.

Признање за најбоље на 26. такмичењу угоститељских и туристичких радника Србије представља и велико охрабрење за припаднике војних установа пред коначно решавање њиховог статуса у систему одбране. Нема сумње да се нико лако не одриче правих вредности, а војне установе „Тара“ (титула свеукупног победника, четири пехара, 14 златних медаља и једна сребрна) и „Врњачка Бања“ (један пехар и три златне медаље) својим резултатима су доказале да се налазе у самом врху туристичке понуде Србије и међу брендovima српског туризма. ■

З. МИЛАДИНОВИЋ

Златна медаља у припреми риблињег паприкаша – директор ВУ „Тара“ потпуковник Јован Мијатовић

Национална кухиња – Славица Јанковић (ВУ „Тара“)

Торта „Богородица“ – Слађана Стевановић (ВУ „Тара“)

Такмичење собарица – Сања Рожић (ВУ „Врњачка Бања“)

ВОЈНА ПОШТА 5801 КРУШЕВАЦ
расписује

КОНКУРС

за пријем војника по уговору на службу у Војсци Србије на одређено време у гарнизону Крушевац

ЗА ВОЈНУ ПОШТУ 5801 Крушевац

ЗА ВОЈНИЧКЕ ДУЖНОСТИ:

- ВЕС 71903 (деконтаминатор) – 6 извршиоца
- ВЕС 71903 (деконтаминатор уједно возач) – 12 извршилаца
- ВЕС 71901 (извиђач АБХО) – 20 извршилаца
- ВЕС 71901 (извиђач АБХО уједно возач) – 9 извршилаца
- ВЕС 71902 (помоћни лаборант) – 3 извршиоца
- ВЕС 71801 (радио-телеграфиста) – 4 извршиоца
- ВЕС 71801 (радио-телеграфиста уједно возач) – 6 извршилаца
- ВЕС 72701 (возач) – 26 извршилаца
- ВЕС 72501 (медицински техничар) – 3 извршиоца
- ВЕС 71126 (електромеханичар уједно возач) – 2 извршиоца

УСЛОВИ КОНКУРСА:

Конкурсисти могу држављани Републике Србије који испуњавају следеће услове:

ОПШТИ УСЛОВИ:

- да су здравствено способни за војну службу,
- да имају прописану стручну спрему која одговара војноевиденцијој специјалности одређеној за формацијско место за ко-

је конкуришу,

- да нису осуђивани за кривично дело на безусловну казну затвора од најмање шест месеци,
- да се против њих не води кривични поступак за кривично дело за које се гони по службеној дужности,
- да су одслужили војни рок или на други начин регулисали обавезу служења војног рока.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ:

- да нису старији од 28 година ако конкуришу за дужности у роду, односно 30 година ако конкуришу за дужности у служби,
- да су оспособљени за војноевиденцијоно специјалност за коју конкуришу,
- да поседују положен возачки испит са одговарајућом категоријом (кандидати за дужности: деконтаминатор уједно возач, извиђач АБХО уједно возач, радио-телеграфиста уједно возач, електромеханичар уједно возач и возач неборбених м/в).

НАЧИН КОНКУРИСАЊА:

- Кандидати који испуњавају услове конкурса подносе захтев за пријем у војну службу ВП 5801 Крушевац (ул. ЈНА 57) и прилажу следећа документа:
  - аутобиографију,
  - извод из матичне књиге рођених (не старији од шест месеци),
  - уверење о држављанству (не старије

од шест месеци),

- уверење из Општинског суда да се против кандидата не води кривични поступак и да није осуђиван и кажњаван (не старији од шест месеци),
- потврду војног одсека да је одслужио војни рок (не старији од шест месеци),
- фотокопију војничке књижице,
- оверену фотокопију дипломе о стеченом образовању (оверену у суду или општини),
- оверену фотокопију возачке дозволе (само кандидати за дужности: деконтаминатор уједно возач, извиђач АБХО уједно возач, радио-телеграфиста уједно возач, електромеханичар уједно возач и возач неборбених м/в).

Надлежна комисија размотриће пристигле пријаве и утврдиће који кандидати испуњавају услове конкурса. Комисија ће упутити кандидате надлежној ВВЛК ради оцене способности за војну службу, ако испуњавају остале услове конкурса.

Непотпуна и некомплетна документа кандидата неће бити разматрана. Комисија неће враћати документа кандидатима који не буду изабрани.

Са кандидатима који буду примљени у војну службу, биће склопљен уговор на одређено време у трајању од 3 (три) године.

Конкурс је отворен 30 дана од дана објављивања. ■

ВФЦ „ЗАСТАВА ФИЛМ“, Београд
улица Кнеза Вишеслава бр. 92

Поводом 60-годишњице од оснивања и рада Војнофилмски центар „Застава филм“ расписује јавни

КОНКУРС

ЗА ИЗБОР ФИЛМСКИХ И ТВ СЦЕНАРИЈА

из области:
документарних (краткометражних и дугометражних),
кратких играних,
анимираних,
експерименталних филмова, као и истраживачких ТВ пројеката.

Идеје, замисли и синопсиси у форми прегледнијег сценарија нису условљени наменским садржајима или специфичном делатношћу продуцента ВФЦ „Застава филма“.

Филмски колегијум ВФЦ „Застава филма“ одабраће сценарија чији аутори аутентично и на уметнички оригиналан начин указују на савремене токове живота или на везу са историјским догађањима.

За све категорије одабраних сценарија комисија ће доделити новчане награде и предложити продуценту, ВФЦ „Застава филм“, реализацију одређених пројеката.

Рок за подношење сценарија за конкурс је 15. новембар 2007. године.

Предлоге сценарија за конкурс аутори достављају у три истоветна примерка на адресу:

Војнофилмски центар „Застава филм“
11030 Београд
Кнеза Вишеслава бр. 92
са назнаком ЗА КОНКУРС.

Конкурс је јаван и право учествовања имају сви држављани Србије.

Све додатне информације, као и резултате конкурса, можете добити на тел: 011/3550-277. ■

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ
УПРАВА ЗА КАДРОВЕ
ДИРЕКЦИЈА ЗА „РЕЛТ“
Београд, Улица Немањина 15
расписује

КОНКУРС

ЗА ПРИЈЕМ ЦИВИЛНИХ ЛИЦА
У СЛУЖБУ У ВС
за попуну радних места у Дирекцији
за „РЕЛТ“
у трајању до 9 (девет) месеци

– 1 (једног) наставника енглеског језика,
ВСС, филолошки факултет, група за енгле-
ски језик и књижевност

ОПШТИ УСЛОВИ КОНКУРСА:

– да је кандидат држављанин Републике
Србије;

– да није осуђиван за кривично дело на
безусловну казну од најмање шест месеци;
– да се против кандидата не води кри-
вични поступак за кривично дело за које се
гони по службеној дужности;
– да је здравствено способан за рад у
ВС и МО;
– да се налази у евиденцији незапосле-
них лица у Републичком заводу за тржиште
рада.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ КОНКУРСА:

– предност имају лица која су радила на
међународним тестовима за енглески језик
– и лица која су основне студије заврши-
ла са општим успехом најмање осам.
Уз молбу се прилажу:
– уверење о држављанству;
– извод из матичне књиге рођених;
– уверење да није осуђиван;
– уверење да се против њега не води
кривични поступак;;
– лекарско уверење;

– извод из евиденције незапослених лица;
– оверена фотокопија дипломе о завр-
шеној школи;
– кратка биографија.
Уверења која се прилажу уз молбу не
могу бити старија од 6 месеци.
Молбу са траженим прилозима достави-
ти на адресу:

Министарство одбране Републике Ср-
бије Сектор за људске ресурсе
Управа за кадрове
Дирекција за „РЕЛТ“
Београд, Улица Немањина 15

са назнаком „за оглас“ или лично дело-
водству Управе за кадрове – 3. спрат.
Неблаговремене молбе неће бити раз-
матране. Одлуку о избору кандидата до-
неће надлежни старешина, а о избору ће
сви кандидати бити писаним путем обаве-
штени у законском року.
Оглас остаје отворен 15 (петнаест) да-
на од дана објављивања. ■

ВОЈНА ПОШТА 1414 НОВИ САД
расписује

КОНКУРС

За попуну слободног радног места, пријемом лица из грађанства на службу у ВС у својству цивилног лица
на неодређено време

МЕСТО СЛУЖБОВАЊА: Сремска Митровица

У ВОЈНУ ПОШТУ 1415 СРЕМСКА МИ-
ТРОВИЦА

– Референт за психологију, ВСС, 1 извр-
шилац

УСЛОВИ КОНКУРСА

Конкурсанти могу држављани Републике
Србије који испуњавају следеће услове:

ОПШТИ УСЛОВИ:

– да је кандидат здравствено способан
за службу у Војсци Србије,
– да није осуђиван за кривично дело на
безусловну казну затвора од најмање
шест месеци,
– да се против кандидата не води кри-
вични поступак за кривично дело за које се
гони по службеној дужности,
– да је регулисао војну обавезу (односи
се на кандидате мушког пола).

ПОСЕБНИ УСЛОВИ:

– да кандидат има одговарајућу стручну
спрему са завршеним факултетом и стече-
ним називом психолога,
– предвиђен је пробни рад у трајању од

три месеца, у складу са чланом 16. Уред-
бе о служби цивилних лица.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА

Кандидати који испуњавају услове Кон-
курса подносе молбу, са прописаном до-
кументацијом, непосредно Војној пошти
1415 Сремска Митровица.

УЗ МОЛБУ СЕ ПРИЛАЖУ:

– аутобиографија,
– извод из матичне књиге рођених (не
старији од шест месеци),
– уверење о држављанству (не старије
од шест месеци),
– уверење из Општинског суда да се
против кандидата не води кривични посту-
пак и да није осуђиван и кажњаван (не
старије од шест месеци),
– потврду војног одсека да је одслужио
војни рок (не старији од шест месеци),
– оверену фотокопију дипломе о стече-
ном образовању (оверену у суду или оп-
штини),
– уверење о здравственој способности,
– оверену фотокопију радне књижице.

Надлежна комисија разматраће присти-
гле пријаве и утврдити који кандидат испу-
њава услове конкурса.

Неће се узимати у разматрање непотпу-
на и некомплетна документа кандидата.
Комисија неће враћати документа канди-
датима који не буду изабрани.

Конкурс је отворен 30 дана од дана об-
јављивања.

МАЛИ ОГЛАС

Матуранти 23. класе Војне гимназије
обележавају 10 година матуре у суботу,
1. децембра 2007. године. Састанак је
заказан за 11 часова у Војној гимназији
у Београду, улица Петра Чајковског 1.
Контакт: Срећко Јовановић, 33-174 (вој-
ни), 011 2064174, 064 1947701 и Не-
над Дулановић 064 1499910. ■

ИЗАБРАНА ПАРТИЈА

У СТИЛУ
ШАМПИОНАКрамник – Ароњан
2007.

1. е4

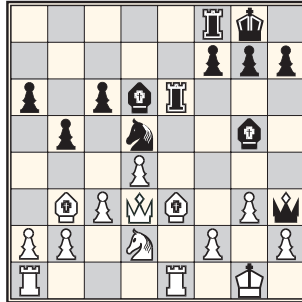
Шампион света у правилу не отвара партију краљевим пешаком, што значи да је за ову прилику припремио нешто посебно.

1...е5 2.Сф3 Сц6 3.Лб5 а6 4.Ла4 Сф6 5.0-0 Ле7 6.Те1 б5 7.Лб3 0-0 8.ц3 д5 9.ед5 Сд5 10.Се5 Се5 11.Те5 ц6 12.д4 Лд6 13.Те1 Дх4 14.г3 Дх3 15.Ле3 Лг4 16.Дд3 Тае8 17.Сд2 Те6

ЦИТАТИ

Кад је Топалов предао последњу партију, Крамник је устао и прославио победу држећи чврсто стегнуте руке изнад главе, док је његов тим одушевљено плескао. „Планирам да се са својим пријатељима данас напијем,“ рекао је.

(Извештај ББЦ)

Бели: Кг1, Дл3, Та1, Те1, Лб3, Ле3, Сд2, а2, б2, ц3, д4, ф2, г3, х2
Црни: Кг8, Дх3, Те6, Тф8, Лд6, Лг5, Сд5, а6, б5, ц6, ф7, г7, х7

Према шаховској бази (Чес бејз) ова позиција у Маршаловом нападу Шпанске партије виђена је 1.600 пута, па је она позната свим велемајсторима и партија – тек сада почиње!

18.Дф1

У већини случајева овде се игра 18.а4.

18...Дх5 19.ф3

У 17. потезу је појачање једног мало познатог српског шахисте, које је опште прихваћено као оборене читавог система црног. А овај 19.

потез белог ће тек доћи на ред за анализе.

19...Се3 20.Дф2!

Са 20.фг4 бели би изгубио фигуру после 20...Сф1 21.гх5 Те1 22.Сд2.

20...Сд5 21.фг4 Дг4 22.Дф3 Дг5 23.Те6 фе6 24.Се4! Дг6 25.Де2 Сф4 26.Дц2 Сх3 27.Кг2 Дг4 28.Ле6! Де6 29.Дб3 Сф4

После промене дама овај скакач и иначе не био имао куд.

30.гф4 Дб3 31.аб3 Лф4 32.Та6 Лц8 33.Сц5! Кф7 34.Сд3 г5 35.Сф4 гф4 36.Кф3 Ке6 37.Кф4 Кд6

Бура се стишала и бели улази у завршницу са два пешака вишка.

38.ц4

Црна позиција је за предају.

38...Тф8 39.Ке3 Кц7 40.Та7 Кб6

41.Тх7 Тф1 42.Тх6 Кб7 43.Тх5 Тб1

44.Кд3 бц4 45.Кц2

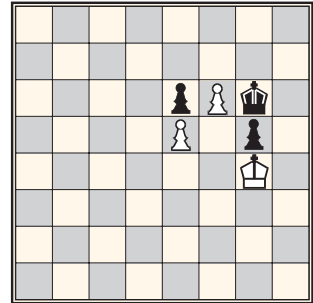
1:0

РЕКЛИ СУ

Погледајте шта сам учинио од моје деце! И ваша деца су таква, или још боља.

Ласло Полгар, отац сестара Полгар

СТУДИЈА
ЗАВИСИ
КО ЈЕ НА ПОТЕЗУ

Бели: Кг4, е5, ф6

Црни: Кг6, е6, г5

Бели на потезу не би могао да добије ову партију.

1.ф7 Кф7 2.Кг5 Кг7 реми.

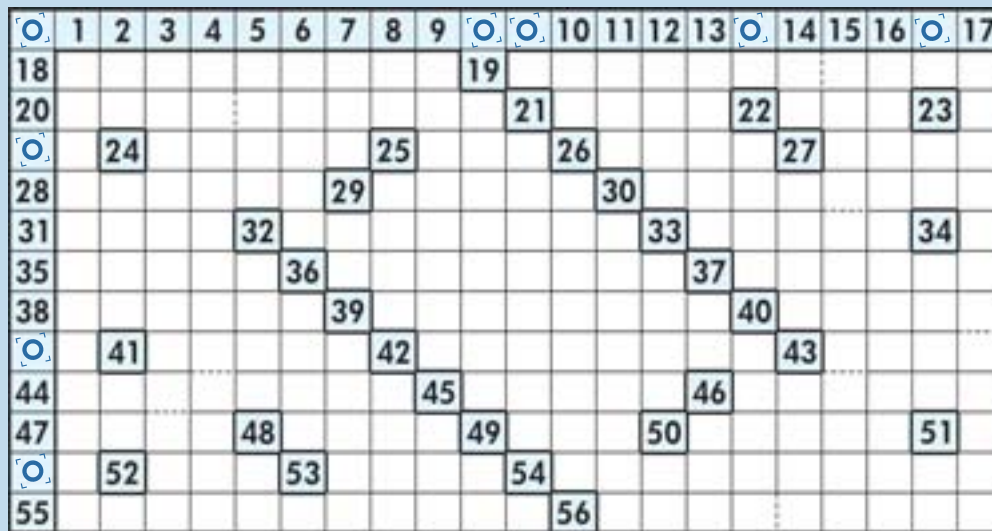
Или 1.Кг3 Кх6 2.Кф3 Кх7 и тек на 3.Кг4 црни игра Кг6 са ремијем.

Међутим, ако је на потезу црни, он губи јер не може држати опозицију.

1...Кх6 2.ф7 Кг7 3.Кг5 Кф7 4.Кх6 итд.

Припремио
Раде МИЛОСАВЉЕВИЋ
мајстор Фиде

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

Припремио Жарко ЂОКИЋ

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА - ВОДОРАВНО: олпост, ртс, анмалије, еверрин, реп, протокол, Дани, матура, флекаве, Анак, са Илијев, охорак, Мо, олтриги језик, стинг, Ден, наива, Степан, ибар, едем, стеник, ророг, ало, сабат, иницијаторка УН, Елијар, Стефан, Ла, Сики, Питаник, Римини, Барич, Анаполиј, ага, Индрокина, кинино, вац, мрс, арбитар.

ВОДОРАВНО:

18. Велика наклоност, посвећеност 19. Коњи арапске расе, 20. Мега-звезда попа, 21. Футрола за наочаре и слично, 22. Артиљеријско оруђе, 24. Ноге у облику слова О, 25. Језеро на Хималајима, 26. Прловите стране земљишта, 27. Органи у устима, 28. Радионица за прераду лана, 29. Покрајински назив за купус, 30. Старогрчки философ, 31. Високи државни чиновник у античкој Спарти, 32. Одржање, опстајање, 33. Река у Колумбији, 35. Град у Русији, 36. Прва америчка подморница на нуклеарни погон, 37. Геодетска активност, 38. Писац из Џорџије, Колдвел, 39. Кројач, 40. Ахилев град у античкој Фтиотиди, 41. Место у Далмацији, 42. Орнамент из арапске уметности, 43. Мушко име, 44. Илирски покрет, илирство, 45. Подригивати, штучати (покр.), 46. До скоро енглески аутомобили, 47. Велика врућина, врелина, 48. Област у Индији, 49. Други, остали, 50. Име синеасте Костнера, 52. Немачки философ, Георг, 53. Планина у Србији, 54. Показни, изјавни (глаголски) начини, 55. Тоталитарист, 56. Хрватски вајар.

УСПРАВНО:

1.Радничка класа, 2. Јапанска копнена миља, 3. Рат економским средствима, 4. Тип беле расе, 5. Староримски бог љубави, 6. Прек, пргов, 7. Старо женско име, 8. Старији (скр.), 9. Течна боја, 10. Символ ренијума, 11. Ауто-транспортно предузеће (скр.), 12. Бивша Пољска уједињена радничка партија, 13. Попис, извод (лат.), 14. Упишите: и, т, 15. Песма Тине Тарнер и Ероса Рамацотија, 16. Опунмоћена особа, 17. Наша глумица, 19. Приповедачи, 21. Манијакалне особе, 22. Коњ арапске расе, 23. Символ бизмута, 24. Удружење за истраживања у ортопедској хирургији, 25. Зачинска биљка, стрижуша, 26. Екстремни ученици исламских верских школа, 27. Река у Словенији, 29. Ауто-ознака Парафина, 30. Велика кула, 32. Научници Марија и Пјер, 33. Средњовековни рудари у Србији, 34. Област у Грчкој, 36. Ниска, огрлица, 37. Упишите: ц, к, 39. Насртај, напад, 40. Врста палими из тропске Азије, 41. Символ лантана, 42. Име шпигунке Хори, 43. Показна заменица, 45. Марљивост, вредност, 46. Најкрупнији (морски) сисар, 48. Символ талијума, 49. Седамнаесто и 1. слово азбуке, 50. Упишите: д, н, 51. Лична заменица.

ОДБРАНА

ЦЕНОВНИК ОГЛАСНОГ ПРОСТОРА

Магазин „ОДБРАНА“
11000 Београд, Браће Југовића 19
Тел: 3241-026; 3241-009
Телефакс: 3241-363
Жиро-рачун: 840-49849-58

ОГЛАСНИ ПРОСТОР	ФОРМАТ	ЦЕНА
1/1 четврта корична страна	22 x 30 цм	45.000,00
1/1 друга и трећа корична страна	22 x 30 цм	42.000,00
1/1 трећа страна (унутрашња)	19,8 x 26 цм	39.000,00
1/1 остале унутрашње стране	19,8 x 26 цм	31.000,00
1/2 унутрашње стране	19,8 x 13 цм или 9,5 x 26 цм	18.000,00
1/4 унутрашње стране	9,5 x 13 цм	10.000,00
1 цм/ стубац унутрашње стране	1 x 6,3 цм	450,00
1 цм/ 2 ступца унутрашње стране	1 x 13 цм	900,00
1 цм/ 3 ступца унутрашње стране	1 x 19,8 цм	1300,00
Мали оглас за замену стана (до двадесет речи)		250,00
Уступање простора за убацивање прилога		60.000,00

На сваки оглас плаћа се порез на додату вредност (ПДВ) 18 %.
Оглашавање се плаћа унапред, најкасније 5 дана пре изласка броја.

- За више објављених огласа одобравамо попуст 5–15 %, што се регулише закључницом или уговором, и то:
  - за 3–5 огласа – 5 %
  - за 6–8 огласа – 10 %
  - за 9 и више огласа – 15 %
  - цене огласа репортажног типа увећавају се за 50 %

- Оглаци који нису у складу са уређивачком политиком магазина неће бити објављени. Објављивање огласа одобрава директор установе – главни и одговорни уредник магазина „ОДБРАНА“.

- Материјал за објављивање мора бити достављен најмање седам дана пре изласка броја. Уколико наручилац сам припрема решење рекламне поруке, она мора бити у формату JPEG или TIF. Решење се доставља на дискети или CD-у, а може се послати и на e-mail адресу odbrana@beotel.yu

Магазин „ОДБРАНА“ излази
1. и 15. у месецу

Ценовник огласног простора
важи од 1. септембра 2007. године

- На захтев корисника, у магазин се могу убацивати прилози (искључиво штамапани), које је дужан да обезбеди и достави наручилац.

ПРОДАВНИЦА "ВОЈНА КЊИГА"

у центру Београда, улица Васе Чарапића број 22

НУДИ:

- магазин "Одбрана"
- војностручне часописе "Нови гласник", "Војно дело" и "Војнотехнички гласник"
- књиге у издању Новинског центра "Одбрана", "Војноиздавачког завода", осталих војних и других издавача са темама из војне науке и технике, историографије, геополитике, медицине, исхране и друга стручна и популарна издања
- курсеве страних језика на аудио-касетама и компакт-дискovima
- компјутерску литературу
- издања на компакт-дискovima
- географске мапе и планове
- постере и календаре
- склапајуће макете авиона, бродова, возила, војника и прибор за њих
- ауторизоване реплике наоружања
- сабље и бодече
- пословну галантерију и промотивне артикле са ознакама Војске Србије - привеске, значке, футроле за оловке и визиткарте, перорезе, хемијске оловке и упаљаче

Радно време је од 9 до 20 часова,
суботом од 9 до 15 часова.

Део издања се може купити и у Новом Саду, у агенцији
"Карађорђево", у Железничкој улици број 44.